

857
152

ЗАПИСКИ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

По дѣйствиата на 1-ва дружина отъ 5-ий
пеши Дунавски полкъ, въ врѣме на СЪРБ-
СКО-БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА прѣзъ 1885 година

Съставилъ и издава

Павелъ Н. Луговъ

ЛОМЪ

Книгопечатница на Божиновъ, Томовъ & С-ие

1 8 8 7

ПРЕДГОВОРЪ

Ако има нѣщо, което да заема първо мѣсто въ страницитѣ на новата Бъл. история; ако има нѣщо съ което да се гордѣе всѣки Българинъ; ако има нѣщо, което е прѣдставило Бъл. народъ, прѣдъ очитѣ на цѣлий образованъ свѣтъ, за хора достойни за единъ самостоятеленъ и политически животъ, — то е послѣдната Сърбско — Българска война. Тъзи война най красноречиво доказва на всичкитѣ лекомисленици, че Българитѣ сж истински синове на своята татковина, че тѣ сж истински потомци на страшния **Крумъ** и великия **Симеонъ**, въ врѣмето на които Българското име и Българското оръжие сж застрашавали тогавашний свѣтъ. Тъзи война, която съставлява величието на Българ. Народъ, раскъса булото, което го покриваше и навака както Сърбитѣ, така и цѣла Европа да познаятъ добре Българ. народъ и да си съставятъ приличното за него мнение.

Като е тъй вѣрвамъ, че всѣкой Българинъ, у когото има поне кашка национална гордостъ, ще се интересува да знае какъ сж-се били храбритѣ Бъл. синове, какви неудобства и тѣглила сж търпели, какъ и кжде сж побеждавали разбойницитѣ Сърби, които така хайдушки нахлуха въ земата ни и искаха да опустошатъ милата ни татковина. Прѣдъ видъ на това азъ като очастникъ въ тъй война, рѣшихъ се да напиша до колкото можа, **ЗАПИСКИ** по дѣйствиата на I дружина отъ 5-й пѣши Дунавски полкъ, въ който служехъ.

Моята книжка ся разделя на двѣ части. Първата частъ заема дѣйствиата на дружината отъ 6-ий Септемврий 1885 год. до обявяването на войната а втората — отъ началото на войната до нейното окончателно свършване.

При това моля почитаемитѣ читатели да бж-датъ снисходителни къмъ недостатъцитѣ, които биха се

16367

указали въ книгата ми, понеже азъ не притежавамъ обширни научни познания. Написахъ съмъ това, което съмъ видѣлъ и чувствувалъ прѣзъ тѣзи война. Старалъ съмъ се да изложя всичко просто и ясно до колкото ми сж позволявали силитѣ и положението ми въ редоветѣ на войската.

АВТОРА.

ЧАСТЪ I.

Въ 1885 година, тъмю на 6-й Септемврий, нашитѣ братия румелийци, които споредъ Берлинскій конгресъ, направенъ на 13-й Юлій 1878 год., бѣха отдѣлени политически отъ своитѣ братия отсамъ балкана, едногласно протестираха тогавашното правителство, свалиха го и замѣстиха съ свои родолюбци, като едногласно акламираха за свои тосподаръ Българския Князь. Макарь и да ги застрашаваха нѣкакви злини, Румелийцитѣ ни най малко не се бояха, като бѣха увѣрени, че тѣхнитѣ братия отсамъ балкана сж готови въ всѣка минута да имъ се притечатъ на помощъ и да имъ подадатъ братски своята ръка. Тѣ веднага отпращаха телеграмма до Българския Князь, съ която телегр. му явиха че правителството въ Юж. България е свалено и че народа го е превъзгласилъ за Князь и на Юж. България, като съвременно го молеха да земе подъ своя защита станалото съединение. Като молний се разпрѣсна по сичкитѣ краища на България това радостно извѣстие. Народа отъ двѣтъ страни на балкана на тѣлни се събираше, тържествуваше и отъ сърце желаше съединението на двата братски народа. Мало и голѣмо се готвеше да имъ се притече на помощъ. Въ градоветѣ изъ улицитѣ въздуха се цѣнаше отъ грѣмогласно „Урра!“ Сѣкой се радваше, че така нарѣчената „Ист. Румелия“ се заличи вече отъ картата и че деньтъ, въ който трѣбваше да изчезне тая не естествена граница, която дѣлеше два братски народа, вече дойде. Княза прие да бѣде князь и на двѣтъ Българий и издаде за това прокламация къмъ Бъл. народъ, който съ радостни сълзи я четеше. Въ същото врѣме ся издаде и заповѣдъ, щото всичкитѣ запасни войници въ най-късо врѣме да ся явятъ въ по-близко расположенитѣ части на армията. Въ расстояние на 3 дена всичкитѣ запасни бѣха заели местата си. При това имаше заповѣдъ

до командиритѣ на войската да почнатъ серьезно обучение на войницитѣ, като се обръща най много внимание на доброто прицелване.

Въ това врѣме азъ служихъ като унтр. офиц. въ 5-й пехн. Дунавски полкъ, 1-ва дружина, 1-ва рота въ г. Руссе. Същата вѣстъ бѣше стигнала и тукъ. За няколко дена полка ни се сформирова отъ 4 дружини; всѣка около 1000 челоѣка. Обучението стѣдваше енергически, особено за прицелването.

До 15-й Септември останахме въ г. Руссе, като устѣххме още преди 3 дена да се приготвимъ за походъ, за който ни бѣше вече извѣстно. На 14-й прѣзъ денъ се издаде по полка приказъ, съ който ни се явяваше да се приготвимъ на утрешния денъ за пътъ, като „обсади“ всѣки войникъ около 300 патрони отъ които по 120 да носи съ себе си, а останалитѣ—съ колата. Това се извърши незабавно. Осѣбнъ това всѣки бързаше да си приготви и щогодѣ дрѣхы за пътъ. Нощта настѣпи. Ние я прекарахме много добръ.

15-й Септември бѣше нѣдѣленъ денъ; небото бѣше ясно и времето тихо. Самата природа като че предсказваше за нашето щастливо пътуване. На всѣкъ бѣше весело: казармитѣ сѣиха отъ слаткозвучнитѣ пѣсни, които войницитѣ за послѣденъ пътъ пѣваха въ Русчукъ.

Въ този денъ всѣкой войникъ бѣше облѣтъ съ царвуле, облѣченъ съ черни панталони, съ чернъ мундиръ, препасанъ съ реманенъ поѣсъ, на главата му калпакъ, или шапка отъ руската форма, на гърба му раница и шинелъ прѣзъ рамо, всичко това показваше че пътуването наближава. До часа 12 сѣдѣхме въ казармитѣ готови за всѣка минута. На 12 часа се нахранихме и отидохме на площада, дѣто се събираше цѣлий полкъ. На всѣки войникъ на калпака имаше китка цѣвѣте, а на нѣкой висѣха и вѣнци прѣзъ

рамената.

Гражданитѣ отъ малко до голѣмо постепенно се трупаха около площада съ китки и вѣнци въ рѣцѣ.

Слънцето силно пѣчеше. Потъ като вода течеше отъ лицата на войницитѣ. Тихий Западень вътрещъ неможеже да проникне прѣзъ гѣститѣ кѣпця, за да може колко годѣ да ни расхлади. Слѣдъ 1 часъ додоха свѣщенитѣ, извърши се молебения и ни раздадоха по 1—2 пакета тютюнъ, който бѣше подаренъ отъ гражданитѣ. Тѣмъ часа въ 3 музиката засвири прѣдъ насъ походенъ маршъ и ний трѣгнахме изъ шосето: Руссе — Разградъ. Отгледѣтъ страни на шосето имаше патрупанъ народъ, тоже съ китки въ рѣцѣ, които китки народа хвърляше или подаваше на войницитѣ, като имъ пожелаваше щастливъ пътъ. Народа ни испрати чакъ отвѣнъ града. Прѣдъ и подиръ полка вървѣха съ файтони и каруци граждани, които ни спроводиха до с. Бѣзжнъ, което е 18 километра на Югъ отъ Руссе. До Като излѣзохме „Саръ байръ“ много отъ войницитѣ непадѣха отъ голѣмата горѣщина. Тѣзи войници едва пристигваха призори и се присѣдиняваха при назъ.

Слънцето наближаваше да засѣдне, когато ний се сирѣхме да си починемъ при единъ ханъ, който е построенъ на пътя помежду Руссе и с. Бѣзжнъ. Почивахме около $1\frac{1}{2}$ часъ и са отпавихме пакъ за напредъ. Слѣдъ малко слънцето се изгуби задъ хоризонта. Настана вечеръ; звѣздитѣ силно заблѣскаха, никакъвъ облачекъ отъ нийде не се задаваше и нашето пътуване бѣше приятно. Слѣдъ малко миначме селото Бѣзжнъ безъ да се спираме, а продължавахме пътя си къмъ селото Писхнець. Това село е расположено на Юго-Истокъ отъ с. Бѣзжнъ, въ една долина помежду доста голѣми и стрѣмни баири, покрай р. Ломъ. Помѣжду с. Бѣзжнъ и с. Писхнець, разстоянието е около 9 километра.

Когато се надвесихме надъ с. Писжинецъ Мѣсецътъ изгрѣва! . . . Тихо и светло грѣе мѣсечината въ първитѣ ноци на есенъта; свѣтлината на мѣсеца, придружена съ вечерницата, силно блѣскаше въ това врѣме надъ тихото течение на р. Ломъ, на която повърхността блѣскаше като оглѣдало и се движеше по мѣжду самото село. Колкото повече приближава зимата, толкова повече такива дни биватъ свидни сѣкиму, а най повече на пѣтника, който пѣтува въ ноцно врѣме. Всело бива неговото пѣтувание прѣзъ таково врѣме: хладната му помага, тихото свѣтло врѣмѣ открива пѣтътъ напѣде му; верѣдъ широкото поле, дълбокитѣ долини и високитѣ баири, той различава пѣтината и не се забърква тъй, както въ зимнитѣ тъмни ноци и въ грознитѣ вѣлици . . .

Когато Мѣсецътъ бѣше излѣзаль 2—3 копрази нагоре ний бѣхме стигнали вече с. Писжинецъ и си почивахме на южний брѣгъ на рѣката. Тукъ по заповѣдъ на командиритѣ облѣкохме си шинелитѣ и се отправихме слѣдъ малко за с. Торлакюю, което лѣжи на Юго—Истокъ отъ с. Писжинецъ и което е расположено въ една доста голѣма и равна долина. Слѣдъ 3 часа пѣтъ стигнахме въ помѣнатото сѣло. Прѣгнаха ни по квартири, дѣто всѣки, уморенъ отъ пѣтъ, съ спиранието си катурваше са на земята скоро захъркване и спѣше сладъкъ сънь, а останалитѣ по пѣтъ войници по единъ по двама постепенно се прибиряха, като оххаха до немай какъдъ.

Когато ний станахме отъ сънь; слънцето бѣше вече изгрѣло. Трѣбитѣ засвириха „сборъ“; събрахме се и тръгнахме за Разградъ. Слънцето и прѣзъ този день печеше много силно. Изъ пѣтъ много войници „баялдисваха“ отъ горѣщията и падаха въ не-свѣстъ на земята. Около икинция минахме покрай с. Есепче, което е на западъ отъ Разградъ на около 10—12 километра. Тукъ много жени отъ това сѣло бѣ-

ха излѣзли на пѣтъ съ котли пѣлни иѣкой съ вино, други съ вода и на всѣки войникъ, кой какво поискаше, даваха да пие. Вечеръта часа около 8 стигнахме въ Разградъ; дѣто вѣчерахме и преспахме по къщитѣ.

На другий день въ зори трѣбитѣ засвириха „сборъ“; събрахме се и прѣди да изгрѣе слънцето, тръгнахме изъ пѣтъ за Ески-Джумая. Прѣзъ този день слънцето печеше още по силно. На вторий привалъ (почивка) по заповѣдта на командиритѣ съблѣкохме мундиритѣ си, които натоварихме заедно съ раницитѣ на колата, а ни останахме по ризи, за да ни бѣде колко годъ по хладно по пѣтъ. Въ часа около 10 вечеръта стигнахме въ Ески-Джумая, дѣто тоже по къщията прѣнощувахме.

На 18-ий врѣмето се измени: гъста мъгла уви-ваше цѣлата околностъ на Ески-Джумая; мрачни и непроницаеми облаци покриваха небосклона, та не позволяваха да проникнатъ слънчевнитѣ лъчи. По извѣстието на трѣбитѣ звукове събрахме се на Югъ отъ градътъ на шосето Разградъ Османъ-Пазаръ и се отправихме къмъ Османъ-Пазаръ. Слѣдъ малко задуха силенъ вѣтъръ, който може въ кѣсо врѣме да разгони маглата, а облациѣ бързо лѣтеха отъ една страна на друга, безъ да откриятъ поне малко небето, за да могатъ слънчевнитѣ лъчи да ни огрѣятъ. Слѣдъ иѣколко врѣме пѣтувание, навлѣзохме въ единъ доста голѣмъ боазъ, изъ който са протака шосето. За да не бѣде стрѣмно шосето и да бѣде по леко за пѣтуванието, криволичеше помѣжду гориститѣ баири и постепенно се издигаше нагорѣ, до като най-сетнѣ излиза отъ горѣ на балкана. Около обѣдъ ние излезохме вече отъ горѣ на балкана. Вѣтърътъ бѣше разгонилъ облациѣ и лъчитѣ на слънцето отново се палуваха съ земната повърхностъ. Тукъ мѣстността бѣше почти равна съ исключение на малки долини и покрита съ гъсти гори и зелени морави, на които изглѣдътъ въ то-

ва време бѣше вѣсели. Но чудно! Изъ тѣзи вѣсели гори и по тия зелени морави повечето се наслаждаватъ хора звѣроподобни; тукъ се тѣ криятъ, тукъ тѣ плѣтатъ примка за трудолюбивий пѣтникъ, за да отнематъ отъ нѣго онова, за което той съ години се е трудилъ и което той съ кървавъ потъ е спечелилъ. Но и съ това само задоволи ли сѣ?—Горко! Душата, която само единъ Богъ може отнѣ отъ човѣкътъ, често тѣхъ крѣвопийци я отнематъ и истѣргватъ наедно съ крѣвта отъ злочестното тѣло.

Ето закакво служатъ тамошнитѣ прѣлестни мѣста; ето какви хора се наслаждаватъ съ дарбитѣ на природата, съ които така щедро е наградена тая мѣстность.

Слънцето бѣлѣжеше икиндия, когато ние ми нахмемъ презъ една гѣста и едра гора, до която на една доста добра равнина се построени Османпазарекитѣ казарми въ които само нашата дружина се спрѣ и остава да пренощува а другитѣ три дружини заминаха за Османъ-Пазаръ. Тукъ ни приготвиха яденіе и слѣдъ като се нахранихмъ, азъ трѣгнахъ съ унтр. офиц. Спасъ Върбановъ шумпенець, за да се порасходимъ изъ гората, на която неможахмъ да се нагледаме. Гората се състоеше отъ дебели, прави и високи дѣбови дървета подобни едно на друго, като че нѣкой нарочно бѣше ги сажалъ въ едно и сѣщо време и на опредѣлено расстояние едно отъ друго.

Слѣдъ като слънцето залѣзе ний двама ся върнахмъ въ казармитѣ, дѣто пренощувахмъ на голи дъски, нѣ като уморени отъ пѣтъ, струване ни се, като да беше постлано со най добри постелки.

На другий день времето беше много добро. Съ изгреванието на слънцето трѣгнахмъ отъ казармитѣ за въ града, отъ гдѣто, слѣдъ като стигнахмъ и се присѣдинихмъ къмъ другитѣ дружини, отправихмъ се изъ шосето за градътъ Котелъ. Шосето, което во-

ди отъ Османъ-Пазаръ за Котелъ, изъ начало минава прѣзъ голѣми и голи баири, а послѣ кривулични прѣзъ гѣсти гори, особено като приближава с. Тича*), до толкова биватъ гѣсти, щото щомъ като човѣкътъ ся отдѣли отъ пѣтя на 3-4 раскраче въ страна, става невидимъ въ гората. Въ тѣзи гористи и балканисти мѣста, често ся е случвало да си оставатъ коститѣ много мирни жители, на които се е случвали да минатъ прѣзъ тѣхъ, както и по османъ-пазарската околность.

Слънцето бѣлѣжеше обѣдъ, когато ний стигнахмъ въ с. Тича, дѣто са бѣха спрѣли куфнитѣ да ни готвятъ храна. Спрѣхмъ се до рѣката при селото и сѣднахмъ да си починемъ. Слѣдъ $\frac{1}{2}$ часъ ястието бѣше готово. Нахранихмъ се и си полегнахмъ около рѣката, на която отъ хладината ся наслаждавахмъ и и расхлаждавахмъ. Слѣдъ 2 часа почивка трѣгнахмъ къмъ Котелъ; изминахмъ сѣлото и поехмъ изъ единъ още по голѣмъ балканъ, отъ колкото онѣзи които преминахмъ. До сѣлото, пѣтя беше поправенъ и добъръ за ходение, а отъ сѣлото на татѣкъ бѣше съвсемъ лошъ и страшенъ, та беше много трудно да пѣтува човѣкътъ съ кола. Много кола отъ обоза се испочупиха отъ тѣзи пѣтища.

Когато слънцето се скриваше на Западъ въ обиятията на гѣститѣ облаци, ний бѣхмъ излѣзли отъ горѣ на балкана и минувахмъ границата. Тукъ тамъ по магилитѣ се виждаха издигнати. Турски позиции отъ времето на Руско—Турската война.

До Котелъ оставаше още 2 часа пѣтъ, когато балканский въздухъ почна да се щепи отъ грѣмогласното „урра“ което излизаше отъ 3500 войнишки

*) с. Тича е на границата мѣжду Северна и Южна България, дѣто преди 61ъ Септемврий е имало наша митница Това сѣло е разположено въ една доста дълбока и равна долина, изъ която кривулични гѣздото на реката

гърла по причина на минаването унищожена вече граница, която дъжеше двѣтъ Българий, и татакъ далеч изъ дълбокитѣ долове сеотражаваше гласътъ ни. Изъ пактя постепено се задаваха момчета котленче не съ китки въ рацѣ и на всѣки войникъ съ чисто сърцѣ казваха — „добръ—дошле“, като имъ подаваха китки. На нѣкой отъ по възрастнитѣ момчета на очитѣ се показваха радостни съззи, отъ което се виждаше че тѣ чувствуватъ до колко е скъпа свободата на единъ народъ. Слѣдъ малко подиръ залезването на слънцето, нощната тъмнина се спусна, която ни пречеше на бързото пътувание, но грѣмогласно „урра“ и слаткозвучнитѣ пѣсни не преставаха да пепатъ въздуха. Въ часа около 8 вечерята наближихме Котелъ. Навънъ отъ града, отъ двѣте страни на пътя имаше граждани съ фенери въ рацѣ, които бѣха излѣзли да ни поерѣщнатъ, като ни казваха „добръ дошле братия“. Слѣдъ малко влѣзохме въ града, квартири ни разведоха по къщитѣ, дѣто хазиятѣ ни приемаха съ благодарение и радостъ.

Въ сичкитѣ градове и сѣла, прѣзъ които минахме, до колкото можахъ да забѣлѣжа, пѣмаше такива гости приемни хора, както въ Котелъ. Въ сѣка къща дѣто бѣха расположены солдати да нощуватъ, бѣше приготвено доволно храна, питие, добри завивки и постелки, каквото много отъ войшицитѣ не сж виждали даже по домовѣте си. Слѣдъ като се расположихме както казватъ, „като три и половина въ ки-сия“, хазиятѣ ни надонесоха доволно питие и ястие и захфанахме да вечераме. Презъ това време тѣ ни запитваха за братията отсамъ балкана, какъ преминаватъ, а нѣкой старци и баби ни разсказваха какво сж тѣлили нѣкога отъ грѣцкото духовенство и какъ турцитѣ ся ги безчеловѣчно мѣчили и др. т. На конецъ благодаряха Бога, за дѣто ги удостоилъ да видятъ Български войникъ. Слѣдъ вечера, когато вой-

ската бѣше се расположила за снание и бѣше по оти-хнало въ града, случи ми се да излѣза въ двора, отъ дѣто чухъ, въ близкитѣ къщи двѣ жени се караха, като казваше едната на другата: — „Защо да има въ тази къща толкова солдати, а въ нашата да нѣма нито единъ, нема ний нѣмаме ястие дѣ ги нахранимъ и постелка да имъ постелимъ?“ „Че азъ ли съмъ крива“, казваше другата. — „Проводете ни поне двама, трима души“, повтори първата. — „Непускамъ нито единъ“, думаше другата; „да си искала днесъ, когато ги записваха“, Сѣтие азъ си влѣзохъ въ къщи и познахъ какво повече се говорили, нѣ отъ говора имъ, който чухъ, узнахъ, че всичкитѣ котленки, бѣзъ изключение са гостоприемни хора.

Слѣдъ като са бѣхме паяли добръ, постлаха ни, та си лѣгнахме и като гергѣовски агнета спяхме спокойно.

На сутренята, прѣди да се разсъмне, станахме и до като да се по измѣмъ и приготвимъ за пътъ, хазиятѣ ни направиха кафе, съ което ни гостиха на трѣгване.

Слаба свѣтлина на Истокъ показваше, че съмването е близо. Тръбнитѣ звукове, се зачуха и ние се събрахме на една поляна на Истокъ отъ града, дѣто бѣха са натрупали почти сичкитѣ граждани отъ малко до големо. Слѣдъ малко (беше на расъмване вече) и музиката засвири походенъ маршъ прѣдъ назъ. Тръгнахме прѣзъ единъ боазъ, който кривулича помѣжду високи и стрѣмни каменисти канари, прѣзъ който минува пътьпокрай течението на Р Камчия, която извира изъ котленския балканъ и чрезъ нѣко-лко водоскоци слиза чакъ въ боаза.

Котленци ни испроводиха до лозята си, които сж на Истокъ отъ града около 1½ часъ далечъ.

Слѣдъ като изминахме котленскитѣ лозя трѣгнахме прѣзъ едно доста широко поле. Пътьтъ на че-

сто минуваше прѣзь лозя. Тукъ тамъ изъ лозята се виждаха челоѳци които бързешкомъ крачеха къмъ пѣтя, само да ни кажатъ думата „добрѣ-дошле“ и да ни подарятъ съ нѣкой гроздь грозде. Още по ната-тъкъ, като вървѣхме изъ пѣтъ, задавахъ се отъ бли-жнитѣ сѣла жени, дѣца и пр., които идѣха право къмъ наши. Сѣкой отъ тѣхъ носеше каквото имаше Ка-то: сливи, орѣхи, ракийца и пр. които туряха на на-ше расположение. Подирѣ тѣхъ вървѣха множество мѣже, които носеха въ рѣцетѣ си бѣли калаисани котли пълни съ прозрачно червено вино или съ бист-ра и студена балканска вода. И като ги слагаха пок-рай пѣтя изглѣдваха ни съ любопитство.

— „Боже, Божичко! Да имъ са не нагледашъ на младинитѣ“ — „Я гледайте каква хубава българска войска имало, като че сѣ ангели.“ „Господъ и Св. Богородица да ги поживатъ! Какъ си прѣжалиха душ-ата? Горкитѣ имъ майки! Блазе на такива майки, дете се родили и отхранили такива синове“, сѣ слушаха глас-ове на около и радостни сълзи се ронеха отъ очитѣ на тѣзи на които изъ устата излизаха съчувствования благи думи.

Тия нѣколко горѣщи думи ни бѣха достато-чна награда отъ страна на народа, за който бѣхме тръгнали. Сичко това ни тѣй въодушевяване, щото ние бехме готови да прѣгазимъ и най страшното мо-ре, което би се испречило прѣдъ насъ.

Трѣба да заблѣжимъ драги читатѣли, че до пѣтя нѣмаше сѣло по близо отъ $1\frac{1}{2}$ часъ разстояние; но като любопитни житѣлитѣ отъ котленската околностъ да видятъ Български войникъ, оставяха сичката си работа на страна, само и само на време да пристиг-натъ на пѣтя, та отъ сърце да ни кажатъ сладката дума „добрѣ дошле!“

Дълго врѣме слушахме подирѣ си благослов-ията на старитѣ бабички.

Слънцето блѣжеше, икиндия а ний не усѣтихме какъ

изминахме пѣтя по това широко поле и стигнахме до р. Камчия, за която споменахъ по горѣ че извира изъ котленския балканъ. тукъ се сприхме да си почи-немъ, като си поглѣднахме върху една прѣкрасна по-лянка, покрита съ гѣста зелена трѣва, която (полян-ка) се протакане покрайъ брѣга на рѣката. Слѣдъ ед-инъ часъ почивка потѣглихме за напредъ. Минахме прѣзь рѣката и поехме по балкана, когото можахме да искачимъ, когато слънцето бѣше на залѣзване. Сетиъ си спустнахме надолу и до като се стъмни ний стигнахме въ с. Мокренъ, което е расположено отдѣ-лъ балкана въ една доста голѣма и равна поляна и се състои отъ около 40 къщи.

Тѣй като нemoжаха да се помѣстятъ всички тѣ солдати изъ къщитѣ и времето бѣше добро, то повече отъ насъ прѣнощувахъ по двороветѣ.

Ноца се измина и настана новъ день. Кога-то слънцето изгрѣваше ний потѣглихме за с. къщия-кюю. До като слънцето излѣзе двѣ—три коптали на-горѣ, прѣминахме Стара Планина и тръгнахме прѣзь широкото Тракийско поле, по което не се виждаше ни най малка могила, а бѣше равно като дланъ. По-икиндия стигнахме въ поменатото сѣло и ни раздѣл-иха по квартиритѣ. Отъ западъ се зададохъ гѣсти облаци, които слѣдъ малко се надвесиха надъ сѣлото и дѣждъ, като изъ ракавъ се изливаше отъ облацитѣ и вали до вечерята много едъръ дѣждъ, който слѣдъ това се измѣни въ по дребенъ и трая до срѣдъ но-щъ. Понеже сѣлото бѣше малко и небѣха достаточни венчикитѣ къщи да се помѣстятъ войницитѣ въ тѣхъ и запазатъ отъ дѣждъ, то нѣкой бѣха принудени да влѣзатъ въ плѣвницитѣ и оборитѣ, дѣто спеше добита-ка на сѣлениитѣ и тамъ прѣнощувахъ. Благодарение на федебела ни, на когото слѣдъ като направихъ нѣколко комплименти, прие ма въ квартирата, дѣто бѣше той и тамъ можахъ много добре да прѣнощув-

амъ, бѣзъ да бѣда ни най малко намокренъ. И така прекарахъ ноща много добръ.

Вѣтъра, който дуйеше отъ къмъ Западъ, можа още прѣзъ нощта да раскара облацитъ на Истокъ. Слънцето ся показа изъ величественитъ си вѣсточни двери и обсна съ свойтъ елмазни лъчи зъмната повърхность. Тръбитъ засвириха; събрахме ся и потеглихме за г. Ямболъ. Въ този день, по заповѣдь, нашата рота остана за канвой на обоза. Изъ пѣхти нищо не ни се случи и не ни бѣше тѣжко за ходение защото всичката си товарчина бѣхме натурили на колата и полека-лека се движехме напредъ къмъ ямболъ. Подиръ обѣдъ стигнахме въ Ямболъ, стоварихми патронитъ отъ колята въ една Турека джамия, която се бѣше почгй срушила, бѣха и остали само испокъртениитъ стѣни и покрива. Сетнъ ни распрѣдѣлиха по къщата въ Картунъ*). Въ Ямболъ сѣдѣхме до 10-ий Октомврий. Въ дѣлнични дни ся занимавахме повече съ прецелка, расипвой строй и самообкапавание, а въ празнични дни се разхождахме изъ града или се събирахме приятелски квартиритъ се веселѣхме по цѣль день.

На 7-ий Октовр. ся извѣстихме, че ще даде Негово-Височество Кнѣза. Нашия полкъ зедно съ 7-ий преславски и една батарея отъ 8 тона се построихме на Истокъ отъ градътъ близо до казармитъ, дѣто поерѣцнахме Негово Височество. Слѣдъ като ни поздрави, по заповѣдта му, минахме нѣколко пѣхти церимониаленъ маршъ и си отидохме въ квартиритъ. Отъ този день се прѣсна слухъ, че Сърбия се готвела да ни обяви война, по причина съединението на братията отъ Южна и Север. България. Изначало не ни

*) Названия на Юго-Западната, часть отъ града, която е отделена отъ сѣлши Ямболъ съ р. Тунджа, а се съединява съ него чрезъ единъ доста добъръ мостъ.

се вѣрваше, единствено за това, защото знаехме, че въ Сръбско-Турската война много български синове се биха за тѣхната свобода и си оставиха коститъ по тѣхната земя, като я напоиха съ кръвта си Това не може да бѣде мислехме ний; но отъ сетнъ, когато ве че се издаде приказъ че ще се отправимъ за София, ся увѣрихме.

На 9-ий октомврий се издаде приказъ да се приготвие за пѣхтъ. На 10-ий по пѣхтия, въ часа около 3 отидохме на железнопѣтната станция и навѣздохме въ вагонитъ, съ които каратъ храни. Вагонитъ бѣха 45, въ сѣки вагонъ влѣзоха по 40 войника. Отъ тѣпотията някой са принудиха да се искачатъ отгоръ на вагонитъ, а други стоеха вътръ прави. Случи се та можахъ и азъ да са вскача отгоръ на вагона, дѣто прѣзъ сичкото патувание сѣдѣхъ. Слѣдъ малко, парната машина зафучи и вагонитъ се задвижиха. Слѣдъ малко градътъ се изгуби отъ очитъ ни, а татакъ далечъ на Северъ се виждаше великий исполинъ, „Стара планина,“ който по сичкото си пространство отъ брѣговетъ на Черно море (при еминѣ Буруну) чакъ до гердапа е покритъ съ бѣло коженни букове, студени изворе, жѣлти сипѣи и високи върхове, отъ които е и историческото мѣсто „Бузулджа,“ гдѣто 1868 год. най-напредъ се удостои да чуе думата: „Свобода или Смъртъ!“ По наблизю къмъ назн, изъ широкото поле, се виждаха тукъ тамъ сѣла извори мѣста, които трудолюбивий селѣнинъ е изоралъ на угаръ или посѣялъ съ есени сѣидби.

Слънцето приближаваше да засѣдне и трѣна се сирѣ на станцията при Нова-Загора. Около станцията бѣха се натрупали множество граждани които съ любопитство гледаха Българскиятъ войникъ. Слѣдъ малко трѣна трѣгна, и колкото повече продължаваше пѣхтия си, толкова повече върховетъ на Стара планина се изгубваха отъ очите ни. Слѣдъ малко слънцето се

скри на западъ, нощната тъмнина се спустна и нищо вече не се виждаше, а трена продължаваше пакъ си. На често изъ пакъ се задаване свѣтлинка отъ червени фенери, които показваха че пакъ е здравъ и който скоро стигвахме и заминавахме. Слѣдъ като минахме нѣколко станций които нemoжѣхъ да заповна, въ часа около 9 стигнахме въ Търново—Сейменъ. Тукъ отъ желѣзния пакъ една линия се продължава къмъ Едрене, а друга се възвиза къмъ Пловдивъ. Слѣдъ $\frac{1}{2}$ часъ почивка трена трѣгна изъ пакъ, които води за Пловдивъ. Слѣдъ малко месецътъ изгрѣя и силно блѣцукаше надъ течението на рѣката Марица, която минува прѣзъ Търново—Сейменъ. Желѣзни пакъ Търново—Сейменъ—Пловдивъ изначале минава помежду единъ доста дѣлагъ баиръ, който прилича на гребетъ, и помежду течението на р. Марица; а послѣ се продължава по широкото поле. Слѣдъ като трена се бѣше довольно отдалечилъ отъ Търново—Сейменъ, азъ полегнахъ отгоръ на вагона, дѣто скоро съмъ заспахъ и се събудихъ чакъ на станцията при Сарамъ-Бей, когато трена се беше вече спрѣлъ. Въ вагонитѣ съдѣ, хме, до като се съмна.

Слънцето изгрѣя. Ний слѣзохме, отъ вагонитѣ, построихме се и подъ звука на музиката се отдѣлихме на Югъ отъ житѣзний пакъ и се спрѣхме при шосето, което води за дунница, дѣто останахме да чакаме останалитѣ дружини, които стигнаха по обѣдъ, Тукъ съдѣхме до другата сутрена. Прѣзъ нощта бѣше много студѣно. Отъ вечерята ний си накладохме огънь, натъркалахме се около огъня по земята за да позадрѣмемъ. Нѣ спили се? Ако $\frac{1}{2}$ часъ позадрѣмемъ, 2 часа се въртишь около огъня, дано се стоплишь и 50 пакъ погледнешъ на небето, да видишь дали не е намалила вечерницата пакъ си и дали Зорницата не се е показвала отъ Истокъ! На пусто! Намъ се виждаше, че тѣ стояхъ на едно мѣсто и нощта ни се

стори много голѣма.

Слънцето бѣше подскочило нѣколко копрала надъ хоризонта, когато 3-та и 4-та дружина потѣглихъ за Дунница, а ний за С. Ветренъ. Това послѣдното е заселено на Сѣверо-Западъ отъ станцията по политѣ на единъ отъ клоноветѣ на Стара планина, който (клонъ) я съединява съ Рилската планина, въ която, далечъ отъ свѣтовни мѣлви, тамъ горѣ помежду високитѣ борове, е Рилскій Манастиръ.

Слѣдъ като минахме с. Саранюво, изъ пакъ прѣгазихме нѣколко пакти прѣзъ потоцитѣ на р. Марица, дълбочината на които на мѣста ни хващаше по нагорѣ отъ колѣнитѣ, та се бѣхме довольно измокрили. Послѣ обѣдъ стигнахме въ поменатото сѣло. Распрѣдѣлихъ ни по квартири, дѣто си оставихме товарицитѣ и излѣзохме да се порасходимъ изъ селото. Тукъ населението бѣше почти така гостопривно, както въ котелъ. Виното тукъ бѣше най-много. Прѣзъ този день нѣмаше войникъ, който да не бѣше хвърлил въ гърлото си по една или двѣ половнички отъ прочотото Ветренско бѣло и сладко вино, което се лѣзгаше като масло и за скоро омайваше главата на чловѣка. Девътъ прѣкарахме съ голѣми веселби.

Нощта настѣпна и всѣки отиваше въ квартирата си. Само нѣкои, които я бѣхъ съвсѣмъ прѣкарали, оставахъ по кръчмитѣ, отъ дѣто патраулитѣ най-послѣ насила ги икарвахъ. И тѣ кандилъ, мандилъ, съ падане и ставане, отивахъ въ квартиритѣ си, дѣто се трѣскахъ по земята и скоро захъркваха.

Нощта измина. Гѣста магла увиваше цѣлата околностъ. Рано въ зори търбитѣ заевириха и ний трѣгнахме за с. Вакарелъ. Днесъ пакътѣ не бѣше така кратакъ както прѣзъ миналитѣ дни. Днесъ ни трѣбваше да изминемъ цѣли 45 километра за да стигнемъ въ Вакарелъ. При това трѣбаше да минемъ и

прѣзъ доста голѣми балкани. Тѣзи сутрена вѣтарѣтъ страшно фучеше прѣзъ дебелитѣ букови дървета, които се издигатъ като исполини нагорѣ въ въздуха и на които клонетѣ се поздравяваха и целуваха презъ своите върхове.

Слѣдъ като минахме прѣзъ нѣколко доста голѣми върхове и дълбоки долове, слѣзохме най послѣ въ едно широко поле, дѣто е заселенъ г. Ихтиманъ. Слѣдъ малко стигнахме въ Ихтиманъ, дѣто се нахранихме и почивахме около 2 часа. Сетѣхъ се отправихме за Вакарелъ. Въ пътятъ отъ Ихтиманъ до Вакарелъ не срѣгнахме такива балкани, както до Ихтиманъ. Но, макаръ да бѣдеше и като дѣска равенъ пътя, се щѣше да ни се види тѣжакъ, защото краката ни се бѣха вече подбили отъ пътуване. Колкото повече крачехме напредъ, толкова повече слънцето отиваше къмъ Западъ и селото като че се отдалечаваше. Съ една речъ крачкитѣ не ни спорѣха.

Слънцето залѣза, ноца настана и въ часа около 8 стигнахме въ Вакарелъ. Краката вече не ни държаха. Отъ дългий пътъ бѣхме довольно умаломощени, та кой дѣ свареше празенъ квартиръ влязаше, катурваше се на земята и скоро заспиваше, като да бѣше отъ небото падналъ. Прѣзъ нощта небето бѣше ясно, до около срѣдъ нощъ, блѣнукаха само звѣздитѣ, а послѣ изгрѣя и половината отъ месеца.

Прѣди да расѣмне, маглата обви околността. Тръбнитѣ звукове се зачуха изъ цѣлото село; всеки ставаше, земаше си пушката и съиниво бързенкомъ крачеше къмъ пункта, указанъ за събиране, дѣто за четвъртъ часъ се събрахме. Сетѣхъ заевири музиката походенъ маршъ и тръгнахме къмъ ст. Софія. Слѣдъ $\frac{1}{2}$ часъ пътъ денѣтъ настана и маглата постепено се дигаше отъ хоризонта нагорѣ. Тукъ ний вървѣхме около единъ часъ нагорѣ изъ балкана. До като маглата се дигна и слънцето изгрѣя ний се отзовахме отъ

горѣ на Балкана. Сетѣхъ се спуснахме надолу, до като най сетѣхъ слѣзохме въ широкото Софійско поле, по което продължихме пътя си. Отъ двѣтъ страни на пътя сѣ насадени, може би прѣди 20 години, върби, който въ лѣтно време съ своята сѣ сѣнка закрилитъ пътника отъ слънчевия пекъ и правятъ весело пътуванието му. Около обядъ стигнахме при течението на шумящата рѣка Искъръ, която извира изъ Рила планина и минава прѣзъ Витоша, Стара планина и се влива въ Дунава. Починахме си около 1 часъ и се отправихме пакъ за напредъ. Около Икнидии бѣхме на три километр. до София; спрѣхме се на дѣсно отъ пътя; построихме се въ полуротна колона и чакахме посрѣщанието на Негово Височество. Слѣдъ малко той пристигна и ний му отдадохме приличната почестъ. Той ни поздрави и слѣдъ като каза нѣколко насърчителни думи, относително воюванието ни съ Сърбетѣ, които думи не можѣхъ да чуя, защото бѣхъ на дѣсний флангъ, отправихме се за въ Столицата. На чело вървеше Княза, подиръ него музиката и сетѣхъ войницитѣ. Звукъ отъ музиката ечеше изъ широкото поле и ни постепено приближавахме столицата. Навнѣ отъ града бѣхъ излѣзли множество граждани: мъже, жени и пр. съ китки въ рждѣ, които китки подаваха на войницитѣ.

Слънцето се скриваше на Западъ, когато минахме прѣзъ градѣтъ и отидохме въ казармитѣ, които сѣ на Югъ отъ града, дѣто преноштувахме на голитѣ дъски.

Въ казармитѣ живѣхме до 2-й Ноемврий. Обучението прѣзъ тѣзи дни слѣдваше още по-енергично. За постелка въ казармитѣ ни бѣши сламата изъ която нощемъ, като свинчета се ровихме. Прѣзъ дѣлничнитѣ дни се занимавахме съ обучение, а въ празникъ какво правехме?—Сутрена, като станахме, събирахме се приятели, отивахме въ града и дѣто

имаше най-добро вище, тамъ се запирахме. Скоро прѣдъ назъ се явяваше кръчмарина, като си растриваше рѣцѣтъ, и казваше: „Какво заповѣдате?“ — „Отъ вътрешното вино дай $\frac{1}{2}$ окица!“, се обажда нѣкой отъ събдиштитѣ. Слѣдъ малко се явява на масата виното, което набързо се испиваше а слѣдъ това вторий бърза да каже „Дай оште $\frac{1}{2}$ окж.“ Подиръ малко събранието ни се увеличаваше съ оште нѣкой приятель и пиенето се захващаше оште по рѣшително, до като най-сетнѣ виното ни завладѣше добръ и по мърчина си отивахме къмъ казармитѣ, дѣто като положити ся трыпвахме по леглата си и заснивахме. Всеки день съ нетерпение очаквахме да чуемъ думата: „войната обявена!“ Рѣшителността въ нашитѣ войници бѣше голѣма, зашто то знаеха, че да воюваме съ Сърбитѣ не бѣше трудно. Оште отъ 1876 год. въ Сърбско-Турската война ний имъ видохме геройството. „Благодаримъ!“ Да кажатъ на Освободителката ни и на Българскитѣ доброволци които се юнашки бориха, иначе тѣ бѣха готови да отстѣпять и самата столица. Сърбитѣ тогава глѣдаха колкото се може, по надирѣ да стоятъ, като оставяха нашитѣ прочути Български синове по позицитѣ гладни, да се биятъ вмѣсто тѣхъ. Но Сърбитѣ забравиха това. Тѣ се рѣшиха да попрѣжтъ на нашето съединение и на 2-ий Ноемвр. хайдушки навлѣзоха въ нашата земя.

ЧАСТЪ II.

ОБЯВЯВАНІЕ НА ВОЙНАТА

Прѣди да захванѣ да описвамъ дѣйствиата на дружината отъ 2-ри Ноемврій пататакъ, ште опишѣ въ кратцѣ мѣстността около ст. София.

Ст. София е расположена въ едно доста широко поле помѣжду: Стара планина и Витоша. Главнитѣ пѣтишта, които излизатъ изъ София сѣ: за Ломъ, Сливница, Самоковъ, Вакарелъ и Орхане. Врѣдомъ около София има издигнати позиции, които сѣ приготвявани за Сърбско-Българек. война. На $\frac{1}{2}$ ч. на Истокъ отъ града минава р. Искъръ; на Западъ до самия градъ минава тоже една рекичка, която извира изъ пл. Витоша; на Истокъ до самиятъ градъ има тоже една малка рѣчичка, която извира пакъ отъ Витоша. На 7 километра на Югъ отъ града се подема пл. Витоша, която се протека отъ Истокъ къмъ Западъ. Изъ самоковскій пѣтъ до самото поднѣжие на Витоша, е заселено с. Княжево (Бали ефенди). По на Югъ изъ пѣттѣ помежду високитѣ планински баири е засѣлено с. Владая. На Истокъ отъ Владая въ балкана, прѣди 20 години е имало една доста голѣма курия само отъ елхови и борови дървета, която курия турскитѣ черкези запалили та горѣла цѣла недѣли, а сега се бѣлеятъ само останкитѣ на дебелитъ бѣли пѣнове (кютуци). На Истокъ отъ Княжево е с. Бояна засѣлено по политѣ на Витоша, о оште по на Истокъ е с. Драгалевци съ своятъ мѣнастиръ. На Западъ отъ Княжево е с. Юкари бая (Горна банѣ), прочуто по свойтѣ добри бани. На Северъ отъ Юкари

бана, въ полето, извира на едно пространство отъ около 4 квадратни метра топла вода. На Северъ отъ София, на около 25-30 километра се протека отъ Истокъ къмъ Западъ Стара планина. На Западъ на 29 километра отъ София е заселено с. Сливница, на което околността се напои съ кръвта на много Български герои, които я протѣха за защитата на отечеството си, и далечъ отъ бащи и майки, братя и сестри почиватъ въ черната земя.

2-ри НОЕМВРИЙ

Всѣкой отъ Г. гчитатели е извѣстенъ, че на 2-ри Ноемврий Сърбитѣ ни обявиха война и веднага навлѣзоха въ земята ни.

Въ този день, въ часа около 5 сутрента, както по всичката българска армия, така и въ нашата частъ тръбитѣ и барабанитѣ засвириха „тревога“. Щомъ като чухме тревогата, въ разстояние отъ 5 до 10 минути се облякохме и построихме въ двора на казармитѣ съ пълна боева амуниция. Прѣзъ този день слънцето печеше силно както прѣзъ лѣтнитѣ дни; небото бѣше ясно, времето тихо, но всичко посърнало. До 11 часа прѣзъ дена ние сѣдѣхме въ двора готови въ всѣка минута за извѣстия ни походъ. Прѣзъ това време ни раздадоха по нѣколко сухари и хлѣбъ. Въ 11 часа, слѣдъ като се нахранихме доде единъ офицеринъ, на когото името не ми е извѣстно и ни печете слѣдуюшето възвание издадено отъ Негово Височество Княза:

„ОФИЦЕРИ УНТР. ОФИЦЕРИ И СОЛДАТИ!

Сърбскиятъ кралъ ни объяви война. Той заповѣдалъ на Сърбската войска да нахълта въ нашата земя. Въместо да ни помогнатъ, нашитѣ братя Сърби искатъ да разрушятъ нашето отечество.

Войници! покажете вашата храбрость, защитете вашитѣ Майки и огнища, смажете врага, който

подлю и дебишскомъ нападна върху ни и не се оставайте, до като не го унищожите.

Напрѣдъ братя, Богъ да ни помага и дани подари побѣда!.

АЛЕКСАНДРЪ.

Слѣдъ прочитанието на възванието, зачуха се виковете изъ помѣжду войницитѣ: „Готови сме да измремъ сички на бойното поле за милото си отечество.“ Послѣ това по заповѣдта на полковия командиръ, Капитанъ Блъековъ, музиката засвири прѣдъ насъ походенъ маршъ и тръгнахме за с. Сливница. Изъ нѣтъ почти нищо заблѣжително не ни се случи. Когато стигнахме въ Сливница, бѣше се вече стъмнило. Понеже трѣбаше да бѣдемъ въ всѣка минута готови да посрѣтнемъ неприятеля, то нуцувахме подъ откритото небо, на западъ отъ сѣлото. Прѣзъ тѣзи нощи, ако и да бѣше доста студено, както обикновенно прѣзъ Ноемврий, не обрѣцахме внимание на студа, а на всѣка помѣжду войницитѣ се чуваха разговори за работитѣ, които станаха и които имаше да ставатъ, докато найсетѣ испозаспахме, по голата земя, който дѣ можа. Уморени отъ нѣтъ не усѣтихме, какъ се измина нощта.

Тукъ прѣдварително считамъ за нужно да опиша въ кратицѣ позициитѣ около Сливница, които заемаша нашитѣ войници въ врѣме на боя.

2 километра на западъ отъ Сливница се издига една голѣма възвишенность, която се простира отъ Северъ къмъ Юго-Западъ на лѣво отъ шосето; на нея сѣ главнитѣ позиции, които се състоятъ отъ нѣколко окопи за топове и редуты за пехота. На Западъ по политѣ на сѣщата възвишенность има по два три реда стрѣлковы окопи. На дѣсно отъ шосето има единъ люнетъ за една рота пехота и единъ топъ; на около люнета има 2 стрѣлковы окопи, а още по

на дъсно се издигат доста стръмни бърда които носят название „Синя чука“ Тъзи бърда се протакатъ отъ Истокъ къмъ Западъ помѣжду шосето и с. Голѣмо Малово. Формата на тѣзи бърда е съвсемъ не правилна: канара слѣдъ канара слѣдва, раздѣлени по между си чрѣзъ дълбоки пропасти, които се протакатъ ту отъ Истокъ къмъ Западъ, ту отъ Северъ къмъ Югъ. Канаритѣ сѫ почти голи; пътуванието прѣзъ тѣзи канари и пропасти е много затруднитѣлно и бавно. На Северъ отъ канаритѣ се простира, отъ Истокъ къмъ Западъ, една долина широка около 2 километра, а още по на Северъ по политѣ на Стара-Планина е засѣлено с. Голѣмо Малово, което се състои отъ около 70 къщи.

3-ти НОЕМВРИЙ

Прѣзъ този день времето не се промени, а си остана такова както на вторий Ноември. Тукъ, дѣто пощувахме, останахме и до послѣ обѣдъ. Слѣдъ като се нахранихме, дохода командиритѣ ни издадоха заповѣдъ, та се построихме и отпавихме къмъ главната позиция, за която спомѣнахъ по горѣ. До като вървѣхме къмъ позицията, музиката свирѣше напредъ ни всички бѣше весѣлъ и въздуха се цѣпеше отъ сладко-звучнитѣ пѣсни които войницитѣ пѣяха. Слѣдъ $1\frac{1}{2}$ часа стигнахме на позицията. Отъ позицията се чуваше много ясно гърмежа отъ пушкитѣ на една частъ отъ Плевненскій полкъ който се сражаваше близу при с. Драгоманъ. Слѣдъ като се спрѣхме на позицията, дружинниѣ ни командиръ, Капитанъ Кутинчовъ ни каза: „Юнаци! има приказание отъ Негово Височество да заемемъ тая позиция и до послѣдна капка кръвъ да се биемъ но да не отстъпимъ отъ дадената намъ позиция.“ Ний навѣздохме въ окопитѣ приготвихме си патрони и до вечерята сѣдѣхме въ окопитѣ, бѣзъ да ни се случи нищо, а само се наслаждавахме отъ гърмежний звукъ на пушкитѣ отъ Плевненскій полкъ.

Нощта настѣпи и гърмежитѣ прѣстанаха. Огънь не бѣше позволено да кладемъ, за да ни не узнаятъ Сърбитѣ дѣ и какъ сме разположени; а то нѣкъ напротивъ, отъ слѣдъ нощъ до като да сѣмне, бѣше много студено, нѣ студѣтъ принасяше тая полза, че на можахме да заспимъ, а въ всѣка минута бѣхме будни и готови да отблъснемъ неприятеля, ако би да ни се покажеше. По едно време студѣтъ се уголеми и ний зехме да треперемъ отъ студъ. Принудихме се да легнеме въ шанцетѣ, като се обличавахме единъ до другъ и се помѣчихме дано да се по стоимъ и по заспимъ. Нѣ на пусто! Ако се малко по стоимъ, то нѣкъ краката ни се сващаха, Заштото ги свиваме отъ тѣнотията на шанцетѣ (окопитѣ). Не, рекохъ си, нема да бѣде така и станахъ. Тръгнахъ бързишкомъ да се расхождамъ около окопитѣ дано поне що годѣ се избавѣ отъ треперанието. Като вървѣхъ близо до единъ окопъ, чухъ единъ гласъ, които казване: „Ставай бе, ставай да отидемъ за дърва; невиджашъ ли, че бѣзъ огънь нѣма да я прѣкараме тая нощъ? Хичъ търни ли се въ такъвъ студъ?“ Азъ се позарѣхъ малко и съ нетърпение очаквахъ да видя да ли ште има поне единъ да стане. Слѣдъ малко се надигнаха двама души, които държеха въ ръцѣтъ си лопатки. Спустиха се надолу изъ баира и на скоро заплотяха съ своитѣ лопатки изъ търнака. Сърдцето ми се по отпусна и съ нетърпение чакахъ да донесѣтъ дърва. Слѣдъ малко тѣ донесоха нѣколко тръна и ги сложиха на близо до окна. Азъ имъ помогнахъ да накладемъ огъня и насѣдахме около него. Не бѣхми се поште огрѣли, ето че се натрупаха и други войници. Въ расстояние на $1\frac{1}{2}$ часа, възвишеността се освѣтли отъ огнече и нито единъ войникъ вече не спеше. Голѣмия студъ ни принуди да забравимъ всѣка опасностъ, на която ни излагахъ огневетѣ! Слава Богу, нищо не ни се случи прѣзъ тѣзи

нощъ, само че за първъ път чухме отчасни охкания отъ ранени войници, отъ които охкания настръхваха космитъ на челоука. Какви мрачни впечатления докарваха върху ни тѣзи охкания верѣдъ тихата нощъ! Тѣзи охкания бѣха отъ раненитъ войници на 4-ти полкъ, които прѣкарваха отъ Драгоманъ за Сливница. Тѣй сѣхито се чуваше и шумъ, който се произвеждаше отъ отстъпването на 4-ти полкъ и на една батарея, които заеха позиции при Сливница по тѣзи сѣхитата възвишеностъ, на която бѣхме и ний.

4-ий НОЕМВРИЙ.

Прѣзъ този день врѣмето си остана такова, както бѣше и въ първитъ два дена. Щомъ като изгрѣя слънцето, дружинний командиръ даде заповѣдъ, да се построимъ по „ротно“ и да отидемъ на дѣсныя флангъ. Ний се събрахме и прѣминахме въ дѣсно отъ шосето въ една ниска равнина и заехме друга позиция. Тукъ ни раздадоха довольно спиртъ, отъ който като пихме, забравихме всичко. Въ това време ротний ни командиръ, Поручикъ Гешовъ, стоеше задъ назъ въ позицията и глѣдаше съ далекогледъ напредъ къмъ канарата Сина Чука, по която зеа да се показватъ и движатъ Сърбеки войски. Единъ отъ нашитъ войници на когото въ лицето се показваше гнѣвъ, сѣдъ като видѣ Сърбитъ а се мърдатъ по канарата извика яростно: „Дѣго, дѣ понѣ единъ да ми се испрѣчи на срѣшита, та съ първъ коршумъ бихъ му казалъ, че съмъ Българинъ и че зная да заштитавамъ отечеството си.“

— „Чеа не е лудъ да даде при тебе.“ Казваше другъ.

— „Ако той не даде при мене, азъ ще отида при него; само да доде минутата да кажатъ напредъ, та да си гръмна поне веднѣжъ и поне единъ да натикна на штика, на тогава нека ма убиятъ.“ Пов-

тори първий.

— „Той ако ще да е единъ и той да не е“ казваше другия.— „Затоа ли съмъ въртѣлъ половинъ часъ точилото, до като ми источиха штикътъ?“ „Само за единъ ли?“ „Дѣто минешъ, трѣбва пакъ да направишъ, като оставишъ наоколо си поне десетъ души отъ тѣзи, които ся осмеляватъ да гърмятъ върху ти.“

Такива рѣшителни думи изговаряха нашитъ герои, щото не може да не забрави челоука всичко и като разяренъ левъ да се хвърли помѣжду неприятелскитъ крошуми; а при това и спирта, който ни даваха, принасяше двойка полза: штомъ като си пишемъ по малко, тогава вече забравяме всичко; най високата канара въ това време ни се показваше най ниска и до като усѣтимъ, видишъ, че сме са отзовали отгоръ на канарата.

Съ такива и други подобни разговори сѣдѣхме въ позицията до вечерята, безъ дѣ смеятъ да ни нападнатъ Сърбитъ.

Нощта настѣхна; една рота отъ дружината остана въ стражева цѣнь, като растави постове по полето, а нашата рота остана въ главенъ караулъ на този цѣнь; другитъ двѣ роти отстъпиха назадъ задъ единъ малакъ баиръ дѣто пренощуваха. Отъ вечерята небосклона се покри съ гъсти облаци и захвана да вали дребенъ дъждъ. Тѣзъ вечеръ назе се строго запрети да кладемъ огнь. Търпехме до едно врѣме безъ да сѣднемъ; защото изъ окопитъ бѣше само калъ и вода. Най сетнѣ, като видѣхме, че краката ни измръзнаха, разпанахме се около позицията дано намериме изъ нивитъ сѣно или буклукъ та да си постелемъ. Наблизо прѣдъ позицията намѣрихме торъ, който докарвали сѣленитъ, да си торжтъ нивитъ. Награбихме отъ него по колкото можехме да носимъ. занесохме въ позицията, натурахме го изъ окна и насѣдахме по него, като си заровихме краката, за да не исти-

ватъ. Тукъ азъ се бѣхъ свилъ въ едно кюше на окопѣтъ и така добръ съмъ заспалъ, щото се събудихъ чакъ на сутрешъта, когато захвана да вали по голѣмъ дъждъ размѣсенъ съ снѣгъ. Както и да е мож да кажа че ний прѣкарахме добръ тѣзи ноцъ изъ окопитѣ; ами онѣзи войници, които бѣха по постовѣтъ, тѣ горкитѣ какво правеха?! Тѣ измокрени отъ дъжди, по цѣли часове стоѣха по постовѣтъ и съ отворени очи гледаха напредъ си и въ страни, да видѣтъ и чуятъ отъ дѣ ли ще се мѣрне или принумоли нѣщо, та да не би да се промъкне нѣкой неприятелъ. Тѣ макаръ че бѣха изложени на две злини, нѣ не пропускаха муха да прѣмине помежду цѣпъта.

Така прѣкарахме и тѣзи ноцъ.

5-й НОЕМВРИЙ

ПЪРВА БИТКА ПРИ СЛИВНИЦА.

Прѣзъ този день времето бѣше много не угодно: гъста мъгла увиваше цѣлата околностъ; небосклона бѣше покритъ съ гъсти непроницаеми облаци, та лучитѣ на Слънцето неможеха да проникнатъ прѣзъ тѣхъ. Отъ облацитѣ валише дъждъ размѣсенъ съ снѣгъ, а по височинитѣ духаше лютъ вѣтеръ. Щомъ като се съмна смѣнихме се отъ главния караулъ и отстъпихме на 100 раскраче задъ позицията. Накладохме си добри огневе, насѣдахме около тѣхъ, вѣселѣхме се и си приказвахме смѣшни приказници кой каквито знаеше. Тукъ сѣдѣхме, до кадѣ обѣдъ. Въ това време доде Майоръ Гуджевъ, поздравилъ и каза: „Юнаци! До сега имаме около Сливница 15 дружини; ако би да ни не нападнатъ днесъ Сърбитѣ, то ний ще нападнемъ на тѣхъ и ще имъ дадемъ такъвъ „Запъртъкъ“, дѣто не сж го виждали и прѣзъ живота си.“ Слѣдъ като изрече йоще нѣколко насърчителни думи, ний едногласно извикахме три пѣти „урра“, а

той замина къмъ главната позиция. (Майоръ Гуджевъ е високъ мъжъ, на около 33 до 37 годишна възраст съ черна брада и горделивъ поглѣдъ. Той е участвувалъ въ Руско—Турската война и въ послѣдната Сърбско—Българска заслужва името „Побѣдителъ при Сливница“.)

Мина се около половинъ часъ и гърмежитѣ се зачуха отъ къмъ дѣсний флангъ изъ долината при с. Голѣмо Малово. Боятъ се захвана и постепенно се усиляваше. Подиръ малко доде Капитанъ Бендеревъ, който караше конѣтъ си карьеръ и каза: „Юнаци, прѣтотвѣте се за бой, защото дѣсний флангъ има нужда отъ помощъ.“ Следъ като изрече йоще нѣколко насърчителни думи, които караха челоуѣка да забрави всичко, па да върви напредъ, и замина пакъ къмъ дѣсний флангъ, като даде заповѣдъ да се отграве нашата дружина къмъ канарата. По заповѣдъ на дружиний ни командиръ тръгнахме въ разомната колона на Северъ къмъ дѣсний флангъ и звука отъ музиката почна да цѣпи въздуха. Слѣдъ малко излѣзохме на една не голема канара, която се протака отъ Истокъ къмъ Западъ и се възвихме да вървимъ по нея на Западъ. Въ това време музиката свиреше Българската Химна „Шуми-Марица“, която навѣрно е задавала големъ страхъ на Сърбитѣ. Съ голема лекостъ и скоростъ вървѣхме къмъ една много стрѣмна канара. Тукъ се надвѣсихме надъ една горица и Сърбитѣ зеха да гърмѣтъ на назъ, а ние безъ да изгърмимъ ни една пушка вървѣхме помежду градъ отъ крошуми къмъ тѣхъ. Прѣди да навлѣземъ въ гората, по приказанието на дружиний командиръ, нашитѣ, първа рота и втора бѣха назначени въ първа линия; по приказанието на ротнитѣ командири, първитѣ полуроти се прѣснахме въ цѣпъ и навлезохме въ гората. Щомъ като влѣзохме въ гората, крошумитѣ заплющаха още по силно надъ главитѣ ни и около назъ

така щото клоницата отъ дървѣтата прикосени отъ крошумитѣ, падаха по земята. Въмъкнахме се още по на вътрѣ и единъ крошумъ прониза гърдитѣ на единъ войникъ отъ моя взводъ, който войникъ вървеше близо до мене отъ дѣсната ми страна и небеше турялъ още крошумъ въ пушката си. Слѣдъ като приплюсна крошума задъ него въ дърветата, той извика: „Ахъ! удариха ма“ и падна горкия на земята. Азъ, като мислехъ, че е малко раненъ казахъ му: нѣма нищо! лѣгнѣи долу и заминахъ напредъ; той вече не може да повтори друга дума, защото крошумътъ бѣше миналъ прѣвъ сърцето му. Тукъ отъ глестата гора войницитѣ не се виждаха и нѣкой бѣха почнале да гърмѣтъ. Азъ се спуснахъ по цѣпъта на моя взводъ, като извикахъ на войницитѣ да поставятъ прецела и да не гърмѣтъ, до като не имъ кажемъ. Сетнѣ излѣзохме на край гората, спрехме се и грѣмнахме нѣколко пати залпъ, отъ който паднаха много Сърби. Тукъ Сърбетъ бѣха на една ниска канара. Началника на цѣпъта ни, протоней Юнкеръ Бояровъ извика: „Цѣпъ напредъ!“ Ний повторихме командата и съ приближка се спуснахме полоборотъ на дѣсно, та стигнахме до Сърбитѣ на около 300 раскрача. Сетнѣ се спрехме за малко, За да усилимъ гърмежа, а тѣ зеха да отстъпватъ. Ний усилихме йоще повече гърмежа и тѣ като спопове зеха да падатъ по земята. Още съ една силна приближка и ний излѣзохме на тѣхната позиция, а тѣ съ сичката си сила бѣгаха и отстъпниха чакъ въ долината при Голѣмо Малово. Ний трѣгнахме подиръ имъ, а една частъ отъ нашата цѣпъ излѣзоха изъ ед. на стрѣмна канара. На тази Сърбска позиция имаше около 40 души убити и ранени, помежду които имаше и двама тѣхни офицери убити. Като вървѣхме отгорѣ по малката канара, на която имъ бѣше позицията, тѣхнитѣ куршуми зеха да падатъ още по на глестото около назъ и захванаха да убиватъ и раняватъ

нашитѣ войници, така щото за малко време земята се покри съ кръвъ и съ мъртви и ранени тѣла. Въ това време и една батерия тѣхна, която бѣше заела позиция въ долината близо при Голѣмо Малово, така силно захзана да гърми на назъ, щото за неколци минути гренатитѣ раскжсаха тѣлата на 5—6 наши войника: На нѣкой кракъ откъснатъ, на други ржката, на трети тѣлото прѣкжснато на двѣ и т. н. Всичко това не правеше никакво дѣйствиє върху ни, а ни се виждаше като обикновени нѣща; но отъ после само като си помислѣхме за тѣзи ужаси, настрехваха ни космитѣ. Тѣзи канара, облѣна съ кръвъ и покрита съ мъртви и ранени, които постоянно ницѣха, предетавляваше ужасна картина въ това време.

Гренатитѣ, съ които ни поздравляваха Сърбитѣ, удрѣха се въ канарата и прѣскаха се на хилѣди парчета, а тѣзи гренати парчета, ужасно поражаваха нашата цѣпъ; нѣ ний като изгледахме на всичко това, а виждахме сѣрбитѣ да бѣгатъ, спуснахме се напредъ и се надвесихме на отвѣдния край на канарата, отъ дѣто избѣгаха Сърбитѣ. Тукъ имаше едри камъне, задъ които се спрѣхме да си починемъ и гърмехме подиръ Сърбитѣ „рѣдки огънь“.

Задъ назъ както казахъ и по горѣ, имаше много ранени и убити. Единъ Сърбинъ, който се виждаше, да бѣше раненъ въ кракътъ, полека се привличаше къмъ единъ убитъ неговъ другаръ, при когото имаше пушка. Щомъ като се доближи до него, веднага се улови за пушката, отъ което се виждаше да е билъ съ намѣрение да си отмъсти за ранитѣ. Азъ като видѣхъ, че той може би ще земе душичката на нѣкого отъ назъ, вдигнахъ пушката и съ прѣвъ крошумъ го приспахъ намѣсто.

Слѣдъ малко ний съ приближка се спуснахме на долу въ долината и съ единъ силенъ напоръ можехме да земемъ и втората сѣрбска позиция. Тукъ ги

разбяхме окончателно и ги накарахме да бѣгатъ въ голѣмъ бѣзпорѣдѣкъ. Незабавно на тѣхнитѣ мѣста съ явиха нови сѣрбски войски, и намъ бѣше нужно нови сили да употребимъ и нова енергия да положимъ та, да можемъ имъ остоя на срѣща, защото намъ нѣмаше кой да ни доде на помощъ. Въ това време нашата цѣпь се предвождаше отъ Юнкера Бояровъ, а резервитѣ ни бѣха останали много назадъ. Отъ насърченіята на Боярова, макаръ и да имаше напредѣкъ ни нова сѣрбска сила, въздуха се цѣпнеше отъ грѣмогласното „урра“, безъ да се прѣкрати и най малко движението ни. Въ долината имаше и 4 ескадрона Сѣрбска кавалерия, която се виждаше да е била съ намѣрение да чака растроеніето на нашата цѣпь, та да ни атакува. Тукъ въ долината се съединихме съ нѣколко войници отъ 4-й Плевенски полкъ, който се прѣдвождаха отъ единъ офицернитѣ. Заедно съ тѣхъ станахме около 50 души, а резервитѣ, както казахъ и по горѣ, бѣха останали много назадъ и нѣмаше отъ дѣ да ни доде помощъ. Сѣрбската кавалерия въ това време върнеше около дѣсний ни флангъ и чакаше минутата за растроение на нашата цѣпь. Но Българскій войникъ не се уплаши отъ смъртѣта, която явно виждаше, че не е възможно да се избѣгне въ този случай. Ний се събрахме на двѣ купчини и грѣмнахме нѣколко залпа върху кавалерията. Тѣ като видѣха, че келенира за който чакаха нѣможеха да доконатъ отъ грѣбоветѣ на коньетѣ, то единъ ескадронъ отъ тѣхъ слѣзе отъ коньетѣ си, построиха се пѣша и настѣпиха къмъ назъ съ много силентъ гѣрмежъ. По този начинъ види се, сѣ искали, да ни накаратъ, да отетѣжимъ назадъ, та послѣ останалитѣ 3 ескадрона да се спустнатъ карьеръ и да ни накастрѣтъ на парчета. До като настѣпаваше кавалерията, раниха Юнкера въ кракъ и войницитѣ го отнесоха назадъ, а цѣпѣта остана да се командува отъ офицера отъ

4-й полкъ. Въ това време, отъ лѣвата ни страна, една сѣрбска батарея отъ 8 тона, която бѣше расположена по севернитѣ поли на канарата, така силно захвана да гѣрми на назъ, щото въ разстояние на една минута падаха по 5—6 гренади около ни. Ний като видѣхме, че отъ дѣсната ни страна настѣпва кавалерия, а отъ лѣво гѣрмѣха 8 тона залпъ и пѣхота отъ които крошумитѣ и гренадитѣ ужасно уприха помежду ни, принудихме се да прекратимъ гѣрмежа, за да не пускаме крошумитѣ напразно, защото ги бѣхме почти свършили и чакахме приближаваніето на кавалерията, та да можемъ по отъ близо да имъ нанесемъ по голѣма вѣрѣда. Тукъ задъ назъ не се виждаше жива душа; всичко бѣхме останали около 40 души, а Сѣрбитѣ се повече и повече усиливаха гѣрмѣжа и кавалерията постепенно ни приближаваше. По едно време се по обърнахме на лѣво и што да видимъ: канарата бѣше почернѣла отъ сѣрбска войска, която се свличаше надолу къмъ назъ. — „Ехъ сиromаси ний, чакъ сега я свършихме, тукъ ште се мре вече“. Се стлушаха гласове помежду войницитѣ. Кавалерията ни приближи до около 300 раскрачи и се спрѣ. Ний се чудехме, зашто се спрѣ кавалерията; нѣ като се по обърнахме назадъ, видѣхме че 4 наши тона карьеръ идѣтъ къмъ дѣсний флангъ, заедно съ 4-та дружина отъ нашия полкъ, която бързешкомъ крачеше. Шомъ като стигнаха на дѣсний флангъ зеха да гѣрмѣтъ на сѣрбската кавалерия. Сега сѣрдцето ни се малко по отпусна, и ний грѣмнахме по нѣколко пѣти, до като най сетнѣ кавалериститѣ отетѣжиха; качиха се на коньетѣ си и се отдалечиха изъ долината. Но батареята, която бѣше въ канарата не прѣставаше па и до вечерѣта не прѣстана да гѣрми на назъ. Четвъртѣта дружина, като захвана да настѣпва къмъ с. Голѣмо Малово, което бѣше на северъ отъ назъ, ний обърнахме фронта си къмъ сѣрбската батарея, която бѣше

въ канарата. Въ това време пристигна и останалата частъ отъ нашата дружина. По приказанието на дружинний командиръ, 4-та рота се присъедини къмъ назъ. Заедно съ 4-та рота ний настъпихме на около 200 раскрачи къмъ Сърбитъ и се спрѣхме, защото тѣхната артилерия и пѣхота много силно зеха да поражаватъ нашата цѣль, та ни попречиха да настѣпимъ по нататѣкъ. И на pewno, ако да бѣхме продължили нападението си, щѣхме да имаме големи загуби. Прѣзъ всичкото време на това силно сражение дружинний ни командиръ Капитанъ Кутинчовъ, стоеше правъ, безъ да се и най малко стрѣсне отъ гренаитѣ, които страшно плюнтеха около него, а само се помърдуваше ту напредъ, ту въ страни и гордѣливо изгледваше движението на Сърбитъ. Боятъ се продължава до мръкване. Ний като видѣхме, че неште можемъ настѣпи по натѣтъкъ, прѣвратихме гърмежа.

Съ днешното сражение, отгонихме сѣрбитъ на около 4 километра назадъ и имъ доказахме, че никой не може да върлува въ нашата земя, като оставихме подире си около 40 войника убити и ранени.

Нощната тъмнина се снуетна и гърмежитѣ вече бѣха прѣстанали. По приказанието на дружинний командиръ се събрахме и отидохме въ с. Големо малово, което се прѣвзе отъ 4-та дружина на нашия полкъ. Тукъ прѣгледяхме числото на войницитѣ и що да видимъ, повече отъ половината нѣмаше. Дѣ сж? Дали сж убити, или въ пленъ попаднали? това ни не бѣше извѣстно прѣзъ тѣзи нощтъ. Чакъ на другий день се извѣстихме, че тѣ побъркали пѣтя изъ канаритѣ и неможли да се прибератъ прѣзъ нея нощтъ въ дружината, а останали по горитѣ и канаритѣ, та преноштували и на сутренъта едни ни намѣриха въ селото, а други сварихме по канаритѣ, гдѣто бѣха поштували.

Прѣзъ тѣзи нощтъ останахме да поштуваме

не въ селото, а навънъ отъ него. Тукъ фелдфебелтъ ми даде два нето-лева и ми каза да отида на кръчмата и да зема ракия за войницитѣ. Азъ отидохъ до кръчмата, нъ отъ многото войници, които се бѣха натрупали тоже за ракия, неможахъ да пробия, та да влѣза вътрѣ. Обикаляхъ около кръчмата, надничахъ на вратата и глѣдахъ, дано се по розотиджтъ, та да та да можъ да влѣза вътрѣ, нъ напротивъ, постѣпенно се повече и повече се трупаха. До като обикаляхъ около вратата, ненадѣйно съзрѣхъ свѣтлинка подъ кръчмата и си рекохъ: „Чакай! Тукъ трѣбва да има нѣщо“. Отворихъ долнитѣ врата и влѣзохъ вътрѣ. Това бѣше подащата на кръчмата. Въ нея имаше натрупани батлаци, които бѣха почти празни. Тукъ заварихъ единъ офицеринъ (подпоручикъ), когото не познавахъ. Той бѣше купилъ всичката ракия, която бѣше около 40 оки, и единъ старецъ я преливаше изъ батлака въ единъ чебъръ. Азъ като видѣхъ, че ракията се свърши и не штж можъ да зема за войницитѣ, а трѣбваше да се върна празенъ, помислихъ си, да се помоля на офицерина та дано ми даде поне двѣ оки. Обърнахъ се къмъ него и му казахъ: „Господинъ подпоручикъ! Бждете така добри да ми отъ дѣлитѣ отъ ракията поне двѣ оки, азъ штж я заплащъ, колкото ми би поискали. Той прие молбата ми и каза на стареца да ми налѣе двѣ оки ракия, която му платихъ по 5 гроша оката и си отидохъ при дружината. Прѣзъ нощтъта не ни позколиха да кладемъ огънь, защото Сѣрбитѣ бѣха близо, а отъ къмъ Западъ духаше страшна фартуна размѣсена съ снѣгъ. По причина на големия студъ, нѣкой отъ войницитѣ бѣха отишли въ селото да спжтъ, а повечето, слѣдъ като се довольно скитаха изъ селото да търсжтъ мѣсто за спане и не намѣриха, бѣха си постлали и се завили съ сѣно, та така спѣха навънъ отъ селото. Сичкитѣ бѣха захъркали, само унтр. офицер. Спасъ Върбановъ

се расхождаше около тях; азъ се доближихъ до нѣго дадохъ му да си пийне отъ ракията и отидохме подъ стрехата на една къщата на края на селото. Постахме си малко евно, сѣднахме на него, турихме ракията помежду си и се подслонихме на стената. Макаръ че беше доста студено, нѣ като уморени отъ прѣзъ денѣтъ, скоро заспахме. На сутренѣта, прѣди да се съмне, като станахме, потърсихме ракията наоколо си, та да раздадемъ останалата на войниците, нѣ нѣя я нѣмаше: тя заедно съ сѣдѣтъ беше задигната неизвѣстно отъ когото.

6-й НОЕМВРЬ

ВТОРА БИТКА ПРИ СЛИВНИЦА.

Времето прѣзъ този денъ не се поправи. Прѣди да се съмне доде заповѣдъ, отъ началника на отряда, да отежнимъ селото. Тогава дружинний командиръ заповѣда да се построимъ и тргнахме къмъ позициите, които бѣха около Сливница. Пътувахме по сѣштитъ мѣста, по сѣштитъ камениста пустиня, отъ дѣто минахме първия денъ, та отидохме задъ ниската канара и въ една малка трапчица се спрѣхме да си починемъ. До като почивахме тукъ, нѣкой отъ войниците ходеха въ гората (която е вече известна на читателя) за дърва, за да си накладемъ огънь както за прѣзъ денѣтъ, така и за прѣзъ нощта, ако би да ечимъ тукъ, зашото бѣше много студено. Сърбеката цѣль, която бѣше въ сръшната канара, гърмеше върху нашитъ войници, които отивахъ за дърва, нѣ Всичкитъ сърбеки корнуми отивахъ празно. Нашитъ войници напукъ на тяхъ се провикваха изъ гората и тѣ оште по силно гърмѣха.

Тьмо въ около часа 4 доде Капитанъ Бендеревъ и ни каза: „Юнаци! По заповѣдъ на Негово Височество ште настѣпимъ и присвоимъ сръшната

канара, за да не би Сърбитѣ да устроятъ утрѣ нѣкоя батарея на нея. Затова пригответе си патроне повече, па заедно ште тргнемъ напредъ“. „Но искамъ ви да се покажете като лъзове прѣдъ Сърбитѣ и, безъ да се спираме да вървиме напредъ. Колкото за помощъ, ако се укаже нужда, азъ ште ви прати. Днесъ втора пѣтъ ште се въскачимъ на тѣзъ канара и нѣма да я оставимъ да я засмѣтъ отново Сърбитѣ както вчера, а ште да оставимъ най-малко една дружина въ стражева цѣль“. Сетнѣ, по заповѣдта на дружинний командиръ, отправихме се „сомкнута колона“ къмъ канарата. На скоро стигнахме въ гората и крошумитѣ прилюштѣхъ изъ клоноветѣ на дърветата. До като се спрѣхме въ гората, двама войници, пропизани отъ неприятѣлски крошумъ, минутно паднаха на земята. Тукъ дружинний командиръ назначи нашата рота въ първа линия и веднага ротний командиръ заповѣда, штото втора полурота да се прѣне въ цѣль. Това ся минутно извърши. Слѣдъ това се отправихме напредъ прѣзъ гората. Нѣ крошумитѣ съ ужасна скоростъ идѣха отъ къмъ канарата и като дѣждъ се изливахъ надъ главитѣ ни. Слѣдъ като изминахме гората, нашата цѣль захвана да гърми, а Сърбитѣ оште съ по голѣма скоростъ зеха да гърмятъ. А до какъвъ размѣръ е било наданяето на крошумитѣ въ това време, оставамъ да си въобрази самъ читателятъ, зашото съ перо не съмъ въ състояние да опиша. Ний безъ да се спираме, вървѣхме напредъ. Съ една силна прибушка ний първа полурота, се присѣдинихме къмъ цѣльта, като я усилихме въ „интервала“. Колкото повече приближавахме канарата, толкова повече Сърбитѣ по силно гърмѣха; а штомъ поехме нагорѣ изъ канарата гърмѣжитѣ имъ се прѣкратихъ. Ний като кози по рѣцѣ и крака зехме да се катеримъ нагорѣ по канарата, зашото бѣше много стрѣмна. До като ний излѣзохме отгорѣ на канарата,

тѣ бѣха вече заели втора позиция. Щомъ се показахме отъ горѣ, тѣ веднага захванаха да гърмятъ оште посило върху назъ. А насърдителнитѣ думи на Унтр. офиц. Спасъ Върбановъ, който вървѣше прѣдъ цѣпъта, карахъ чловѣка да забрави всичко, да не гледа на крошумитѣ, които като градъ падаха върху него, а да върви напредъ. Ний оште съ по голѣма лѣкостъ съ единъ силенъ напоръ, прѣвзехме и втората Сърбека позиция, на която не ги оставихме да се бавятъ ни четвъртъ часъ, та не имъ остана време да си земжтъ и патронитѣ, които бѣхъ около 4 санджъка. Вече почваше да мръква; гѣста мъгла покриваше канарата и гърмежитѣ все повече и повече се усиливахъ! . . . На скоро притъмнѣ и ний, безъ да мислимъ, че отзадъ не са виждатъ резерви запитото бѣше тъмно, само като слушахме звука на „Шуми-Марица“ посрѣдъ градъ отъ кошуми, вървѣхме напредъ, до като стигнахме на 40—50 раскрача до послѣдната Сърбека позиция, на която доволно се противиха Сърбитѣ. Единъ Сърбеки офицеринъ въ това време съ извадена сабля и расѣрени рѣцѣ си спустна, заедно съ нѣколко войници, та да ни аткува. Нъ нашитѣ войници не го дочекаха да ни наближи, а го поздравиха съ единъ крошумъ въ гърдитѣ, като му доказаха, че срѣщу него вървятъ хора достойни да защитятъ своето отечество. Веднага той падна на земята, и слѣдъ малко стана, и пакъ се спустна напредъ. Въ сѣжитото време фелдфебела отъ 3-та рота (Петръ Лешинъ) се спустна съ извадена сабля прѣдъ цѣпъта и съ единъ ударъ по главата можа да го умъртви. А войницитѣ му, като го видѣха че падна, веднага почнахъ да бѣгатъ, кой както може. Ний се пунахме подиръ имъ, уловихме 5—6 души живи; а около 5—6 души, които не искаха да се прѣдадхтъ доброволно, ошитаха дълбочината на нѣколко щика; а на позицията имъ имаше около 10 че-

ловѣка убити. И така тѣзъ вечеръ можехме да присвоимъ една доста голѣма възвишенностъ отъ канаритѣ, а съ нейното присвояване ний можахме да се считаме въ безопасно мѣсто въ другия день. Въ около 8 часа гърмежа се прѣкрати, а само тукъ—тамъ по възвишенността се забѣлѣзвахъ мълни на стрелцитѣ. А сѣтъ се умири всичко. Слѣдъ малко трѣбитѣ засвириха „сборъ“ и ний се събрахме. Загубитѣ ни възлизаха на около 30 чловека убити и ранени. Тѣзъ вечеръ въ боятъ цѣпъта се насърдаваше отъ Капитанъ Бендеревъ, който съ свалена шапка вървѣше и насърдаваше войницитѣ. По заповѣдъ на Капитанъ Бендеревъ ний се върнахме въ гората, а на канарата, въ стражева цѣпъ остана една дружина отъ 4-ти Плъвенски полкъ. Въ боятъ тая дружина ни беше въ резерва. Слѣдъ като стигнахме въ гората, накладохме си добри огнѣве и препощувахме много добръ. Прѣзъ нощта, когато бѣхъ позадрямалъ на сѣното, което си бѣхме постлали, чухъ да се разговарятъ двама войници около ближний огънь, за вчерашната битка въ канарата. Него день понеже азъ не бѣхъ въ нея канара, понадигнахъ си главата и съ любопитство слушахъ да чуя, по кои причини бѣха отстъпили канарата, която бѣха прѣвзели въ първий день, та ни накараха и тѣзъ вечеръ да се мъчимъ по нея.

Единиятъ, на когото лицето бѣше пълно, съ засукани черни мустаки, възраст срѣдия, казваше на другаря си, който беше единъ високъ прѣдставителенъ мъжъ съ черна малка брада и симпатично лице.

— И вчера бихме Сърбитѣ, но днесъ ги съвѣмъ съсинахме по тая канара.

— А бе, ний не щѣхме да се мъчимъ по тая канара днесъ. До дѣто стигнахме тѣзи вечеръ до тамъ бѣхме стигнали и вчера; но вчера нѣмахме помощъ, па и Сърбитѣ ни излъгаха, та додоха до назъ,

на като ни дадоха единъ зоръ — кой както можете, бѣгахме назадъ.

— Я кажи, кажи да чуя какъ се е случило това, защото азъ; вѣра не бѣхъ по нея канара. — Запита първий и се доближи до нѣго.

— А бе, какво да ти казвамъ: каквото нѣмахме вчера помощъ, тя нашата бѣше боклукъ, ами благодаримъ на Бога, че ни запази. Ти знаешъ ли, че мене вчера шѣхъ да ма или живъ уловятъ, или шѣха да ми светятъ маслото съ нѣколко крошуми.

— Че какъ така? запита първий и заина къмъ него.

— Слушай да ти кажъ. Ний вчера като излѣзохме на малката канара, дѣто бѣха първитѣ сѣрбски позиции, безъ да знаемъ, се отдѣлихме отъ дружината около 30 души, размѣсихме се съ десятинадесетъ души отъ 4-ий полкъ и излѣзохме отгорѣ на големата канара. А резерва отъ задъ нѣмаше никаква. Бѣхме около 50 души и единъ офицеринъ отъ 4-ий полкъ. Ний трѣгнахме отгорѣ по канарата и Сѣрбитѣ зехъ да гърмятъ на назъ. Водими отъ офицерина ний вървѣхме напредъ и гърмимъ ли, гърмимъ, до като ни останахъ само по десѣтина патрони. Сѣрбитѣ по едно време прѣкратиха гърмежа, а офицерина имъ издигна на сабята си бѣла кърпа и трѣгна, заедно съ цѣпъта си, къмъ назъ. Нашиятъ офицеринъ веднага извика да не гърмимъ и каза: „Напредъ момчета! сега ште ги изловимъ живи, тѣ ште се прѣдаждатъ“. Ний трѣгнахме напредъ, нѣ съ страхъ. Заштото виждахме, че тѣ си носятъ пушкитѣ „на Руку“ и подиръ тѣхъ постепенно се задаваха други. Освенъ това нѣмахме никакви подкрепления, па и патронитѣ бѣхме почти свършили. Нѣколко момчета се пренудихме да кажемъ на офицерина. „Господинъ Подпоручикъ! (Такъвъ му бѣше чинътъ) Недѣйте да вървимъ напредъ заштото ште ни излѣжатъ и ште

ни изловятъ живи“. А той се обърна и каза: „Не тѣ ще се прѣдаждатъ. Невиждате ли бѣлий флагъ? По добъръ случай отъ този — не можемъ намѣри, — зато ва напредъ!“ Ний нѣмахме какво да правимъ, а вървѣхме напредъ, безъ да изгърмимъ, като си държехме пушкитѣ „на Руку“. Най сетнѣ се наближихме на десятина раскрача. Сѣрбский офицеринъ си хвърли сабята на земята и се спусна напредъ, а двама души, като идѣха къмъ менъ, изведнѣжъ ми уловиха щикътъ на пушката.

— Бре проклети Сѣрби. Азъ ги не мислѣхъ да сж до толкова безстрашиви, — изговори другия и и си повиваше главата на страна.

— Пушката ми въ това време бѣше пълна, продължи първий. Азъ като видѣхъ че тѣ иматъ намѣрение да ме уловятъ живъ, грѣмнахъ, и единия се прѣметна прѣдъ кракатами, а другия отъ страхъ испушна щикътъ на пушката ми. Азъ бутнахъ щикътъ напредъ дано прободж и втория, но той се бѣше вече отдалечилъ. Задъ тѣхната цѣпъ, канарата бѣше почерняла отъ войска, която бързешкомъ крачеше къмъ назъ. Другаритѣ ми и офицерина чакъ тугава узнаха, че Сѣрбитѣ сж билѣ съ намѣрение да ни уловятъ живи, и зехме да гърмимъ. Сѣрбитѣ отъ своя страна гърмѣха, даже съ по голема скоростъ отъ назъ, а мъртви и ранени и отъ двѣтѣ страни, единъ прѣзъ другъ зеха да се трѣскаютъ по земята. Ний като видѣхме, че работата не е добра, кой както можехме бѣгахме назадъ. Най послѣ задъ една малка могила се спрехме, та, като грѣмнахме два-три пѣкти залпъ, Сѣрбитѣ сѣрѣха движението си. Но отъ нашиятъ войници, за жалостъ, бѣха паднали вече една четвъртъ. Тукъ патронитѣ ни се вече свършиха. Да стоимъ на едно мѣсто, Сѣрбитѣ можеха да дождятъ и да ни истрѣлятъ, защото нѣмахме, съ какво да ги посрѣщнемъ; да станемъ и да бѣгаме назадъ още по

лошо. Най сетнѣ, слѣдъ много мисленіе, съгласихме се на послѣднѣето, та каквото ще да става. Вдигнахме се отъ тамъ та бѣгъ надолу изъ канарата, до като най сетнѣ побъркахме пѣтя и не можахме да намѣримъ дружината, а останахме да прѣнощуваме тукъ въ една колиба. На днесъ скитахме нагорѣ, надолу до като най сетнѣ, когато дружината трѣгна да настѣпва къмъ канарата, съединихме се съ нея.

Азъ слѣдъ като дрѣмахъ нѣколко време, сънътъ ми вече надви: търкулихъ се до огъня, скоро заспахъ и събудихъ се чакъ на заранѣта, когато слънцето бѣше вече изгрѣяло. Та затова не можахъ да чуя, какво повече съ се разговаряли.

7-ми НОЕМВРИЙ

ТРЕТЯ БИТКА ПРИ СЛИВНИЦА.

На кадѣ отидоха мъгливитѣ облаци, които досега се простираха по небосклону? Сега ясниѣ слънчевни лъчи блѣснахъ по повърхността на земята. Както славѣятъ се поздравява съ хубавия пролетенъ день, така и ний днесъ се поздравихме съ избавлението отъ дѣжда и съ снѣга и хубавото ясно слънце. Всихитени отъ вчерашнитѣ побѣди и вдѣхнати съ надежда, че днешний день ще ни докара нови, блѣскави побѣди, ний съ нетѣрпение очаквахме минутата за нова заповѣдь за въ боя. Не мина се много и топовнитѣ гърмежи зафучаха изъ въздуха. Часътъ бѣше 7 и боятъ се почна по всичката линия на цѣпѣта. Всичката войска, която бѣше около Сливница днесъ зе участие въ боятъ; а нашата дружина щѣше да има работа, пакъ по тѣзи канари и пропасти, по които се сражавахме и първитѣ два дена. По приказаніето на дружинний командиръ раздадохъ ни по 200 патрони и ний се отправихме къмъ дѣсний флангъ. Втора и трѣта рота се нахнахме въ цѣпъ, а първа

четвърта остана въ резерва. Щомъ се показахме отъ дѣсно на канарата, сѣрбската батарея, която бѣше расположена по Сѣверните поли на канарата, на онова сѣщо мѣсто, дѣто бѣше и на петий носмврий, захвана да гърми на назъ. Ний, бѣзъ да се спираме, вървѣхме къмъ нея и слѣдъ малко слѣзохме въ една малка долина. Тукъ Сѣрбитѣ вече не можеха да ни виждатъ; но, като знаяха, че сме въ долината, гърмежа непрестанно на назъ. Слѣдъ като изминахме долината, поехме изъ баира, който ни затуляше отъ Сѣрбитѣ. Въ това време зеха да падатъ и крошуми около назъ. Слѣдъ като повървѣхме малко, излѣзохме почти отгорѣ на баира и нашата цѣпъ захвана да гърми залпомъ. Прѣдъ назъ имаше една долина, широка около 800 раскрача, които ни дѣлеше отъ Сѣрбитѣ и се протакаше отъ Югъ къмъ Северъ. На този баиръ посѣдѣхме около 20 минути: Тукъ неприятелски куршуми раниха дружинний ни Адютантъ Подпоручика Стаматова и ротний ни командиръ Поручика Гешова. Слѣдъ като извършиха крошумитѣ своето дѣло, ротний ни командиръ извика: „Фелдфебель!“ Но фелдфебелтъ го нѣмаше. Той бѣше останалъ назадъ изъ канаритѣ, защото си му бѣше обичай такъвъ.

Прѣди да продължавамъ по пататкѣ, ще опиша въ кратце навика на този фелдфебель.

Въ време на бой, фелдфебелтъ е длъженъ винаги да остава въ ротната резерва и, ако би да нѣма офицеринъ, той командува резервата. Но този нашъ фелдфебель бѣше такъвъ страхливецъ, щото не смѣеше да си надигне главата нагорѣ, да види какво става: дали ще трѣбва да прибѣгне резервата напредъ или не, а чакаше да му кажатъ войницитѣ, че има или нѣма нужда да се повдигне тая резерва. Когато се случеше нашата полурота въ резерва, често той ми казваше: „Я, виждѣ дали се е отдалечила цѣпѣта за да прибѣгнемъ напредъ“, но

безъ да си вдигне главата отъ земята. Това той повтаряше особено, когато настъпвахме къмъ Цѣпъта на 15-ий Щомъ се дигне резервата да прибѣгне на прѣдъ, той най подиръ ставаше и съ наведени очи къмъ земята тичаше подиръ резервата. Щомъ като се сире резервата, той, безъ да погледне на прѣдъ, грухва на земята; та затова и калпакътъ му и коремътъ бѣха станали само калъ.

Като прекъсамъ описанието на навика, на този фелдфебелъ, за което вѣрвамъ и на читателтъ ще омръзне да чете, като вижда, че никаква полза не е принелъ на отечеството, ще видимъ, съ двамата ранени офицери: Ротний ни командиръ и Дружинний Адютантъ.

Фелдфебелтъ като не се яви, ротния командиръ извика унтр. офицер. Спасъ Върбановъ. Прѣдаде му ротата и му прирѣча да насърчава войниците. Сетѣ нѣколко войника отнесоха назадъ ротния ни командиръ и дружинний адютантъ, а унтр. офицер. доде при ротата. Тукъ посѣдѣхме още 10—20 минути и сѣтне се отправихме къмъ сѣрбската батарея. До като слѣзохме въ долината, която бѣше прѣдъ назъ батареята прѣстана да гърми и отетжни задъ канарата, а нѣхотата, която бѣше за прѣкритие на батареята, съ сичката си сила бѣгнаше и за малко време се изгуби отъ очитѣ ни. Сетѣ ний променихме фронта си: вмѣсто да вѣрвимъ къмъ Западъ, трѣгнахме къмъ Юго-Западъ. Следъ като изминахме долината, излѣзохме на една не висока канара и на сѣща прѣзъ една пропасть ни се препречи една много голѣма и стрѣмна канара, на която задъ каменнитѣ позиции имаше расположена сѣрбека нѣхота. На тѣзи малка канара, ний се присѣдинихме къмъ цѣпъта на една рота не помня отъ кой полкъ. Въ това време Сѣрбитѣ, подъ команда на офицера си, който стоеше правъ, гърмѣха толкова силно върху ни, що-

то отъ нашитѣ войници зеа да падатъ на често убити и ранени. Цѣпъта, която сварихме на това мѣсто се командувахе сама по себе, — кой както можеше, защото офицера на имъ бѣше лѣгналъ задъ каманетѣ на 50 раскраче назадъ. Следъ като се присѣдинихме къмъ ротата, която сварихме, онтр. офиц. Спасъ Върбановъ, съ помощта на назъ трима взводни командири и Млад. Унтр. Оф. Иванъ ботевъ отъ сѣщата рота, можа да прекрати безполезния гърмежъ който бѣше съвѣсѣмъ безъ дисциплина. Ний ходѣхме отъ войникъ на войникъ и имъ казахме да не гърмятъ, а да слушатъ команда. Въ сѣщото време и офицера, който бѣше лѣгналъ задъ каманетѣ, безъ да се мръдне, викаше съ гласъ на войницитѣ, да слушатъ командата на унтр. офицера. Не забравяйте драги читатели, че крошумитѣ прѣзъ всичко време не прѣстанаха да падатъ около ни. Следъ като прекратихме това безполезно гърмение, унтр. офицера Спасъ Върбановъ се искачи на единъ високъ камакъ, каза нѣколко насърчителни думи на войницитѣ и имъ извика да поставятъ прицѣла на растоение, каквото бѣше той опрѣдѣлилъ. Послѣ почна да командува залпъ, а това принесе голема вреда на Сѣрбитѣ. До като ний гърмѣхме залпъ, Сѣрбитѣ единъ по единъ отетжнаваха назадъ, отъ което ний се радвахме, че не ще могатъ нашитѣ нѣприятели дълго да противостоятъ сѣщцу нашия огънь. На тѣзи канара продължихме боятъ около половина часъ, а сетѣ се спуснахме въ една много дълбока долина, която приличаше на пропасть и която долна ни дѣлеше отъ Сѣрбитѣ. Лѣвата пѣкъ половина отъ нашата цѣпь се отдѣли отъ назъ и отиде да заобиколи Сѣрбитѣ отъ дѣсената страна, а ний поехме направо изъ канарата, по която можехме да се качимъ съ голѣмъ трудъ. Като приближихме Сѣрбитѣ на около 300 раскрачи, спрѣхме се, хемъ да си починемъ, хемъ да гърмнемъ

по няколко пати. От тукъ имаше случай да види, какъ нашитѣ крошуми удариха въ двѣтъ рѣцѣ единъ сѣрбски офицеринъ, който до това време стоеше правъ и съ извадена сабля командуваше цѣпъта си. Левата наша половина, която обкръжаваше Сърбитѣ, наближи на 20 раскрача до тѣхъ; нѣ, понеже мѣстата тукъ бѣха почти отвѣстни, нѣмаше възможность да изловятъ неприятелитѣ живи, или да ги натъкнатъ на щякъ, а гърмогласно само извикаха: „дрете! Съ каманье да ги избиемъ!“ Това тѣ направиха само да ги уплашатъ. Ний съ прибѣжка нагорѣ излѣзохме. Сърбитѣ, като видѣха, че имъ бѣше опасна работата, че немотатъ вече устоя, ами трѣбва да паднатъ всички въ пѣлъ, така силно зехъ да бѣгатъ, щото се прѣмѣтаха като бурета надолу из канарата. И така съ Божията воля можахме да превземемъ най укрѣспата сѣрбска позиция, като уловихме и офицера имъ съ около 15 души живи. Около 15 челоуѣка имаше убити. Тѣзи послѣднитѣ бѣха се натръшкали, като снопове изъ позицията; а тѣжко ранени, кой отъ кой по силно търгане космитѣ и стискане жбитѣ си отъ болѣзини. Като погледнахме нѣкъ на канарата, космитѣ ни още повече настрѣхнаха. Тя толкова бѣше облѣна съ кръвъ, щото приличаше, като да бѣха исклани 100 овце.

Половината отъ деньтъ се бѣше миналъ. Слънцето силно печеше. Прохладний и тихъ вѣтрець тихо провождаше отъ Истокъ къмъ Западъ меризмата отъ барута. Ний, слѣдъ малко почивка, потеглихме по политѣ на канарата, за напрѣдъ, а Сѣрбската цѣпъ отстъпи всичката канара и прѣмина прѣзъ шосето, което води отъ Сливница за Драгоманъ; тамъ усѣаха да си направятъ малки трапчинки и да си закриятъ задъ тѣхъ само главитѣ. Ний, слѣдъ като прибѣгнахме по канарата, около 300 раскрача напрѣдъ, слѣзохме близо до подножието на канарата, заехме си доб-

ри позиции и зехме да гърмимъ. Тѣхнитѣ крошуми отново зеха да се посипватъ около назъ. Па не стига само това, а и една батарея, която бѣше заела позиция по височинитѣ надъ с. Драгоманъ, захвана така силно да гърми на назъ и така добръ да ни измѣрва, щото въ расстояние на нѣколко минути паднаха нѣколко войника мъртви и ранени, на които окървавенитѣ части отъ тѣлото виждаха се расхвърляни по земята. Отбѣсванието на сѣрбската батарея въ тоя случай се дължи, на една Румелийска дружина, която бѣше наскоро пристигнала и която настѣпи къмъ Драгоманъ, та можа да отбѣснемъ батареята. Още слѣдъ една прибѣжка ний можихме да слѣземъ дори до шосето, дѣто се спрехме, защото нѣмахме, отъ дѣ да ни доде помощъ. Сърбитѣ въ това време се опитаха да нападнатъ на нашия дѣсенный флангъ. Ний ги оставихме да върватъ къмъ назъ, като прѣкратихме гърмежа. Тѣ наближиха до назъ на около 300 раскрача. Всичката наша цѣпъ, като че се бѣше прѣдварително споразумяла: гръмна отъ веднѣжъ и почти една четвъртъ отъ тѣхъ, като снопове се натръшкаха по земята; а останалитѣ, като оставиха и командири, и всичко на около си, обърнаха се бързиномъ назадъ и бѣгаха въ голѣмъ безпорядкъ, като оставяха по единъ по двама пронизани отъ нашитѣ крошуми. Слѣдъ като се доволно отдалечиха оцененитѣ, ний постепенно прѣкратихме гърмежа, защото имаше заповѣдъ да не продължаваме по нататѣкъ.

Слънцето приближаваше да засѣдне. Гъсти облаци се издигаха отъ къмъ Западъ и се готвѣха да скриятъ въ обятията си угасающето се вече слънце. Гърмежитѣ почти по всичката линия се вече прѣкратиха. Войницитѣ, които бѣха изгубили прѣзъ деньтъ свойтѣ си другари изъ дивитѣ хаоси, готвѣха се да отиватъ всѣки въ своята часть. Военни трѣби се зачуа отъ всѣка страна. Тукъ — тамъ по канаритѣ,

по поленихъ бързиномъ вървѣха войници, които бързаха да не закъснѣятъ.

Огнената (боеваята) линия прѣзъ този день съвсѣмъ се промѣни. Отъ начало се протакане отъ Сѣверъ къмъ Югъ, а сега — отъ Сѣверо-Западъ къмъ Юго-Истокъ. Ако въ случай да бѣше се продължилъ боятъ още единъ часъ и да имаше поне още една дружина да пристигне на дѣний ни флангъ, можехме да прѣсѣчемъ пътя на Сърбитѣ, който минава прѣзъ Драгоманския боазъ, та, вмѣсто да отстъпваме къмъ Царибродъ, щѣхме да ги отпратимъ къмъ Брѣзникъ.

Слънцето се беше скрило въ обятията на гъститѣ облаци, когато ний се събрахме въ една долина задъ една малка канара. Тукъ се построихме прѣгледно чредо на войницитѣ и що да видимъ? Почти половината нѣмаше. Отъ истина, че не бѣха избити или ранени всичкитѣ, нъ прѣзъ денѣтъ още се бѣха размѣсили въ другитѣ дружини и намѣриха ни и присѣданиха се при насъ чакъ прѣзъ нощта. Тукъ войницитѣ прѣдставляваха грозна картина: лицето на всеки войникъ бѣше почернѣло отъ пушека; очитѣ хлѣгнаха отъ тичанье и отъ жажда; дрѣхитѣ само калъ, на и гладътъ бѣше вече почналъ своето опустошение изъ стомаха ни. Като камакъ да бѣде сърдцето на человека, пакъ не може да не почувствува съ жаление къмъ такъвъ, който цѣль день канка водича комаче хлѣбецъ не видѣлъ и, помежду градъ отъ крошумитѣ като коза по крака и рѣче цѣли нагорѣ изъ стрѣмнитѣ канари, само да се види веднѣжъ отгорѣ на неприятелската позиция и отъ сърдце и душа да изрѣче сладката дума „Побѣдихъ!“ безъ да помѣмъ и най-малко сѣдбата си. На да бѣде и най-убития човѣкъ, не може да не погледне на тѣхъ и съ умилно сърдце да си пришепне.

— Горкитѣ войници! Какъ се можели да се качатъ по тия стрѣмни канари, безъ да видятъ канка

водича цѣль день?

Не е чудо ако помисли читателя, че войницитѣ, които бѣха изложени въ првитѣ дни на студове, дъждъ и снѣгъ; и сж сѣдѣли въ калнитѣ окопи бѣзъ да получатъ що годе топла храна, която имъ е необходима за подкрѣпление на силитѣ; какъ сж можали днѣстъ, да използватъ по тѣзи канари. Войницитѣ при всичко, че сж стосели и гладни, и на студа по нѣколко дни, пакъ никой не е ронталъ, а старалъ се е, да се покаже, че може мажественно да претърпява всеки лошавини, защото е знаелъ, че отива да защити своето отъчине. Но не бѣше само това. Войницитѣ бѣха готови да прѣгизимъ и най-непроходимитѣ грозни пропасти, които имъ се бѣха испрѣчили на прѣдъ, само и само да защитятъ отечеството. Тѣ често казваха:

— „Братията ни Сърби които очаквахме да ни се притечѣтъ на помощъ, когато ни угрожава нѣщо, сега станаха противъ насъ и оште хайдушки навлѣзоха въ нашата земя, който ни най-малко не трѣбва да търпимъ. Затова, другари, нека да забравимъ, че ни сж братия Сърбитѣ, нека да забравимъ всичко, што е мило и драго, а да помнимъ, че сме защитници на отечеството, на да докажемъ на Сърбитѣ, че не желаемъ такива като тѣхъ невикани гости“.

Тѣзи думи въодушовляваха нашитѣ войници и ги караха да забравятъ и гладъ, и студъ, и всичко што е мило на свѣта, па като разярени лѣвове да върватъ на прѣдъ.

Слънцето залѣзе. Нощната тъмнина се вече енукаше и ний потѣглихме назадъ, за да си отпочинемъ нѣдѣ. Изначало повървѣхме малко изъ долината, а сетнѣ поехме изъ канарата, която прѣминавахме и прѣзъ денѣтъ. Канарата, за която е вече извѣстенъ четаделѣтъ, бѣше доста голѣма и стрѣмна. Прѣзъ денѣтъ, както казахъ и по горѣ, не бѣхме ви

ждали капка водица, а пъкъ да пхтува чековѣкъ прѣзъ такива канари, безъ да пие вода е трудно. Но нѣмаше, какво да правимъ, трѣбваше да имаме търпеливо сърдце. Като излизавме нагорѣ изъ канарата, почивавме си на нѣколко мѣста. Но почивката не насища жажднелия стомахъ. Колкото повече вървѣхме нагорѣ, жаждата се толкова повече усиляше. На много отъ войници-цитѣ даже и гласътъ прѣсипна. Когато искаха да изговорятъ нѣкоя дума, джунитѣ имъ се лѣпияхъ една о друга. Бѣхме оште на срѣдъ пътъ, а мѣсецътъ ни огрѣя. Като вървѣхме нагорѣ, азъ ненадѣйно съзрѣхъ помежду търнака да се бѣлѣй нѣшто и си рѣкохъ: Това трѣба да е снѣгъ, който не е можелъ да се стони прѣзъ деньтъ. Чакай да отида да си понаква-ся устата. И тръгнахъ къмъ него. Слѣдъ малко азъ стигнахъ до него и видѣхъ, че очитѣ ми не сж ме излагали. Зграбчихъ отъ него една кривача, направихъ на топка и зехъ да смуча. Тъкмо когато се приготвихъ повторно да зема отъ снѣгътъ, чухъ на жално охканіе. Поуслушахъ се малко и си рѣкохъ: Това трѣбва да е нѣкой раненъ войникъ. Макаръ че се бѣхъ отдалечилъ на 50—30 раскрача отъ дружината, рѣшихъ се да отида и вида какво е. Тръгнахъ къмъ мѣстото, отъ дѣто чухъ гласътъ. До като вървѣхъ, отведнѣжъ съзрѣхъ помежду два търнака, да се чернѣе нѣщо, което се мърдаше. Азъ се дръпнахъ малко назадъ, спрѣхъ се и веднага викнахъ. Кой си тамъ? „Остави се брате!“ . . . се отзова гласъ. Азъ се приближихъ до търнака и видѣхъ войникъ, който си тръшкваше главата по земята и стискаше Юмруцитѣ си. — Отъ коя дружина си? Попитахъ азъ. — „Отъ втора дружина Пѣвненскій полкъ“ Каза той, нѣ така повлечено, штото едва му се разби-раше.

— Дѣ си раненъ? Запитахъ понататѣкъ.

Той безъ да обърне внимание на моето пита-ние, захвана да простира ръцѣтъ си на страни и казваше:

— „Ахъ! . . . Братъ ми! . . . Милиятъ ми братецъ! . . . Дѣ е? . . . Дѣ е да го видя и сега за послѣденъ пътъ, заштото азъ вече умирамъ. . . . Но, уви! . . . Него го нѣма! . . . Той оште днесъ, прои-занъ отъ неприятелския крошумъ, прѣдаде духъ Богу. И може би тамъ! . . . Тамъ горѣ ште се съберемъ. . . . Ами милата ми майчица? . . . Тя! . . . Тя нема да види вече свойтѣ милички рожби! . . . Нѣма вече ко-го да очаква отъ бойното поле“

Съ изговарянието на послѣднитѣ думи силно заплака и сетнѣ пакъ продължи, а менъ отъ очитѣ зеха да се ронятъ сълзи.

— „Но, азъ ште умрѣ! . . . Скоро ште умрѣ! . . . Азъ ште се види съ милиятъ си братецъ. . . . Ами Майка ми?! . . . Милата ми майчица! . . . Тя горката Тя ште умрѣ отъ жалъ, като чуе как-во е станало съ назъ Боже! . . . Боже всевиш-ний! . . . Смили се поне надъ милата ни майчица, която нѣма вече да види свойтѣ милички рожби Дано поне тя продължи днитѣ си што годѣ“. Като говореше това, простираше си ръцѣтъ нагорѣ.

Прѣзъ сичкото това време азъ неможехъ да задържа сълзитѣ си да не капятъ отъ очитѣ ми. На даже и най не чувствителния чловѣкъ, като чуе такива жалостни ридания, неможе да не чувствува, што годѣ съжаление и да не капнатъ поне двѣ капки сълзи отъ очитѣ му.

Отъ риданеята на ранения войникъ, до колко-то можахъ да разберѣ, той трѣбва да е ималъ братъ въ редовѣтъ на войската и да е убитъ оште прѣзъ деньтъ. Освѣнъ това мисля, че този раненъ войникъ трѣбва да е билъ и што годѣ образованъ мѣжъ.

Слѣдъ тѣзи жалости въсклицания, войника се

обърна на другата страна и силно си люшкане главата. Азъ повторихъ, да го попитамъ, Дѣ е раненъ, а той се обърна и, като ме изгледа отъ главата до краката, изрече протегнато: „Раната ми е не изцѣлила брате!“... Съ рбски крошумъ прониза кокалътъ надъ колѣното ми“, и захвана опште по силно да се тръшка по земята. И дѣйствително раната му бѣше тамъ, нѣ не бѣше превързана: кръвта му бѣше почти истекла и дрѣхитѣ му бѣха само кръвъ. Сетѣвъ азъ го запитахъ: отъ дѣ си родомъ? и съ нетърпение чакахъ да чуя името на мѣсторождението му; къ той ми не отговори, а само едно охканне чувахъ отъ нѣговитѣ уста и по нѣкой нхтъ думата „Брате!“ Азъ доволно се въртяхъ около него, па най-послѣ се рѣшихъ да отидѣ, да повикамъ опште единъ войникъ, за да го заведемъ при дружината, та дано поне тамъ около огъня види што-годѣ полза. Азъ го оставихъ и се отпращахъ къмъ дружината, която не бѣше изминала много далечъ. Като стигнахъ до задния край на дружината, повикахъ единъ войникъ отъ 4-та рота и отидохме при ранения. Нѣ напуста! Ний викахме: Стани бе брате! стани да тѣ заведемъ при дружината и бутахме го съ ржѣ, нѣ той вече неможеше да изговори ништо, освенъ прихърка нѣколко нкти и прѣдаде духъ Богу. Ний му пожелахме прошка отъ Всевишния и замиснахме къмъ дружината. Мисго ми бѣше криво, па и до днесъ даже скърбя, дѣто не можахъ да се науча отъ дѣ бѣше родомъ ранения той войникъ.

Дружината се бѣше спрѣла въ една малка долина задъ канарата, на която прѣзъ денътъ се намѣрваше най укрепената сърбска позиция. Стѣдъ малко ний стигнахме при дружината накладохме си добри огнове и сбѣднахме да си починемъ, като си пушехме въ същото време само тутюнецъ, кой то бѣше

вече на прѣвършване. Близо около срѣдъ ношть донесоха ни по една четвъртъ хлѣбъ на двама души, съ който што годѣ си позальгахме гвадния стомахъ; а вмѣсто вода, смучахме снѣгъ, който изобилваше по трапчинитѣ. Сетѣвъ дружинний командиръ извика. „Вружко!“ Ний стрѣснати станахме, зехме си пушкитѣ и се построихме. Дружинний командиръ излѣзе прѣдъ назъ и каза: „Който знае, отъ кждѣ може да се отидѣ на шосето, да излѣзе прѣдъ дружината“. Азъ прѣзъ денътъ бѣхъ видѣлъ, че шосето остава на Югъ отъ това мѣсто, затова се наехъ и съ опште двама души излѣзохъ напредъ. Сетѣвъ, по заповѣдта на Дружинний командиръ, дружината водима отъ назъ трима души потегли къмъ шосето.

Ноштьта бѣше ясна и тиха. На небето, което бѣше покрито съ безчисленни звѣзди, носѣха се единъ слѣдъ други тънки, сиви облаци. Голѣма тишина царуваше на всѣкъдѣ; само тукъ-тамъ се чуваха охканията на останалитѣ по канаритѣ ранени войници, и шумолението на Сърбската войска, която отстъпваше изъ шосето къмъ Царибродъ. А въ това време най се спускахме надолу изъ канарата къмъ Югъ, до като най сетѣвъ слѣзохме чакъ въ полето. За да не понадемъ въ неприятелски ржѣ, като вървимъ на Югъ, ний трѣгнахме полъборотъ на лѣво и прѣзъ изоранитѣ мѣста съ наданье и ставанье вървѣхме, до като излѣзохме на шосето. По шосето срѣцнахме едни кола съ хлѣбъ, отъ които си зехме по единъ хлѣбъ, та се добръ понахранихме. Опште не бѣхме стигнали до Сливничкитѣ позиции, когато почна вече, да се зазарява. До това време ний не бѣхме опште задремвали. Прѣзъ този денъ загубитѣ ни възлизаха на около 45—50 человекъ убити и ранени. Но побѣдитѣ ни бѣха блѣскави. Ний отгонихме Сърбитѣ отъ венчката канара „Синя Чука“.

Съ днешната битка окончателно поражихме

Сърбитѣ при Сливница.

Отбранението бѣше свършено. Ролитѣ се измѣниха. Нанапението се обърна на назъ, а отбранението на Сърбитѣ.

8-и НОЕМВРИЙ

Слънцето и днесъ освѣтли съ свойѣ лъчи земната повърхностъ. Времето бѣше тихо. Сърбитѣ, упланиени прѣзъ първитѣ дни, днесъ не смѣяха да ни се покажатъ. Всичко въ назъ бѣше засмѣно. Тукъ тамъ по полянитѣ и по баиритѣ се чуваха кавали, които развеселяваха и най засналото сърдце. На нѣкоя страна, глѣданиѣ, войницитѣ съ засмѣни лица, накривени капади, хванале се за ржѣцъ единъ други и така весело скачатъ, шото да ти е драго да ги глѣданиѣ. Всички, безъ изключение, тържествуваха, гордѣяха се съ побѣда. И можеше ли да бѣде друго-яче? Съ една рѣчь този день бѣше единъ отъ най-увеселителнитѣ; прѣзъ този день ни раздадоха доволно хлѣбъ; докараха съ кола спиртъ, отъ които ни раздадоха. Сега, штомъ му обърнахме-по веднѣжъ, станахме оште по весели. Така прѣкарахме деньтъ. На вечерята, слѣдъ като спустна поитната тъмнина, потѣглихме къмъ оная сѣшита гора, за която говорихъ и въ по първитѣ дни. Слѣдъ малко ний стигнахме въ нея, накладохме си добри огньове, постлахме си сѣно и наспдахме около огъня. Тукъ първата ни работа бѣше да се понахранимъ, Сѣки си извади хлѣба отъ торбата, парѣзахме си порѣзаници, прѣничахме ги на огъня и ядѣхме. До като се занимавахме съ това, единъ отъ сѣдящитѣ около огъня се обърна и каза:

— „Азъ оште сношти на ли ви казвахъ, че Сърбитѣ днесъ не ште смѣятъ и да шукнатъ“.

— Абе, ний тукъ около Сливница, както и да е свършихме си работата; сега остава за по нататъка да си стѣгаме опинцитѣ. Ами къмъ Видинъ

не знаеме какъ еж. Отъ тамъ нѣмаме никакво извѣстие“.

— „Ха! Герчекъ!“ Изговори другъ единъ на когото поглѣда бѣше твърдѣ остарѣ. — „Азъ, като ходихъ днесъ за спиртъ, подочухъ малко нѣщо, ама, ако е истина, май не е на добро.“

— „Я кажи бе! Кажи да видимъ. Защото и азъ чухъ пѣкъ друго, което ми се хареса“. Каза четвъртия и хвърли поглѣда си къмъ другия.

— „Днесъ, като ходихъ да зема спиртъ, при колата, дѣто раздаваха спиртѣта, стоеха двама офицери и си приказваха на нисѣкъ гласъ. При колата се бѣха натрупали много солдати и чакаха да имъ налѣятъ спиртъ. Азъ бутнахъ отъ едната страна дано пробия, та да се доближъ до батлака, но не можахъ, защото другитѣ излѣзоха по силни отъ мене и ме отхвърлиха на страна. Обиколихъ отъ другата страна, дѣто стоеха офицеритѣ, та дано отъ тамъ се доближъ. Войницитѣ, като не смѣяха, да се трупатъ отъ нея страна толкова, защото ги бѣше страхъ отъ офицеритѣ, азъ можахъ да се докопамъ до батлака. Въ това време азъ чухъ, че офицеритѣ изговори-ха думата „Видинъ“. Като любопитенъ да чуя какво става около Видинъ, азъ оставихъ и ракия, и всичко, па се доближихъ до тѣхъ, като се прѣструвахъ че ушъ не ги виждамъ. Па и вий сами ме знаете, че азъ за новини особено, ламтя. Прѣзъ най малката дупчица се провирамъ, но само да чуя какво става по свѣта. Захваналъ бѣхъ да Ви казвамъ: Офицеритѣ говориха, че Сърбитѣ уловили много отъ нашитѣ войници, че Видинъ билъ обкруженъ и че Сърбитѣ стигнали близо до Ломъ до едно сѣло: Арчаръ ли му казахъ, не знамъ какъ, ама биле близо до Ломъ. Сетнѣ незнай усѣтиха ли ме, какво стана, тръгнаха къмъ шосето. Азъ помислихъ да отидѣ подиръ тѣхъ, но послѣ си рѣкохъ: Ако тръгна подиръ имъ, може би да

ме видятъ и си помислятъ, че ходи да ги прислуживамъ, на тогава може би ще ме накажатъ. Ето защо азъ повече не можехъ да чуя, какво сж по натакъ говорили, а се по доближихъ до батлака и глѣдахъ по скоро да ми налѣятъ спиртъ. Какъ ви се вижда това? менъ не ми се харесва“.

— „Да видите пъкъ азъ какво чухъ“. Каза четвъртий: „Единъ фелдфебелъ (не повни отъ коя дружина бѣше) говореше съ единъ унтр. Офицеръ, че нашиятъ войски прѣминали сѣрзеката граница и стигнали до Неготинъ ли казаха, до Зайчаръ ли не повни, нѣ работата е, че нашиятъ войски биле вече въ сѣрзеката зема. Сега не знамъ кого да вѣрвамъ ки!“.

— „Ама че си ханчо!“ Отговори другъ единъ, който до сега мълчеше. Разбира се, че офицерина повече грѣбза да вѣрваме. Не знаешъ ли това ти до сега?“. „Но я оставете се отъ тии разговори. Това не е наша работа. Ний да глѣдаме да има какво да ядемъ и нѣщо да пийнемъ, на каквато ни заевиратъ, такава ще да и играемъ. Който си има грижата за това, той и тѣмъ ще намѣри козая. Нали и тукъ бѣха навлѣзли Сърбитъ до славница, — дѣ ги сега? Та и какво сж видѣли до сега Сърбитъ? Нека да се поскѣзратъ нашиятъ войски, на да пристигнатъ и Тракийскитъ, Сърбитъ тогава ще видятъ какво нѣщо е „бой“! Ний, ако ги не накараме въ този-рогъ, защото сме Българи? Ами я оставете вий това. Казватъ, че въ тая гора имало кошери. Да дойдемъ единъ кошерь, да му извадимъ медьтъ, на да му ударимъ единъ зѣбъ, на отгорѣ да му хвърлимъ и по малко спиртъ, та да видите тогава, какъ ще забравимъ не само Видинъ, но и за домашнитъ ни нѣма да ни доде на умъ.“

— „А, бе тѣ сж тукъ на близо“, каза единъ.

— „Тукъ сж на близо, но азъ ги не знаа. Ако ги знаешъ, стани да отидемъ наедно“.

— „Тебе та е страхъ, пъкъ нѣма какво да кажешъ, ами — Не знаа!“.

— „Кой? Азъ! Менъ да ма е страхъ? Не! Както съмъ сега малко чакъръ-кефлия, на 100 души на сръща излизамъ“.

— „Холамъ, посмали малко дѣ, нека да не сж 100 души“, се обади единъ.

— „Ама ти не знаешъ моето сѣрдце, какво е бѣ човече! То като каже веднѣжъ: Напѣдъ! Отиде вече. Тамамъ три години наредъ и денемъ и нощемъ, азъ съмъ се скиталъ по горитъ козаръ и пакъ ме не бѣше страхъ, та сега ли помѣжду толкова войска? Ами ако ще вѣрвиши, ставай да вѣрвимъ, защото времето се минува“. Като каза това, той стана правъ.

Другия си нави малко главата на страна и се надигна полска. Повѣдоха се двамата и отидоха изъ гората. Слѣдъ малко догѣсоха единъ кошерь, истрѣиха медьтъ, туриха кошерището на огъня и ний залапахме отъ медьтъ, като че не бѣхме виждали медъ прѣзъ цѣлиятъ си животъ. Пийнахме си по малко спиртъ и продължавахме да ядемъ отъ медьтъ, до като се добръ надохме. И паистина разговора се измени: Сега вече не се разговаряхме за Видинъ, Арчаръ и Неготинъ, а слушахме и глѣдахме нѣкого отъ сѣдѣщитъ, който ни приказваше нѣкоя стара приказчица, която запомнилъ отъ дѣда и баба. Щомъ свърши единъ, други захващаше нѣкоя по смѣшна. И така прѣминахме до сръдъ нощъ, до като най сетнѣ сънътъ ни надви и ний всички налѣгахме около огъня и слатко заспахме.

Отъ сръдъ нощъ гжети облаци, които прѣдвѣщаваха лошо време, покриха небосклона. И дѣйствителное времето на другия денъ се развали.

На послѣдъкъ ще извѣстя читателътъ, че мѣстата на раненитъ офицери заеха други нови, както

слѣдва: мѣстото на полковия командиръ Капитанъ Блъсковъ, зае Капитанъ Кутинчовъ; мѣстото на Капитанъ Кутинчовъ зае поручикъ Арнаудовъ; Мѣстото на ротний ни командиръ Поручикъ Гешовъ зае Подпоручикъ Трембешки, а мѣстото на дружинний адютантъ зае Подпоручикъ

9-ий НОЕМВРИЙ.

Още отъ заранѣта вѣтра захвана да духа ту силно, ту тихо и разлюляваше голѣмитѣ дървета, които съ свойтъ си клонѣе издаваха страшенъ шумъ. Небето бѣше покрито съ мрачни облаци, които прѣдвѣщаваха да вали или дъждъ, или снѣгъ. Не се ми на много и дребенъ дъждъ захвана да облива земната повърхность. Около часа 12 прѣзъ деньтъ, дружинний командиръ заповѣда, щото нашата рота да отиде въ прѣкритие на четири тона, които бѣха расположены на канарата. Въ расстояние ва 10 минмти ний се приготвихме и потѣглихме къмъ мѣстото, дѣто бѣха топоветѣ. Другитѣ три роти останаха въ гората. Слѣдъ $\frac{1}{2}$ часъ стигнахме при топоветѣ, съставихме си пушкитѣ на козли и насѣдахме по земята. Тукъ мѣстото бѣше доста високо, та затова и вѣтра по силно духаше и не ни остави на мира. Ний ставахме, расхождахме се на около, — нищо не помага. Найсетнѣ ни доде на умъ да си ископаемъ трапчини. Зехме лопаткитѣ нѣколко души и въ расстояние на $\frac{1}{2}$ часъ трапчинитѣ бѣха вече готови. До като ний копаяхме, нѣкой отидоха за сѣно, други за дърва, така щото за веѣкиго се намѣри работа.

Денатъ бѣше на мръкване, когато донѣсоха сѣното и дървата. Расхвърляхме сѣното изъ трапчинитѣ, накладохме си добри огньове, насѣдахме около огъня въ трапчинитѣ и вѣтера вече не можеше да ни духа така силно, като изъ начало, защото ни пазяха издигнатитѣ отъ прѣстѣ купчини. Слѣдъ малко нощъ-

та настѣпи и бѣше много тъмна; по дъжда прѣстана. Въ часа около 8 ротния командиръ заповѣда да отидѣ нашата 1-ва полурота въ стражеа цѣпъ. Пий си зѣхме пушкитѣ и се спустнахме по сѣвернитѣ поли на канарата, та слѣзохме въ долината до самото подножие на канарата. Раставихме постоветѣ на цѣпъта отъ 50 человекъ а останалитѣ около десетъ души се върнахме на 200 раскрача задъ цѣпъта, излѣздохме отгорѣ на канарата и останахме да образуваме застава. Тукъ си съставихме пушкитѣ и насѣдахме по земятъ. До сѣди ли се? Вѣтара тукъ духаше още по силно отъ колкото при топоветѣ. Ний станахме, въртахме нагорѣ, сукахме надолу, — никаква полза. Най послѣ се принудихме да си ископаемъ и тука трапчини. Четири, петъ души зехме лопаткитѣ и почнахме да копаемъ, а други отидоха да донесатъ сѣно. Тукъ мѣстото тѣже почти само отъ камѣкъ, а само тукъ-тамъ помѣжду камѣнитѣ имаше земя, така щото, до като направихме едно закритие, което бѣше високо до надъ колѣнитѣ, принуждавахме се да носимъ прѣстѣ отъ 100 раскрача далечъ. За три четвърти отъ часъ бѣше вече всичко готово. Слѣдъ малко донѣсоха и малко сѣно, постлахме го въ трапчината и налѣгахме единъ върху другъ. Нѣ вѣтара продължаваше да духа. Въ това време азъ имахъ въ торбата си, която висѣше на пояса ми, зебло което постоянно носѣхъ, за да ми служи по нѣкой пѣтъ за; постѣлка. Азъ станахъ, извадихъ зеблото отъ торбата, тутихме пушкитѣ отъ онѣзъ страна отъ дѣто духаше вѣтара, опѣгнахме зеблото по пушкитѣ и вѣтра вече по слабо проникваше въ трапчината. Ний отново налѣгахме въ трапчината, а азъ като глѣдахъ дано се стопля, защото много трѣперѣхъ лѣгнахъ по отдолу. Но вѣтра люто облизваше краката ни. Слѣдъ като се постопахъ малко, заснахъ и слѣдъ два часа се събудихъ, защото единъ бѣше лѣгналъ

върху ми. Понадигнахъ се малко и искахъ да стана, пъ неможахъ, защото краката ми се бѣха сванали отъ студъ. Най сетнѣ съ голѣмъ трудъ можахъ да се исправа на краката си. Нѣкой отъ другаритѣ ми, които бѣха заспали, се събуиха. Азъ се обърнахъ къмъ тѣхъ и ги попитахъ: какъ ете? Измръзнали ли ви сѣ краката като мойтъ? Единъ отъ тѣхъ климаше съ главата и каза: „Мойтъ не знай, дали сѣ измръзнали или не, но не ги събцамъ“. Нѣма да бѣде така, си рекохъ: Ще зема пушката, на нея слѣза надолу къмъ цѣпъта, хемъ да я провѣря, хемъ да се постои. Зехъ си пушката и тичешкомъ се спустнахъ надолу къмъ цѣпъта, та обиколихъ нѣколко отъ постоветѣ. Голѣма тишина царуваше по постоветѣ: всѣки часовой стоеше буденъ на постъта си, но добръ измръзналъ. Щомъ като се доближихъ до нѣкой часовой на 5 раскрача, най напредъ чувахъ клонанieto на жбитѣ му, а като се доближихъ до сами него, виждахъ много добръ, какъ всичко му тѣло, като листъ треперѣше отъ студъ. Съкой отъ г. читателитѣ може да си въобрази, какъвъ студъ сѣ търпѣли войницитѣ прѣзъ тѣзи нощъ, като при такава фѣртуна, нито искра огнецъ нѣмаше, за да си разгреятъ замръзналитѣ членове. Следъ като обиколихъ четири-петъ поста, пакъ тичешкомъ избѣзохъ наторѣ до заставата та си постоишихъ както тѣлото така и краката.

Бѣше около сръдъ нощъ, когато доде втора полурота, та ни смени, а ний отидохме при топоветѣ. Насѣдахме около огъня и що годѣ се видѣхме топли, но не можахме вече да заспимъ. Прѣди да се съмне, дѣжда пакъ захвана да вали, а вѣтъра продължаваше да духа. Втората полурота доде при назъ.

10-ий НОЕМВРИЙ.

ПЪРВА БИТКА ПРИ НАСТѢПВАНИЕТО КЪМЪ

ЦАРИ — БРОДЪ.

Днесъ съ нетърпение очаквахме дано що-годѣ се поправи времето. А то, вмѣсто да се поправи, повече се развали, като захвана да вали по силѣнъ дѣждъ. До около часа 11, измокрени отъ дѣждътъ, сѣдѣхме при топоветѣ. По слѣдъ много, доде Щабъ гъринета отъ полка ни и ни донесе радостната вѣсѣ, че ще заминемъ за Царибродъ. Сетнѣ прѣдаде приказието на ротния ни командиръ и се върна къмъ дружината. Ротния командиръ ни заповѣда да си земемъ пушкитѣ и да си построимъ. Това веднага се извърши и ние потеглихме къмъ дружината, дѣто слѣдъ $\frac{1}{2}$ часъ стигнахме. Тукъ на всѣки войникъ личѣто измѣдваше весело и съкой казваше: „Да ни помогне Богъ да отидемъ не само до Царибродъ, а и по нататѣкъ“. Въ това време ни раздадоха по единъ хлѣбъ, по нѣколко сухари и по малко сирене, а дѣжда са изливаше като изъ ракавъ. По приказанието на командиритѣ построихме се цѣлъ полкъ съ исключение на третя дружина. Сетнѣ доде И. Д. Полковникъ командиръ Калитанъ Кутячевъ, поздрави ни и каза: „Юлац! По заповѣдта на Негово Височество ще заминемъ за царибродъ и навѣрно по пѣти ще сръбнитѣмъ сиротизление отъ Сърбитѣ; затова ви искамъ, както въ третѣ дела при Сливница, така и отъ сега за напредъ да докажете на Сърбитѣ, че знаете да зашипавате отечеството си. Нека Богъ да ни бѣде на помощ!“ Сетнѣ потеглихме къмъ шосето. Дѣждътъ постепенно захвана да прѣстава, до като най сетнѣ прѣстана съвсѣмъ, а това като да показваше, че и Богъ ни помага въ прѣдприятiята. Следъ като патувахме $\frac{1}{2}$ часъ по полѣто прѣзъ изоранитѣ мѣста, избѣзохме на шосето. Шосето бѣше пѣлно съ войска, която полека се движеше къмъ с. Драгоманъ. На чело на войската вървѣше Князъ съ офицерски шинелъ, съ гугла на врата и съ револверъ и сабля прѣзъ кръстѣта. Помѣжду всѣки полкъ цѣхота върѣше по една бата-

рея отъ 8 тона. При свършването на канарата Синя Чука; дѣто пакъ се възвива къмъ Драгоманъ, княза заповѣда да се спрѣ прѣдидущата войска. Сетнѣ и ний, като стигнахме до това мѣсто, излѣзохме на лѣво отъ посето и въ полуротна сомкнута колона се спрѣхме. Прѣдъ назъ се виждаха други канари, една отъ друга по голѣми и по стрѣмни. Особенно стрѣмни и страшни бѣха канаритѣ, които се протакаха покрай Драгоманския проходъ. Тукъ Княза слѣдъ като обиколи и поздрави всичката войска, която имаше, можеби 15 хиляди души, замина прѣдъ назъ на около 400 раскрача, искачи се на една малка рѣтина, отъ дѣто съ далѣкогледътъ си разгледваше неприятелската страна. По негова заповѣдъ $\frac{1}{2}$ батарея отиде на онава мѣсто, дѣто бѣше той и грѣмна нѣколко пакти. Двѣ минути не се минахе и отъ къмъ дѣсното сѣрбско крило отъ една голѣма възвишенность избухна пушекъ отъ топъ. За макко зачу се и звука отъ топовний гърмежъ, който ни увѣри, че тамъ има неприятель. Една дружина отъ 6-ий Търновский полкъ се отпрати срѣщу първия неприятелски гърмежъ, а нашата дружина бѣше назначена за резерва въ тоя случай. Слѣдъ малко и нашата дружина съ развитъ прѣпорѣцъ въ сомкнута колона вървѣше подиръ поменатата дружина. Сѣрбский артилерийски гърмежъ се повече и повече се усилваше, а ний все повече и повече се приближавахме къмъ мѣстото, до дѣто падаха неприятелскитѣ гренати. Възвишенността, къмъ която настѣпваше нашата дружина и дружината отъ 6-ий полкъ, бѣше добръ укрѣпена отъ Сѣрбитѣ. Освѣнъ това тя се защищаваше и отъ пѣхоха и отъ артилерия. Слѣдъ малко сѣрбскитѣ пѣхотни гърмежи зафучаха изъ въздуха, а цѣпъта отъ дружината на шестий полкъ настѣпваше напредъ, безъ да изгърми даже една пушка. Наскоро гранатитѣ зеха да падать и върху назъ. Ний, безъ да се стрѣнемъ ни най

малко, вървѣхме напредъ. Въ това време една наша батарея, която бѣше отъ дѣсната ни страна близо до назъ, захвана да гърми съ картечни гренати, които щомъ като се наднесѣха надъ сѣрбската пѣхота прѣскаха се въ въздуха и я нацараха, като червеи да пхлятятъ и да отстъпватъ позицията си. Не слѣдъ много и дружината отъ 6-ий полкъ се искачи на тая позиция, а ний дойдохме подъ нея. Сѣрбитѣ заеха втора позиция и отъ тамъ отвориша още по силенъ гърмежъ съ пушкитѣ; тѣхнитѣ крошуми зеха да падать и около назъ. Въ това време цѣпъта отъ дружината на 6-ий Търновский полкъ, безъ да изгърми нито веднѣжъ, съ отъ правенитѣ срѣщу неприятеля щикове, отъ които Сѣрбитѣ странно трепереха, настѣпни рѣшително къмъ втората сѣрбска позиция и можи да я прѣвземе.

Денътъ бѣше вече на свършване, когато дружината отъ 6-ий Търновски полкъ, слѣдъ малко загуби, можи да прѣвземе и послѣдната сѣрбска позиция, дѣто улови около 20 души живи Сѣрби и намѣри повѣче отъ 50 человека ранени и убити отъ нашата дружина паднаха трима души, отъ които единъ бѣше раненъ, а двама ударени въ главитѣ, не се и мръднаха отъ мѣстата си.

Нощта вѣче настѣпи. Гърмѣжа по всичката линия се прѣкрати и гѣта мъгла покриваше цѣлата околность. Прѣзъ тѣзи нощъ останахме да ноцуваме на тѣзи възвишенность въ една долчина. Накладохме си добри огньове, постлахме си сѣво въ трапчинитѣ, които бѣхме ископали, и лѣгнахме да си отпочинемъ. Като уморени отъ прѣзъ денътъ, ний и лѣсно заспахме. Но тукъ вече не бѣше така студено, като по първата нощъ.

На читателитѣ трѣбва да бѣде извѣстно, че на всѣко мѣсто, кѣдѣто трѣбваше да ноцуваме, поставяше се стража наоколо, която (стража) съобщава-

ше на командиритѣ за всѣка неблагоприятностъ.

Бѣше вѣче срѣдъ нощъ, кога всичко бѣ утихнало. Войниците като уморени отъ прѣзъ деня, всички заспаха. Въ тая тишина азъ се събудихъ отъ вика на единъ Сърбски войникъ, който бѣше падналь раненъ близо до нашия бивакъ. Станахъ и се отпавихъ къмъ мѣстото, дѣто се чуване гласа. Близо до единъ огънь намѣрихъ тоя раненъ. Този войникъ бѣше ударенъ въ дѣсенъ кракъ съ три крошуми, отъ които мѣсата му бѣха се разцвѣтили. Крѣвта бѣше обляла всичкитѣ му дрѣхы. Отъ болѣзни той се свиваше до огъня дано що-годъ види полза, като изговаряше гнѣсни думи противъ своя краль. Макаръ че бѣше Сърбинъ, нѣ, като видѣхъ, че той страдаше отъ голѣми и грозни рани и се прѣвиваше на кълбо около огъня, не можахъ да не почувствувамъ съжаление къмъ него. Па и най не чувствителния чловѣкъ, когато види, че нѣкой билъ Сърбинъ или Българинъ, е облянь въ крѣви и си търга космитѣ отъ болѣзни, не може да се не съжали надъ него. На пусто той търсеше исцѣление около огъня; защото крѣвта се бѣше исцѣдила изъ ранитѣ му. Но живота е миль на чловѣка. Той се въртя около огъня, търкаля се по земята, като викаше до Бога, до като най сетнѣ прѣдаде духъ Богу. Слѣдъ като той се прѣсели въ вѣчния животъ, около огъня по утихна. Тукъ-тамъ по канаритѣ, по полѣнитѣ зеха да се чуватъ като изъ подъ земята още по жалостни викоуе отъ размѣсени сѣрбеки и български войници. Нѣкой отъ тѣхъ викаше по скоро смъртъта си, други жалостно изговаряше думата „Мила майчице!“, трети проклиняше минутата, въ която се е родилъ и др. т. Какъ да не плаче и се къса сѣрцето на чловѣка, като чуе такива жални викоуѣ и като вижда тѣла натръшкани по земята и обляни въ крѣвъ.

На често се случваше да оставатъ ранени войници изъ канаритѣ съ непревързани рани, дѣто и

заспихаха вѣченъ сѣнь. Единствената причина на това е, че немахме достаточни сенетари.

Азъ посѣдѣхъ при огъня около 2 часа, до като се стоплихъ и отидохъ на лѣглото си, дѣто отъ ново заспахъ, и се събудихъ чакъ на сутрѣнта.

11ий НОЕМВРИЙ.

ВТОРА БИТКА КЪМЪ ЦАРИБРОДЪ.

Сутрѣнта бѣше приятна. Вѣтъра постепенно утихваше и раскарваше мъгливитѣ облаци, покриваха земната повърхностъ. Тукъ-тамъ изъ балкана зеха да се чуватъ звукоуе отъ воени трѣби, които събуждаха войниците отъ сладкий сѣнь. Всѣкий войникъ ставаше и съ нетѣрпение глѣдаше къмъ Истокъ, като чакаше изгрѣванието на слънцето. Слѣдъ нѣколко минути, свѣтливата зора, която прѣдвѣщаваше прѣкрасенъ день отвори вѣличественитѣ си вѣсточни дѣвери, отъ които се показва горделивото слънце, увѣнчано съ разно цвѣтни блѣстящи лѣчи. . . . Неговото появление съвършено съживи всичката спяща природа. Трѣбнитѣ звукоуе повторно зеха да се чуватъ още по громко отъ всѣка страна. За нѣколко минути всѣки войникъ се прибра на своето мѣсто и на всѣкого сѣрцето отъново затупка за бой. По заповѣдта на дружинний командиръ ний се отпавихме къмъ Царибродъ прѣзъ една долина, която като змия се увиваше около високитѣ могили. До като вървѣхме изъ долината, на често срѣщяхме малки изворчета, на които потоцитѣ сладко чучуреха изъ своитѣ гнѣзда и изъ тѣхъ се издигаше пара, която на скоро се изгубваше въ въздуха. Така добри ни се виждаха тези изворчета щото неможехме да имъ се нарадвами.

Хубаво е нашето отечество България! Хубави са неговитѣ поляни, неговитѣ гори съ своитѣ студени извори. На всѣка стѣпка се нови красоти,—окото на че-

ловѣка да се не па сити! За обичание си милото отечеството! Обичали сме го веѣкога, но сега още повече го обикнахме, обикнахме го до безумие, защото сега ни видѣхме неговитѣ красоти, сега излезохме да го бранимъ отъ неприятеля. Ний забравихме всичко. Ний се само въехицавахме отъ до сегашнитѣ си побѣди, въехицавахме се и отъ хубоститѣ на отечеството си. Та и самата природа като че ни се усмихваше този день. Хубавъ бѣше този Божий день, хубави бѣха и мѣстата, по които минавахме.

Часътъ бѣше окло 9, когато отъ левия флангъ зеха да се чуватъ гърмежи отъ пушки, а слѣдъ тѣхъ и отъ топови. Днесъ нашата дружина бѣше назначена въ първа линия. По заповѣдта на дружинний командиръ втора и четвърта рота прѣснаха по една полурота въ цѣпь и вѣички наедно прѣзъ могили и долини вървѣхме къмъ неприятеля. Слѣдъ малко неприятелътъ захвана да гърми и къмъ нашата цѣпь. Нашата цѣпь, слѣдъ като зае една добра позиция на една могила, гръмна нѣколко пѣти ерѣщу неприятеля, който се принуди не слѣдъ много да отстъпи. Сътис гърмежитѣ се прѣкратиха; само 4 топа отъ нашитѣ йоще продължаваха да гърмятъ върху неприятеля. Ний тръгнахме напрѣдъ и слѣдъ малко се надвесихме надъ една голѣма долина обрасла съ хрѣсталакъ. Сърбитѣ отново за гърмеха къмъ насъ и крошумитѣ запищаха около ни. Да се спуснемъ право въ долината не бѣше възможно, защото бѣше много стрѣмно мѣстото, а освѣнъ това бѣше и покрито съ едри камъне; да сѣдимъ пѣкъ отгорѣ на равнината, бѣше много лошо; защото можеше да паднатъ повече отъ половината ни. Затова пообиколихме наоколо дано намѣримъ нѣкоя пѣтека; непадѣйно отъ къмъ дѣсната ни страна единъ войникъ извика: „Елате! Тукъ има пѣтека“. Отидохме къмъ войника, който ни викна; тамъ имаше една съвѣтъ тѣсна пѣтека. Прѣзъ нея

единъ по единъ тичешкомъ се спустнахме надолу. До като слѣзохме въ долината, Сърбитѣ прѣстанаха да гърмятъ, изпилаха като червей изъ гѣстакъ и показаха гърба си. Ний тръгнахме изъ долината покрай течението на една малка рѣчица и глѣдахме дано намѣримъ нѣкоя друга пѣтека, та да излѣземъ нагорѣ, защото направо така сѣщо не бѣше възможно да се излѣзе. Като вървѣхме изъ долината на близо около Драгоманския боазъ, намѣрихме една щогодѣ широка пѣтека, прѣзъ която поехме нагорѣ, като вървѣхме по двама, защото пѣтуванието иначе не бѣше възможно. Но тѣзи пѣтека не бѣше за дълго: крайтъ и се свърши и ний ударихме по единъ едъръ камѣнакъ. Спрѣхме се за малко и съ внимание глѣдахме дано съзремъ друга нѣкоя пѣтека, която да отива на горѣ. Въртѣхме на долу, сукахме нагорѣ, по пѣтека не намѣрихме. Имаше, отистина, една, по тя се възвиваше надолу изъ гѣстакъ. Най послѣ, слѣдъ като доволно зѣнахме наоколо, принудихме се да ударимъ направо прѣзъ камѣнетѣ, изъ които по крака и рѣцѣ се качихме, като се и подпирахме въ сѣщото време съ пушкитѣ си.

Когато слѣжцето бѣше вече дошло на обѣдъ, ний излѣзохме на една висока могила. Сѣверо-Западний вѣтрецъ захвана да духа и постепенно се усиляше. На тѣзи могила се спрѣхме да си починемъ и сѣдѣхме около $1\frac{1}{2}$ часъ. Отъ тукъ глѣдахме, какъ отстъпвающитѣ около два полка сѣрбски войски бързешкомъ крачаха прѣзъ Цари-Бротекитѣ лозя. Слѣдъ като си починахме малко, спустнахме се изъ една долина, която не бѣше много стрѣмна. Вървѣхме изъ нея около 2 часа и напрѣдъ ни се показа едно сѣло което е на Истока отъ Цари-Бродъ на $1\frac{1}{2}$ часъ далечъ и което се състои отъ около 100 къщи. Това сѣло е раздѣлено отъ Цари-Бродъ съ единъ баиръ, покритъ съ едра и гѣста гора. Щомъ съзрѣхме сѣло-

то, мнозина отъ назъ рекоха: Както и да е ще намъримъ въ това село нѣщо за ядене: ако не хлѣбъ, то поне мисиръ и зехме да уголѣмяваме крачкитѣ за да стигнемъ по скоро въ реченото сѣло.

Слънцето блѣжеше икиндия, кога ний прѣминахмѣ сѣлото и спрѣхмѣ се на една малка равнина на Западъ отъ него за да си починемъ малко, защото бѣхмѣ доволно уморени отъ пѣть и изнѣмошѣли отъ гладъ. Тукъ дружинниѣ командири проводи въ сѣлото отъ всѣка рота по 10 души войници, за да ежберѣтъ хлѣбъ, защото цѣль денъ на пѣть и бѣзъ да видимъ троха хлѣбецъ; причина е, че нѣмаше възможность да ни донесѣтъ, защото ношувахмѣ тамъ, дѣто замъркнемъ и то по такива отдалечени и стрѣмни мѣста, кждѣто не бѣ възможно да прѣминѣтъ на товарени кола.

Отъ това мѣсто, кждѣто се спрѣхмѣ да си починемъ, виждаше се на Сѣверъ Цари-Бродската долина, която е около 5 километра дълга и около 2 широка. Тя се протака отъ Юго-Западъ къмъ Сѣверо-Истоки. Прѣзъ нея минава шосето отъ Цари-Бродъ за въ Драгоманския боазъ. Покрай шосето се протаква гнѣздото на р. Сушица. Сѣверо-Западниѣ край на долината заематъ Цари-Бродскитѣ лозя, които се простиратъ чакъ до върха на балкана. Тукъ ний почивахмѣ дълго врѣме.

Когато слънцето приближаваше да засѣдне, 8-ий Приморски полкъ, бѣше се прѣснѣлъ въ боевиѣ порядѣкъ и настѣпваше изъ долината къмъ лозята. Слѣдъ малко гърмежитѣ се захванаха и отъ двѣтъ страни и постепенно земаха по голѣми размѣри. Когато слънцѣто се затуляше на Западъ, 8-ий полкъ излизаше изъ лозята. Той се сражава чакъ до 7 часа вечерята, до като най сетнѣ излѣзе отъ горѣ на балкана. Въ това време войницитѣ, които бѣха отишли въ сѣлото за хлѣбъ, се върнаха и, вмѣсто хлѣбъ, донесоха

ни по малко не донечена мамалига, съ която си позлажгахмѣ що-годѣ изгладѣлитѣ стомаси. Сѣтне съ помощта на единъ сѣлянинъ отъ това сѣло, потѣглихмѣ прѣзъ гората къмъ Цари-Бродъ, до като най-послѣ стигнахмѣ въ Цари-Бродъ. И що да видишъ? всичкитѣ почти дугени, съ исключение на нѣкой кръчми, бѣхъ разбити и ограбени! Тукъ-тамъ изъ града се чуваха риданията на гражданитѣ, които оплакваша свойтѣ загуби. Почти всичкитѣ огради около къщитѣ бѣхъ искъртени и изгорени. Ний вървѣхмѣ направо прѣзъ градъ и около срѣдата му се спрѣхмѣ на бивакъ, дѣто си накладохмѣ добри огнѣве и сѣднѣхмѣ около тѣхъ да си починемъ. Близо до назъ имаше една малка къщичка, въ която живѣеше една жена вдовица, съ едно дѣте на една година и едно момче около 15 годишна възраст. Както казахъ и по горѣ ни бѣхмѣ много изгладѣли, та, макаръ троха хлѣбецъ да ни се покаже на очитѣ, бихмѣ всички поискали да се доконаме до нея. Нѣкой отъ войницитѣ тропаша на прозореца на помѣнатата къщичка да имъ изнесѣтъ хлѣбъ, та колкото пари имъ биха поискали, бѣхъ готови да дадѣтъ. Бѣдната жена, като бѣше доволно ограбена отъ бесчеловечнитѣ Сърби, страхуваше са да не би да ѝ разграбятъ нашитѣ войници и това косто и бе останало; тя беше затворила вратата и плачеше, горката, съ гласъ. Като се съжалихмѣ върху тая бѣдна жѣна, азъ заедно съ Унтр. Офицер. Иванъ Ботевъ, можахмѣ по добъръ начинъ да убедимъ войницитѣ да се оттеглятъ отъ прозореца и да не я бѣспокоятъ, защото виждахмѣ, че и стигаше и това, косто я беше сполѣтѣло отъ Сърбитѣ. Войницитѣ бѣзъ да ни противоречѣтъ, се оттеглиха отъ прозореца. Бѣдната жена, за да ни благодари за добрината, която и сторихмѣ, отвори вратата и ни покани въ къщи. Въ къщичката, освѣнъ домакинката, имаше и една бабичка, която живѣеше на близо до тѣзи къщичка и бѣ-

ше дошла на госте на тъзъ жена. Като бѣше тъмно и градътъ бѣше пълень съ войска тя песмѣние да си отиде въ домъ, защото я бѣше страхъ отъ войниците. Сърбитъ я бѣха така наплашили, щото не смѣяше да погледне на насъ, като мисляше, че можеби и ний да сме като тѣхъ. Азъ се съжалихъ надъ нея и тръгнахъ за да я придружъ до дома и. Къщата и не бѣше далечъ; скоро стигнахме и сѣднѣхме прѣдъ вратата. Тукъ тя ми разказваше, какъ единъ офицеринъ, който билъ на квартиръ въ нейната къща, я безмерно мѣчилъ, като я каралъ да му прави кафе по 50 пѣти да денъ, да му изува ботушитъ, да му съблича дрехитъ, да му пѣе и др. так., като държалъ извадена сабя надъ главата и. Като чухъ тѣзи оплаквания на бабичката, която имаше около 80 год., гневътъ ми противъ Сърбитъ и още повече се усили и не можяхъ да търпя, а станахъ, пожелахъ лека нощъ на бабичката и отидохъ въ първата къщичка, дѣто, слѣдъ като си починахме, лѣгнахме и слатко заспахме. Около ерѣдъ нощъ, когато бѣхъ вече заспалъ, доде фелдфебеля, разбуди ме и ми каза: „По заповедъта на полковия командиръ, ще се върнешъ съ взвода си исъ шосето къмъ Сливница, дѣ видишъ да не би да е прѣсѣченъ пътя на обоза, та съ толкова забави. И дѣто и да го срѣщнешъ да обадишъ на командира щото, колкото се може по скоро да пристигне, защото, за сутре нѣмаме патроне; на освенъ това и хлебъ нѣма, а войниците два дена не сѣ ели“. Азъ стнахъ, събрахъ взвода си и потѣглихме исъ шосето къмъ Сливница.

12-й НОЕМВРИЙ.

Нощта бѣше облачна и изъ облацитъ валеше дребенъ дъждъ. Тихий ветрецъ който по нѣкога се усиливаше, бѣше почналъ да раскарва мрачните облаци; които покриваха небосклона. А ний продължавахме пътя къмъ Драгоманския боазъ. Изъ шосето, слѣдъ сѣки 5

—10 минути, срѣщахме войници или коза, които постепено се прибираха въ Цари-бродъ. Рѣката Сушица, по това врѣме гордо чучуркаше изъ своето криво гнездо, което се протака близо до самото подножие на шосето. По нататкъ, като вървѣше, близо на $\frac{1}{2}$ часъ до Драгоманския боазъ, стигнахме до единъ ханъ, въ който въ мирно време ношуваха закъсенелитъ пътници или кираджий, а сега бѣше пусто,—жива душа не се чуваше около му. Тукъ се спрехме да си починемъ. Такива ханове има изъ главнитъ пътища, отъ дѣто се случва на често да минаватъ пътници или кираджий, та въ зимно време, когато се случи нѣкоя грозна виялица и свари пътника по пътя, особено презъ такива мѣста, дѣто зимата бива най лошова, то да има дѣ да се подвре и да премине лошовото врѣме. Аколи вѣлаше и такива ханове, пътника щеше да сѣде изложенъ на опасностъ, която можеше да го липни и отъ този свѣтъ.

До като ний почивахме, дъждътъ съвършено престана, Небето вече се изясни. По него се появиха милиони звезди, които начнаха да блещукать. Слѣдъ малко на Истокъ почна малко по малко да се червенѣе, а това бѣше знакъ,! че скоро ще съмне. Кучета залаяха отъ близжитъ сѣла, всичко се размърда и ний потеглихме по пътя си.

Когато ний наближихме Драгоманския боазъ, слънцето вече осветли съ своите лъчи високитъ върхове на балкана. Едва що не влезохме въ боаза и срещнахме обоза заедно съ 3-та дружина отъ нашия полкъ. Веднага дружининъ и командиръ ни попита: „Къдѣ отивате?“ Азъ му расправихъ подробно онова, за което бехме тръгнали и заедно съ дружината се върнахме назадъ къмъ Царибродъ. Слѣдъ малко слънцѣто почна да освѣтлява и прѣкрасната Царибродска долина, а нашитъ войски пълѣха нагоръ прѣзъ лозята къмъ върховетъ на балкана, дѣто щѣха да засматъ позиция. Въ числото на тѣзи вой-

ски бѣше и нашата дружина, която вече минаваше лозята и наближаваше върха на балкана. Следъ като вѣздохме въ Царибродъ и оставихме обоза, засдно съ 3-та дружина*, отирахихме се изъ пѣтя, по който мина нашата дружина. Следъ 2 часа ний прѣминахме лозята и изѣздохме на върхъ балкана. Отъ тукъ най напредъ ни се прѣдстави балкана почернялъ отъ сѣрбска войска, която се мърдаше ту въ лѣво ту въ дѣсно и си заемаше позиция. щомъ ги съзрѣхме, мнозина отъ войницитѣ рѣкоха: „Проклети сѣрби! и днесъ нѣма да ни оставятъ на мира и днесъ не ще можемъ да си починемъ!“

Нашата дружина се бѣше спуснала въ една долина задъ една канара и тамъ се бѣше спрѣла. Сѣтихъ и ний създохме въ долината и се присъединихме къмъ нея. Следъ като си починахме малко, по приказанието на дружинния командиръ, трети рота и нашата се прѣснаха въ цѣль и заехме позиция отъ 200 раскрача прадъ дружината задъ едритѣ каманье отъ канарата. Тукъ бѣхме вече на границата и сѣдѣхме до вечерята, като глѣдахме добръ, какъ Сѣрбитѣ се укрѣпваха, защото тия послѣднитѣ не бѣха далечъ,—около 800 раскрача бѣше растоянието отъ назъ до тѣхъ.

Понеже въ центра, Сѣрбитѣ не бѣха отстъпили всичката наша територия, то прѣзъ денѣтъ, когато слънцето бѣлѣжеше икиндия, въ лѣво отъ назъ, една частъ отъ 8-ий Приморекский полкъ потѣгли къмъ Сѣрбитѣ и удари на тѣхъ. Боятъ се почна и трая до вечерята, до като 8-ий полкъ стигна до границата. Когато се прѣкрати грѣмежа, слънцето вече бѣше залѣзло. Следъ малко, нощната тъмнина се спусна и ний се върнахме при дружината, а на ние то мѣсто

* Отъ Тѣзи дружина бѣха останали само около 200 души войници, защото бѣше разбита близо около с. Трънъ и Врабча, та загова отъ послѣ остана да конвоира обоза.

останаха въ стражева цѣль двѣ роти отъ 4-та дружина. Прѣзъ нощта времето се развали. Небото се покри съ облаци и блѣзуканieto на звѣздитѣ се изгуби задъ тѣхъ. Тѣзъ нощъ прѣкарахме що-годѣ добръ, но едно бѣше лошовото, че нѣмаше, отъ дѣ да си доставимъ вода, а се принуждавахме да пиемъ отъ коловозитѣ, въ които бѣше се събирала вода отъ дѣждатъ и бѣше се размесила са калъ. Макаръ такава вода и да е вредителна за челоуѣка, ний ни най малко глѣдахме на това, а бързахме да си накувасимъ що-годѣ загорѣлитѣ уста, та послѣ каквото ще да става. Прѣзъ тѣзи нощъ до заранѣта никаква неблагоприятностъ не ни се случи.

13-ий НОЕМВРИЙ

Нощта се измина и денѣтъ настѣпи, а времето си остана такова, каквото бѣше и прѣзъ нощта, съ тая сѣмо разлика, че облациѣ бѣхъ сега по на рѣдко, та по нѣкой пѣтъ ни огрѣваше и слънцето. Днесъ отново ни раставиха по познцията, като ни казваха, да не изгърмѣва ни една пушка отъ наша страна безъ приказание. Прѣзъ цѣлий денъ на всеѣхъ дѣ бѣше тихо. Днесъ почивахме ний, почиваха и Сѣрбитѣ. Когато слънцето бѣше около икиндия, отъ Западъ се зададоха мрачни облаци. Щомъ тия послѣднитѣ се надвѣсиха надъ назъ, задуха силенъ вѣтъръ и завалѣ дѣждъ. Следъ малко съглѣдахме, че изъ една долина, която идѣше отъ къмъ Сѣверъ, 5-6 войника караха около 200*) сѣрбски овце, които бѣха преминали въ нашата територия. Следъ като ги докараха при бивака на 8-ий Приморекский полкъ и при наши въ растояние на 10 минути, почти всичкитѣ, съ включението на десятина, които можаха да избегнатъ, станаха жертви въ рѣцѣтъ на войницитѣ. Това тѣ се принуждаваха да правятъ не отъ друго,

* Споредъ сведенията отъ този, който караше овцетѣ.

а отъ гладъ, защото нѣмаше какъ да ни доставятъ хлѣбъ.

Деньтъ се минуваше, а дъждътъ валише непрѣстанно. Близко на мръкване ни донесоха по малко хлѣбъ и сиране, който си стигна само за тази вечеръ и ний се добръ понахранихме. На позицията сѣдѣхме тоже, до като се стъмни; послѣ отидохме при дружината, а въ стражева цѣпъ останаха две роти пакъ отъ 4-та дружина. Накладохме си добри огньове, сѣдѣхме около тѣхъ и си печехме безсѣмно овчо мѣсо, и ядѣхме. За да забравимъ тежкостта, които търпѣхме по тѣзи мѣста, приказвахме си смѣшни приказчици, които като слушаме, не усѣтихме какъ прекарахме нощта, на макъръ че бѣхме доволно измокрени отъ дъждътъ и завивка ни бѣха мрачните облаци, отъ които до около средъ нощъ валѣ дъждъ, ний пакъ можахме що-годъ да поспимъ.

Тѣзи нощъ прекарахме спокойно, безъ да ни се случи нѣщо.

14-ий НОЕМВРИЙ.

ПЪРВА БИТКА КЪМЪ ПИРОТЪ.

Наранина. Дъждътъ бѣше прѣстаналъ, но облацитъ йоще покриваха небесния сводъ, та не позволяваха да проникнатъ звѣздитѣ лъчи. Една слаба свѣтлинка на Истокъ показваше, че съмнуванието е близо; а огньеве едва мъждукаха. По бивацитѣ зеха да се чуватъ тръбни звукове, които показваха, че деньтъ се вече явява. Сѣки войникъ ставаше, порастриваше си сѣнливитѣ очи и сѣдаше около почти загаснѣлий огнь.

Съмва се

Макъръ и да не можеше да ни огрѣе благотворното слънце, защото не му позволяваха гъститѣ непроницаеми облаци, но се могъ да кажа, че тѣзи сутрина бѣше приятна, на и радостна за всеки войни-

къ, особено, като се научихме, че ще да минуваме границата. Нова работѣ ги готвеше камсниетата канара, която заема отъ г. Царибродъ и се простира на западъ до Пиротското поле, на Югъ до самото шосе и на Сѣверъ до подножието на единъ клонъ отъ стара планина. Почти врѣдомъ бѣше покрита съ дребни христѣ, а по нейдѣ и съ едра и гъста гора. Отъ канарата на западъ заема Пиротското поле, което се простира помѣжду балкаитѣ, на около 15 километра дължина и около 10 ширина. То почти врѣдомъ бѣше покрито съ изорани мѣста, отъ които нѣкой бѣхъ посѣти съ есенни сѣйдби. Помѣжду зеленитѣ морави и бѣли сипеи кривуличатъ гнѣздата на р. Пишава и на една друга рѣчица, която извира изъ помѣжду едритѣ каманѣ, отъ самото подножие на канарата. По при брѣжистото на рѣкитѣ се издигатъ едри върби, които въ лѣтно врѣме съ своята сѣнка, още повече украсяватъ течението на рѣкитѣ. На западни край на полето, подъ една камениста канара, е расположенъ г. Пиротъ.

Тѣзъ сутрина за дружинний командиръ ни проводиха единъ Румелийски офицеринъ—Капитанъ Андреевъ. Слѣдъ малко той дойде при насъ, поздрави ни и коза: „Юнаци! По заповѣдта на Негово Височество днесъ ще минемъ границата. Но не забравяйте, че има задъ назъ цель Българский народ, който съ нетърпение очаква да чуе думата: Побѣда надъ Сърбитѣ при Пиротъ. затова бъдете като лъвовете срѣщу неприятельтъ и му докажете, че искра отъ Крумовото потомство йоще тлѣе въ сърдцата ви и че знаете да отвѣрщате за всѣки неговъ ударъ.“ „Нека Богъ да ни бѣде на помощъ.“ Слѣдъ това той ни повѣде къмъ неприятельтъ. Слѣдъ малко излезохме изъ долината и се искачихме на позицията, на която бѣхме на 12-тии и 13-тии този. По приказанието на дружинний командиръ нашата и 4-та рота бидоха назначени въ цѣпъ. Ний първитѣ полуроти се прѣснахме въ цѣпъ, а вто-

ритѣ полуроти останаха въ ротни резерви и потѣглихме къмъ Сърбскитѣ позиции. Скоро стигнахме до тѣхъ и що да видимъ? — Позициите имъ бѣха пусети. Главната Сърбска войска бѣше остѣпила дори въ полѣто, като бѣше оставила само цѣпь за поддръжка, а тая цѣпь бѣше се прѣснала изъ каманакъ и остѣпваше, бѣзъ да изгърми на срѣща ни. Отъ начало по фланговетѣ гърмнаха няколко тона и послѣ престанаха. А по центра гърмежа непрестанно слѣдваше и все повече и повече се усиляваше. Ний, понеже бѣхме къмъ дѣсний флангъ, нѣмаше кой да ни задържи и за това свободно си вървѣхме напредъ. Центръ, като имаше повече работа, неможеше и да настѣпва бърже, та за това бѣше останалъ много назадъ, така щото цѣпята отъ нашата дружина се почти уравни съ сърбската, която стоеше срѣщу центъра на нашитѣ войски. Безъ да ги видимъ, Сърбитѣ се промъкнаха презъ дребния шумахъ, понаближиха ни и обърнаха една частъ отъ своята цѣпь къмъ нашата. Захванаха да гърмятъ на насъ и крошумитѣ зацѣпаха околони. Стрѣснати отъ ненадѣйнитѣ крошуми, които като градъ зеха да се посипватъ околони, спрехме се и веднага налегдохме. Обърнахме се на лѣво и видѣхме, че шумака бѣше побѣлялъ отъ пушки, който полека се издигаше нагорѣ, а изъ помѣжду шумака едва се мърдаха лѣгналитѣ сърбеки войници, които продължаваха да гърмятъ нашитѣ войници стрѣснати, кой какво можа почнаха да гърмятъ, Ротний командиръ извика на началника на цѣпята да командува залпъ. Въ това време началника на цѣпята бѣше лѣгналъ. На които и да бѣде, като ненадейно се види по мѣжду безбройнитѣ крошуми не може да се не заварди що-годѣ. Въ това врѣме, върху главитѣни валѣше градъ отъ крошуми, отъ които се раниха 3—4 наши войника. Азъ почакахъ малко—дано чуя заповѣдъ отъ началника на цѣпята за да откриемъ огънь, но на пусто! Най после азъ като

видѣхъ, че това мѣсто бѣше опасно за нашата цѣпь, спуснахъ се бързинкомъ отъ единици до другий край на моя взводъ, като казахъ на войницитѣ да не гърмятъ и да слушатъ командата; сетне се исправихъ задъ цѣпята и следъ като извикахъ дѣсния флангъ напредъ, извикахъ да поставятъ прицѣли споредъ както опрѣдѣлихъ и почнахъ да командувамъ „Залпъ.“ Прѣзъ това врѣме до като азъ командувахъ „Залпъ“, ротний ни командиръ тоже стоеше правъ, а крошумитѣ ужасно плущаха околони. Слѣдъ като гърмнахме нѣколко пати, ротний командиръ извика „цѣпь напредъ!“ Азъ повторихъ командата и се спуснахъ съ прибѣжка напредъ; изминахме около 150 раскрача, спрѣме се и усилихме още повече гърмежа. Сърбитѣ доволно се противиха, Най-после като видѣха, че да противостоятъ на Българския войникъ не бѣше така лѣсно, зеха да напълятъ изъ дребния шумахъ и отетживаха назадъ. Ний ги послѣдвахме, а тѣ йоще по бързо зеха да отетживать, до като най сетнѣ слѣзоха чакъ въ полето. Ако ний на време не би възвели дѣсния флангъ напредъ и ако не бѣхме открили порядоченъ гърмежъ, който доволно поражи и застраши Сърбитѣ, отъ нашитѣ цѣпа да паднѣтъ най малко половината убити или ранени, защото сърбскитѣ крошуми ни бияха напѣрки. Тукъ азъ можахъ да принесъ що-годѣ полза съ бързината, която употребихъ въ прѣкрътиване на гърмежа и командване „Залпъ“, отъ което се спасиха много наши войници и ротний ни командиръ остана твърдѣ задоволенъ. Слѣдъ като се Сърбитѣ доволно отдалечиха, ний прѣкратихме гърмежа и сводно трѣгнахме напредъ. Тукъ, слѣдъ една силна борба, която трая около 1 часъ, можахме да отгонимъ Сърбитѣ съвсемъ отъ балкана, но изгубихме около 10 войника.

Вѣтрецътъ, който подухваше отъ къмъ Западъ, бѣше почти раскаралъ облацитѣ и благотворно

то слънце ни огрѣя. Съ огреванието му, денѣтъ ни се прѣдстави йоще по весель и приятенъ. Гърмежитъ почти прѣстанаха, а само тукъ-тамъ се чуваха малко гърмежи, които напомниха на Сърбитѣ, че подирѣ тѣхъ вървятъ побѣдителѣ. По причина за прѣминуванieto ни прѣзъ границата, въздуха се цѣпеше отъ грѣмогласното „ура“, което излизаше, може би, отъ 40—50 хиляди Български гърла. Слѣдъ като повървѣхме малко, веднага въ очитѣ ни блѣснаха слънчевитѣ лъчи, които се отражаваха отъ пиротскитѣ церковни кубета. Показа се слѣдъ малко цѣлиятъ градъ, а най-послѣ, когато се надвѣсихме на отвѣдния край на балкана, видѣхме великото пиротско поле, което бѣше почерняло отъ Сърбска войска, която бързо-бързо отстъпваше къмъ Пиротъ. До като ний слѣзохме въ полето, нашитѣ батареи, които минаха изъ шосето, тоже излѣзоха и постепенно се движаха напредъ. Изъ полето вървѣхме около единъ часъ само прѣзъ изорани ниви. Тѣзи ниви бѣха отъ скоро напоени отъ дъждовитѣ; прѣстѣта бѣше влажна, та се лѣпеше о краката ни и правеше по бавно пътуванието ни. Сетѣй влѣзохме въ с. Мокренъ. Тукъ на излѣзоха множество мжжѣ и жени, които носѣха съ себе си кой каквото сварила да земе, като: хлѣбъ, сирень, вино и пр., посрѣщнаха ни и на всѣки войникъ даваха както отъ хлѣба и сиренѣто така и отъ виното и съ кротко сърдце ни казваха: „Добре сте дошли!“ Дали това правѣха отъ обичъ къмъ Българския народъ или показваха само едно лицемѣрие, както менъ така и на читателѣтъ остава неизвѣстно. Зная само това, че тѣ съ това ни направиха добро, защото ни понаситихме гладѣтъ и жаждата, та си уякчихме силитѣ. Съ една речъ, насѣлението въ с. Мокренъ се показва гостоприсъмно къмъ насъ. Сетѣй излѣзохме изъ сѣлото, прѣгазихме р. Нишава и продължихме пътитъ си къмъ Пиротъ. Въ това време пи-

ротското поле вмѣсто отъ сърбска войска, бѣше почерняло отъ нашитѣ войски, които постепенно се движеха напредъ.

Слънцето блѣжеше икиндия, когато въздуха почна да се цѣпи отъ топовнитѣ гърмежи, които излизаша изъ устата на около 150—200 тона. Въ това време ний, безъ да се спираме, вървѣхме напредъ, като прѣгазихме два пъти р. Нишава, която криволичеше изъ полето. Колкото повече вървѣхме напредъ, толкова повече гърмежитѣ земаха по голѣми размѣри и толкова повече гренатитѣ сърбски падаха около насъ. Но понеже мѣстността бѣше повече изорана и влажна, гренатитѣ не можаха да се прѣкачатъ, та затова и загубитѣ ни бѣха малки. Отъ силнитѣ тонозѣни гърмежи полето до толкова се покри съ пушекъ, щото нищо не се виждаше на около. Въ това време на лѣво до нашата дружина, пристигна 8-ий полкъ, прѣсна се въ боевий порядъкъ и продължаваше да настѣпва. Топовнитѣ гърмежи постепенно се усиляваха и гренатитѣ една прѣзъ друга удряха помѣжду ни. Ний безъ да се стрѣстнемъ ни най малко, вървѣхме напредъ, а командиритѣ ни прѣпускаха конѣте по линията на цѣпѣта и даваха распорѣждане. Слѣдъ малко, когато слънцето приближаваше да засѣдне, нашата дружина остана въ резервъ, а на наше мѣсто прѣсна се въ цѣпъ една частъ отъ резервитѣ на 8-ий полкъ. Слѣдъ $\frac{1}{2}$ часъ пѣхотний гърмежъ се захвата и постепенно ставаше по ужасенъ. По заповѣдта на началника отряда ний се отправихме къмъ дѣсенѣй флангъ, като прѣгазихме за послѣденъ пътъ йоще великъ р. Нишава, която на мѣста ни хващаше по горѣ отъ коленѣтъ, та се доволно измокрихме. Слѣдъ като прѣгазихме рѣката, минахме прѣзъ с. Изворъ и излязохме на единъ баиръ, по който се простиратъ лозята на това сѣло и сѣднѣхме да си починемъ.

Слънцето бѣше залѣзло, нощната тъмнина се вече спускаше, а боятъ йоще се продължаваше по полето. Слѣдъ малко топовнитѣ гърмежи зеха да прѣставатъ, а свѣтканието отъ пѣхотний гърмежъ, който до това време не се измѣни, постепенно се приближаваше къмъ Пиротъ и гърмогласното „ура“ стече изъ въздуха. Слѣдъ малко топовнитѣ гърмежи съвсѣмъ прѣстанаха, а изъ пѣхотата тукъ-тамъ по полето се забѣлѣзваше свѣтканието отъ пушкитѣ на стрѣлцитѣ отъ 8-ий полкъ, които бѣха вече при Пиротъ.

Въ часътъ около 8, когато 8-ий полкъ бѣше почти въ Пиротъ, ненадѣйно напръде ни въ полето стана страшно избухване; прѣдъ очитѣ ни блѣсна огненъ облакъ, който освѣти цѣлата околностъ; Земята се потърси и като молния захвана да се свѣтка и гърми изъ въздуха. Това избухване ни направи голѣмо впечатление. Повечето отъ назъ мислѣха, че това избухване трябва да е отъ пѣхотъ „МИНА“. Но то не бѣше друго нищо, освѣнъ пиродскии складъ, който се помѣстиваше въ едно здание, съзидадено въ старо време отъ каманѣе, на Западъ отъ градътъ, надъ една чука. Каманѣетъ на това здание се бѣхъ ерасли и обраснали съ трѣва. Въ него е имало воецки припаси, останали отъ времето на Сърбско-Турска война, а сега увеличени съ ново-приготвенитѣ за Сърбско-Българската. Сърбитѣ като не успели да ги прекаратъ въ Нишъ и за да не ги оставятъ въ наши рѣцѣ, слѣдъ като излизатъ изъ града, подпалихъ тоя складъ. Отъ избухването му, ближнитѣ къщи до него, бѣха се срутили, а на по далешнитѣ прозорцитѣ бѣха станали на хиляди парчета. По причина на избухването на склада, нашитѣ войски, които бѣха почти влѣзли въ Пиротъ, се отдрпнаха назадъ и останяха да пощуватъ по околнитѣ сѣла. Слѣдъ като се прѣбрали гърмежа и слѣдъ като

утихна всичко на кеѣкадѣ, ний отстъпихме задъ баръ въ една горичка, сирѣхме се и си съставихме пушкитѣ на „Козли“. Войницитѣ веднага се разшаваха изъ гората; железнитѣ лопатки зацракаха по дърветата, клонѣтѣ заприщяха и скоро падаха по земята. Въ разстояние на 10 минути, гората се освѣтли отъ огнѣве. Ний насѣдахме около огнѣветѣ, поизсушихме се измокренитѣ дрѣхы и си хапнахме отъ хлѣбѣцѣтѣ, който бѣхме събрали, като минавахме прѣзъ сѣлата. Тѣзи вечеръ лицата на войницитѣ бѣхъ весели и всѣки се разговаряше съ другарѣтѣ си: Нѣкой си приказваха приказници, а други пъкъ се разговаряха: какъ Сърбитѣ бържѣ бържѣ отстъпвале къмъ Пиротъ, какъ нашитѣ войски весело минаваха границата, какъ, кога слѣзохме въ полето 5 мина наши кавалеристи, стигнали единъ взводъ сърбска цѣпь, която бѣгала и не искала да се прѣдѣдѣ, а гърмѣла та и съсѣкли всичката. И др. т. до като най сѣтитѣ сѣнѣтъ ни надви и всѣки се търкули покрай огня и заспа сладкъ съмъ. Прѣзъ цѣлата тѣзи нощъ, тукъ-тамъ изъ полето се чуваха гърмежи отъ пушки, които не можахме да разберемъ, дали сѣ наши или Сърбеки; но си мислѣхме че трѣбва да е ставало сблъскване помѣжду патраулитѣ. Тѣзи нощъ времето бѣше много добро, та затова я прѣкарахме благополучно.

15-ий НОЕМВРИЙ

ВТОРА БИТКА ПРИ ПИРОТЪ.

Тѣзи нощъ Небето бѣше ясно. Звѣздитѣ силно блѣскаха. Мѣсеченита, която бѣше въ своята послѣдния четвъртъ, освѣтяваше цѣлата околностъ съ своята блѣдна свѣтлина. Въ това време дърветата бѣхъ съвсѣмъ голи. Есенната усламена трѣва бѣше посярната и наслонила върховете си къмъ земята отъ която изниквала и въ която пакъ ще гние. Всичко

бъше тихо.

Рано въ зори, когато мѣсецътъ се скриваше на Западъ, звѣздитѣ по силно почнаха да трѣптятъ. На истокъ почна да се показва слаба свѣтлинка, а това бѣше знакъ, че скоро ще съмне. Малко по малко почна да става видѣло. По напредъ почнаха да се освѣтляватъ високитѣ прѣдмети, а послѣ се освѣти и околността въ която бѣхме. Зачуха се пакъ трѣбнитѣ звукове, ехото на които се отражаваше въ съседитѣ канари. Всичко живо се размърда, всѣки войникъ ставаше, растриваше си сънливитѣ очи, прѣгледваше пушката си и съдаше около огня, а нѣкой отъ войницитѣ отиваха до ближнитѣ извори, отъ дѣто си набавяха вода за прѣзъ денѣтъ.

Слѣдъ малко бѣше на разсъмване и всичко бѣше готово. Самата природа като че бѣше по прѣ-красна този денъ, отъ колкото други пѣтъ. Така ни се струваше намъ, може би, за това, защото защитавахме своето огнище. Трѣбнитѣ звукове отъ ново се зачуха и прѣснатитѣ войници почнаха бързо да крачатъ всѣкой къмъ своята часть, всѣки отъ страхъ да не закъснѣятъ.

Слънцето вече изгрѣя. Небето бѣше ясно и времето тихо.

Случватъ се по нѣкога и нѣкой отъ есенитѣ Божий дни да се преобрѣщатъ и ставатъ тѣй приятни и радостни, както сѣ и пролѣтнитѣ. Въ таково време невъзможно е и най тѣжовното, най убитото сѣрдце, най не чувствителната душа да се не помръдне и не надвие сички тѣги и да не о-сѣти въ себе си поне минутно такава радостъ и наслаждение, каквато му принася природата. А когато човекъ слѣдъ много страдания, слѣдъ ужасни боеве се види що-го-дѣ здравъ и щастливъ, когато прѣзъ него заблѣщува свѣтлинка за блѣдъ новъ животъ,— О! Тогава той не може да не издигне свойтѣ очи

къмъ небето, не може да не възнесе свойтѣ мисли тамъ горѣ отъ дѣто иде сѣко щастие и съ умилно сѣрдце да си пошепне:

— Ахъ, какъвъ хубавъ денъ и какъ е хубаво да ходи човекъ по такива мѣста въ такива дни. Боже! помогни ми да прѣживѣя поне и този хубавъ денъ.

Такъвъ бѣше за наше щастие деня 15-ий Ноемвр.

Слѣдъ като слънцето съвършено съживи всичката спяща природа, нашитѣ войски, които бѣха по полето, почнаха да се мердѣятъ и да се движатъ напредъ. Въ това време и нашия дружинний командиръ заповѣда да си набавимъ повече патрони и да се приготвимъ отъ ново за бой. Раздадоха ни патрони, взехме си пушкитѣ и се построихме. Дружинний ни командиръ, слѣдъ обыкновенното поздравление, назначи нашата и втора рота въ първа линия. Вторитѣ погуроти се прѣснаха въ цѣпь и потеглихме напредъ прѣзъ лозията. Тукъ мѣстността бѣше съ-всѣмъ лоша. Помѣжду високитѣ и стрѣмни банри, въ разни направления се протакатъ дълбоки долини: ту отъ Сѣверъ къмъ Югъ, ту отъ Сѣверо-Западъ къмъ Юго-Истокъ и т. н., така щото съ мъжки ги прѣминах-хме. На нѣкой отъ рѣзоветѣ имаше синев, по които много лесно се сползихме надолу. Тукъ Сърбитѣ бѣха заели позиция по най високитѣ рѣзове, Слѣдъ като изминахме нѣколко рѣзове, Сърбитѣ зеха да гърмятъ на насъ. Слѣдъ малко боятъ се почна по всичката линия на цѣпѣта: топовнитѣ гърмежи за-у-чаха изъ въздуха, крошумитѣ заплющѣха около ни, а ний безъ да се стрѣснемъ ни най-малко, вървѣхме напредъ. Слѣдъ малко и ний открихме огънь. Сетнѣ се спустинахме тичешкомъ надолу изъ единъ рѣтъ и съ единъ силенъ напоръ нагорѣ по рѣта, можахме да превземемъ първата сѣрбска позиция, дѣто имаше са-

мо трима-четирма Сърби убити. Тукъ на тѣзи висока рѣтина азъ сѣднахъ отгорѣ кръстатъ и хладнокръвно чакахъ крошумитѣ, които нищѣхъ върху ми. Въ това време мнозина отъ войницитѣ ми казваха: „Недѣй“ сѣди тамъ, защото не да ти удари нѣкой крошуми“. Азъ имъ отговаряхъ: нека доде: готовъ съмъ да го поерѣшна. До като изрѣкохъ това, два крошума единъ подяръ другъ, се зачиха на двѣ педи прѣдъ менъ: но благодарение, че земята бѣше влажна, иначе крошумитѣ щѣха да ми свѣтѣхъ маслото. Азъ се поотмѣстихъ малко въ дѣсно, бѣзъ да се вдигна и закрия, а крошумитѣ продължаваха да нищѣтъ около ни. Слѣдъ малко вдигнахме се и се смѣгнахме надолу изъ единъ сипеи. До като Сърбитѣ грѣмнаха по единъ-два крошума, ний се намѣрихме чакъ въ долината и поехме изъ други още по стрѣмъ баиръ, дѣто съ голѣми мѣки се качехме.

Колкото слънцето заминаваше къмъ обѣдъ, толкова по силно печеше, толкова битката земаше по голѣми размѣри и толкова нашитѣ гърла зеха да ни съхватъ отъ жажда и изикътъ ни дѣ се лѣви изъ устата. Единъ пѣтъ грѣмнѣхъ, а два пѣти дигнахъ глава да погледнешъ къмъ небесното свѣтило, дали не е намалило то своятъ пѣтъ. На пусто! Намъ се струваше че слънцето на едно мѣсто се е спрѣло. Слѣдъ като прѣминахме този баиръ, по който бѣхме поели, съ единъ силенъ напоръ, съ едно гърмогласно „ура!“ изгонихме Сърбитѣ и изъ втората имъ позиция, която бѣше устроила на една доста дълга и висока рѣтина. Огъ тукъ тѣ избѣгаха прѣзъ една долина, която се простира на Сѣверъ отъ Пиротъ и за малко се отзоваха въ пиротскитѣ лози. Лозята заематъ отъ самиятъ градъ, простиратъ се на Сѣверъ, до околността на с. Нишоръ, и на Западъ до отдѣлъ р. Нишава.

Слънцето бѣлѣжеше вече обѣдъ, когато изго-

нихме Сърбитѣ отъ втората имъ позиция и я захвемъ. Тѣ въ яростта си, за дѣто изгубиха добрата си позиция, всички изгърмѣха отъ единъ пѣтъ и надъ главитѣ ни полѣтяхъ цѣль облакъ крошуми, които страшно цѣпѣха въздуха. Тукъ нашата позиция бѣше такава, щото ний стоимъ на по високо отъ Сърбитѣ и свободно можахме да глѣдаме на всѣкъдѣ. Пушкитѣ и топовитѣ въ това време, пукаха ужасно и отъ двѣтѣ страни: Сърбитѣ грѣмѣха много бърже, — само много крошуми да падатъ. Нашитѣ прѣзъ този день се глѣпѣхъ, като съ мѣрка: всѣкий грѣмѣше на мѣсто и тогава, кога заповѣдаше командирѣтъ. На тѣзи позиция сѣдѣхме около 2 часа, като грѣмѣхме рѣдчи огънь и чакахме приказание да настѣпимъ напредъ, защото лѣвото крило на нашата огнена линия бѣше останало много назадъ. Прѣзъ това време Сърбитѣ не ни оставяха на мира: тѣ непрѣстанно грѣмѣха върху ни и крошумитѣ удрѣха ту прѣдъ насъ, ту задъ насъ, а само нѣкой се случваха да ударятъ по мѣжду ни. До като сѣдѣхме на тѣзи позиция, една частъ отъ Сърбската цѣпь се снуетна отъ канарата, която е надъ Пиротъ, прѣмина прѣзъ градѣтъ и се опита да нападне на нашия лѣви флангъ, като захвана да грѣми много силно. Сърбскитѣ крошуми зеха вече да ни удрятъ отъ двѣ страни. Въ това време дружиниятъ ни командиръ Капит. Андреевъ стоеше правъ на една могила на 30 раскрача задъ нашата цѣпь, като се подираваше на сабята си и горделиво изглѣдваше движенията на Сърбитѣ. Той, щомъ съзрѣ че на лѣвия ни флангъ настѣпва сърбска цѣпь, веднага заповѣда да отидѣ една полурота на лѣвия флангъ и да усили нашата цѣпь. Една полурота отъ резервитѣ отиде на лѣвий флангъ и откри силенъ гърмежъ къмъ сърбската цѣпь. Сърбитѣ като видѣхъ, че да се атакува Българска позиция, не е така лесна работа, бързинкомъ се върнахъ назадъ и отстъ-

нихъ въ китарата надъ Пиротъ.

Слънцето се надвеси вече на индия, а битката слѣдваше още. На лѣвото крило отъ минута на минута борбата естатане по упорита. „Картечните гренади“, които поздравляваха сѣрбската цѣпь ужасно поражаваха тая послѣдната. Сѣрбитѣ като червен почнаха да пѣлиятъ по земята и да отстъпватъ назадъ. Слѣдъ малко изъ полето се подаде сигналъ „настъпление“, който се повтори отъ сигналиститѣ по цѣпъта. На помощ на лѣвий флагъ на цѣпъта отъ нашата дружина пристигна една румелинска дружина, която усили нашата цѣпь отъ лѣво. Сетѣй командиритѣ излѣзоха съ голѣ сабли прѣдъ пѣзъ и извикаха: „Момчета! Пригответе се да атакъваме и тѣзи сѣрбска позиция. Съ прѣвземанieto на тѣзи позиция съвършено ще присвоимъ гр. Пиротъ. Днешний донъ 15-ий Ноември, ще бѣде паметенъ не само за насъ, но и за цѣль Български народъ“. Слѣдъ като изрѣкоха още по нѣколко насърдителни думи, извикаха громко: „Напрѣдъ Юнаци!“ Тѣзи тѣхни думи до толкова подбѣствуваха върху ни, щото ний на радо сърдцѣ тиешкомъ се спустнахме надолу прѣзъ лозята, отъ дѣто прѣскачахме на веднѣжъ по 4—5 главини, до като най сетѣй слѣзохме въ долината. Тукъ се спрѣхме задъ единъ рѣдъ дървѣнь тѣракъ, грѣмнахме по нѣколко пѣти и съ сила прибѣжка се спустнахме напрѣдъ къмъ рѣчений баиръ, на който бѣха Сѣрбитѣ. А кришумитѣ ужасно ипоцѣха околони! Щомъ поехме изъ баирѣтъ, Сѣрбитѣ постепенно прѣкратиха гѣмѣжа и въ голѣмъ беспорядѣкъ бѣгаха прѣзъ лозята.

Когато слънцето се скиташе тамъ далечъ на Западъ и послѣднитѣ му зари се цалуваха съ високитѣ върхове, ний бѣхме засли и послѣдната сѣрбска позиция. На тѣзи позиции уловихме около 15 Сѣрби живи а убити и тѣжко ранени имаше около 20 души

Отъ нашара дружина възлизаха на около 45 души убити и ранени.

До като зайде слънцето, гѣрмежитѣ прѣстанаха и отъ двѣтъ страни по венчката линия на цѣпъта, а ний още стояхме изъ оконитѣ на лозята, безъ да се побутнемъ. Но не правѣха това сжщото и Сѣрбитѣ. Тѣ прѣснати въ безпорѣдѣкъ, постепенно се отдалечаваха отъ очитѣ ни, до като най сетѣй се изгубиха съсѣмъ.

Днесъ окончателно разбихме сѣрбската армия. Прѣзъ този день ротний ни командиръ подпор. Трѣмбешки, показа отлично геройство. Прѣзъ сичкото време той стоеше повечето правъ въ цѣпъта и насърчаваше войницитѣ. Въ време на „атака“ тичаше на 50 раскрача прѣдъ цѣпъта, като даваше распореждания, дѣ да лѣгне цѣпъта и какво да прави; Сжщо така и унтр. офицер. Спасъ Върбановъ, (родомъ изъ гр. Шуменъ, на около 28 годишна възраст), отъ началото на войната до свѣршването и, прѣзъ сичкитѣ боеве, когато се случеше втора полурота въ цѣпъ, стоеше правъ безъ да се и най-малко закрили отъ неприятелскитѣ крошуми. Той командваше войницитѣ и такива насърдитѣлни думи имъ говореше, щото ги караше да забравятъ венчко мило и драго и левети да върватъ сѣщущу неприятелскитѣ крошуми. Не може да се не отдаде и справедлива похвала на фелдфебела отъ 3-та рота Петръ Лешинъ и на Фелдфебела отъ 2-ра рота Панайотъ Ставровъ. Тѣ по нѣколко пѣти доказаха на сѣрбитѣ, че сж Българи и че знаятъ мажественно да защищаватъ своята татковина. Единичкия герой отъ унтр. офицеритѣ ни въ цѣлий полкъ беше Спасъ Върбановъ.

Слѣдъ като залѣзе слънцето, ний потѣглихме на Сѣверъ прѣзъ лозята и слѣдъ 1 часъ пѣтъ, спрѣхме се на една равнина, дѣто останахме да прѣнощуваме. Тукъ нощната тъмнина се бѣше вече спустна-

ла; звездитѣ заблѣснуха и една прѣзъ друга зеха да се спускатъ надолу къмъ всѣка страна, което се продължи около 2 часа. Всѣки глѣдаше къмъ небето и се чудеше на това провидение като казваше: „Божя работа!“ Тукъ си накладохме добри огъеве, на сѣдахме около тѣхъ и всичко въ назъ бѣше весело, само това бѣше лошото, че земята бѣше влажна и нѣмаше сѣно да си постошимъ, а се принудихме да натуриме по земята лозеви прѣчки и по тѣхъ да лѣжимъ. Тѣзи прѣчки цѣла нощъ ни гложиха по рѣбрата. Освѣтъ това ний не бѣхме яли никакъ прѣзъ този день, та бѣхме довольно отслабнали. Макаръ и да бѣхме гладни, но, като уморени отъ прѣзъ деньтъ, кой дѣто се наслонеше тамъ и заспиваше.

Прѣзъ тѣзи нощъ времето бѣше тихо, небето ясно и отъ нийдѣ не духаше никакавъ вѣтеръ. Всичкото пространство около гр. Пиротъ и околнитѣ сѣла бѣше освѣтлено отъ огъеветѣ, които бѣхъ накладени отъ нашитѣ войници, а отъ страна на Сърбитѣ не се виждаше искра огънь.

Нѣкой отъ читателитѣ може да се чуди, защо не е имало огъеве въ сърбската страна? Причината, спорѣдъ менъ бѣше тая, че Сърбитѣ прѣзъ де нѣтъ бѣхъ довольно разбити и бѣхъ се така распрѣснали, щото единъ съ единъ се не виждаха, та затова страхътъ имъ не е позволилъ да наклаждатъ огънь. Чакъ слѣдъ 3 дена, тукъ-тамъ по балкана зеха да се свѣткатъ малки огъеве.

16-й НОЕМВРИЙ

Слънцето и днесъ освѣтли съ своитѣ лѣчи земната повърхность, времето и днесъ бѣше тихо,—никакавъ облачець отъ никѣдѣ не се задаваше. Днесъ съ нетърпение очаквахме дано поскоро изрѣкѣтъ сладката дума: „Напрѣдъ Юнаци!“, защото бѣхъ ме увѣрени, че ще можемъ вече свободно да вървимъ

напрѣдъ, безъ да срѣщнемъ съпротивление отъ страна на Сърбитѣ, защото тѣзи послѣднитѣ бѣхъ довольно разбити, па макаръ и да ни се испрѣчеше насрѣща нѣкоя девизия, ний щѣхме да я прѣгазимъ и да заминемъ напрѣдъ. Многома отъ войницитѣ любопитствуваха да видятъ гр. Нишъ, защото бѣхъ слушали отъ хора, които сѣ ходили въ него, да казватъ, че билъ доста добъръ градъ. На пусто очаквахме минутата, въ която да ни кажатъ: Напрѣдъ!“ . . .

Днесъ австрийския посланикъ: Графъ Кевенхюлеръ се испречи прѣдъ нашия Князь и устно му заяви отъ страна на Австрийското правителство, че ако въ случай нашитѣ войски прѣминатъ още единъ разкратъ напрѣдъ, нѣма вече да срѣщнатъ на пътя си сърбска войска, а непобѣдимата австрийска. Нашия Князь нѣмаше какво да стори: той спрѣ движението ни и направи приврѣменно прѣмирие помѣжду Назъ и Сърбитѣ.

Бѣдете извѣстни, драги читатели, че днесъ кръвта кипеше въ жилитѣ на нашитѣ войници. Макаръ и да бѣхъ стояли по нѣкога и по два дена гладни, но пакъ бѣхъ неустрашими и мѣжественни, пакъ бѣхъ готови да се ухватятъ на драго сърдце въ боя. Нашитѣ войници бѣхъ забравили всички тѣглила и не искаха и да знаятъ даже, че сѣ стояли или ще стоятъ гладни, а многома казваха: „Не австрийска войска, но и каквато ще да бѣде, по напрѣдъ трѣбва да прѣгази нашитѣ тѣла мъртви, та тогава да прѣминемъ въ нашата територия“. Ето до колко бѣхъ се распалили сърцата на нашитѣ войници слѣдъ досегашнитѣ имъ побѣди надъ Сърбитѣ.

Днесъ докараха на всѣка рота по двѣ-три овце, и които заклаха и на всѣкого дадохъ по едно парче отъ около 150 др. мѣсо, което печехме и скоро, скоро лапахме. Но хлебъ не ни донесоха. Тукъ останахме да прѣнощуваме и тѣзи нощъ, която, какъ

то и прѣминалитѣ поци, бѣше доста студена.

17-ий НОЕМВРИЙ

Слънцето и днесъ ни огрѣя съ свойтъ лъчи. Днесъ времето се измѣни: до обѣдъ слънцето съ своята свѣтлина свободно обливаше земната повърхность, а послѣ обѣдъ се появи хъжъ отъ къмъ Западъ гъсти облаци, които съвсѣмъ затулихъжъ отъ очитѣ ни небесното свѣтило. Около обѣдъ ни докараха нѣколко кози съ хлѣбъ, отъ който на всѣки войникъ дадохъ по 2 хлѣба отъ по една ока. Надвечеръ командиритѣ заповѣдаха да се приготвимъ за пѣтъ. Ний се постѣрихъжъ, зехме си пушкитѣ, построихме се и съ петърпение очаквахме да видимъ, за какъ ще трѣгнемъ. Слѣдъ малко командиритѣ излѣзоха на прѣдъ ни, музиката заевири походенъ маршъ и ний потѣглихме къмъ Сѣверо-Западъ прѣзъ лозята. Слѣдъ 2 часа пѣтъ, прѣзъ доста дълбоки и стрѣмни мѣста, излѣзохме на една висока рѣтина, която бѣше покрита съ зелени трѣви. Тукъ се спрѣхме, съставихме си пушкитѣ и сѣдяхме да си починемъ. Нощната тъмнина се вече спускаше. Близко до насъ, отъ дѣсната страна, имаше едри брѣстови дървета, задъ които войницитѣ наскоро заплуцяха съ свойтъ лопатки; отъ другитѣ три страни бѣхме обиколени съ лозя. Въ разстояние на половинъ часъ, тѣзи възвишенности се осветли отъ огньовитѣ, които нашитѣ войници накладохъ. Тукъ дружинний командиръ назначи въ стражева цѣль нашата рота, която се наскоро спусна надолу прѣзъ лозята и отиде да заемне постовѣтъ си. Този денъ азъ понеже бѣхъ назначенъ за дежурний по дружината, не отидохъ съ ротата, а останахъ при дружината. Тукъ азъ сѣдяхъ помежду войницитѣ отъ втора рота, които бѣхъ наклали голѣмъ огнь, около който бѣхъ насадили. Извадихъ си изъ торбата малко хлѣбъ, прѣнекахъ го на огъня и ядѣхъ. Това сѣ-

щото правѣха и другитѣ войници. Единъ отъ тѣзи които сѣдѣхъжъ около огъня, каза: — „Знаете ли че тукъ по лозята, въ зимницитѣ, има вино?“ — „Кой ти каза?“ запита другъ. — „Кой ще ми каже: азъ самъ узнахъ;“ повтори първия и продължи: „Снощи съ йоще единъ войникъ отъ 4-та дружина отидохме изъ лозята ужъ да търсимъ сѣно. Като вървѣхме прѣзъ лозята, стигнахме до единъ земникъ и си рѣкохме: „чакай да влѣземъ вътрѣ да видимъ какво има“ — и като влѣзохме, що да видимъ? — Имане двѣ бѣлчи пълни съ вино и още два батлака малки, но въ малкитѣ не гледахме какво има“ — „Дали е близо този земникъ?“ запитахъ азъ. — „Не!“ отговори първий: „отъ тукъ до него трѣбва да има около 2 часа пѣтъ. Но да оставимъ него. Днесъ, като идѣхме насамъ, видѣхъ прѣзъ тѣзъ долина отъдѣ другъ единъ сѣщо като онзи; затова ако искашъ да отидемъ!“ Азъ се съгласихъ да отида съ него чакъ тогава, слѣдъ като ме увѣри той, че дѣйствително имало таково нѣщо и че ходението ни не ще бѣде напраздно. Слѣдъ като оставихъ да изпълнява привременно другъ моята длъжность, станахме заедно съ него, зехме двама по една торба отъ раницитѣ и се спуснахме надолу прѣзъ лозята. До като вървѣхме надолу, на много мѣста падахме по очитѣ си, защото нощта бѣше толкова тъмна, щото да брѣкне челоуѣкъ въ очитѣ ни, нѣмаше да го видимъ. Слѣдъ като доволно криволичихме изъ лозята, излѣзохме на една малка възвишенность, на която имаше една ниска къща, съзидана отъ каманѣ и покрита съ плочи. „Тукъ трѣбва да има вино“, рѣкохме си. Обиколихме около нея и намѣрихме вратата, които бѣхъ заключени съ кофаръ. Слѣдъ като постояхме малко до вратата, ступихме кофара и отворихме вратата. Щомъ прѣкрачихме прѣзъ прагѣтъ, веднага въ земникѣтъ се истрона нѣщо. Ний като замаяни се спрѣхме и се чудѣхме и

маяхме, какво да правимъ. По-навжтрѣ не смѣяхме вече да влѣземъ, защото бѣше много тъмно, та нищо не се виждаше, па и разни мисли ни дохождаха въ главата. По едно време другарѣтъ ми се обърна къмъ мене и ми пришепна: „Я слушай! да не влизаме вжтрѣ, отъ дѣ знаемъ какво е и какво има вжтрѣ?“ — Че какъ да се не подсетимъ, да земемъ нѣщо, та да свѣтнемъ, казахъ азъ, ами тръгнѣхме така безъ нищо“. Той прѣкрати прага назадъ и каза: „Знаешли, какво ще направимъ? Азъ ще отида при дружината да зема малко кибритъ, ако намѣра у нѣкого; ако ли не, то ще донесѣ огънь и тогава ще можемъ хемъ да видимъ какво има вжтре, хемъ да си налѣемъ винако би да има“. До като той изрече това, чухме да се шумоли нѣщо изъ тъмнината отъ далечъ. Ний се поуслушахме малко, другарѣтъ ми се обърна и каза: Само да не сме побъркали нктя, та да испаднемъ въ сѣрбски рѣцѣ, че тогава е бозукъ работата ни. Забравихме да земемъ поне една пушка, та да се бранимъ, ако ни сполѣти нѣкое зло“. Азъ се уловихъ за пояса и му казахъ: Да отпаниемъ поясигѣ, да бждатъ готови, та нѣка да дойдѣ който ще; ще се бранимъ до като можемъ, па послѣ да става каквото ще. Отпасахме поясигѣ си и двама и съ нетѣрпение очаквахме минутата да видимъ какво е, та или добро или зло. Шумолението постепенно се приближаваше къмъ назъ, а сѣрдцата ни зеха да тупкатъ йоще по бърже. Отстѣпнихъ и азъ отъ прага, исправихме се до стѣната и съ голѣмо внимание глѣдахме къмъ мѣстото, отъ дѣто чухме да се шумоли, за да видимъ какво е. Другарѣтъ ми се наведе къмъ менъ и ми пришепна: „я да се позакриемъ нейдѣ, да не стоимъ тукъ, че ако би да минатъ близо да не ни видятъ“. Азъ ужъ по съ кораво сѣрдце казахъ му: „Защо да се скриваме, па и дѣ ще се скриемъ? Ще стоимъ тука, та който ще нѣка доде: ще се защищаваме до

като можемъ. Ако ни сполѣти нѣкое зло, чева ний сме безъ рѣцѣ?!“ Той се доближи до менъ, па и двама стояхме като вкаменени, безъ да шепнемъ; а сѣрдцата ни се повече и повече тупаха. Слѣдъ малко чухме единъ гласъ, който казваше: — „Дѣ сж тѣзи пусти зимници? Да му се невидятъ и зимниците, па и виното. Тѣжки да не бѣхъ тръгвалъ, по добрѣ би било! Нали казваше, че ужъ е близо зимникѣтъ. Дѣ го? Повѣдохъ се по тебе, та си испочунихъ краката по тия трапишта“. Шомъ чухме тия Български думи, сѣрдцата ни се по отпустаха и ний си запасяхме поясигѣ. — „А бе, днесъ като минахме изъ нктя, та дѣва ми се мѣрна че бѣше“, казваше другъ, — „Хайде дано го пѣкъ намѣримъ“. Изговори трети гласъ изъ тъмнината и постепенно се приближавахъ. Азъ извикахъ съ нисакъ гласъ, Кой сте вий? А тѣ се сѣрѣхъ, безъ да се обадятъ. Азъ повторихъ да ги попитамъ съ малко по високъ гласъ: Кой иде, а тѣ казаха: „Свой! Българи!“ и ни попитахъ: „Вий какви сте?“ — Сжщи! Елате тукъ извикахъ азъ. Тѣ зеха да се приближаватъ къмъ назъ единъ гласъ казваше: „Добрѣ че се случиха тия братия тукъ, иначе богъ знае какѣ и колко щѣхме да се скитаемъ. Вижда се, че и тѣ се тръгнали по такава работа“. Сетнѣ другъ отъ тѣхъ запита: „Дѣ сте бе? Ний имъ се отзовахме: „Тукъ, Тукъ!“ Слѣдъ малко стигнаха до назъ трима души, които тоже носѣха въ рѣцѣтъ си рамачни торби. Тѣ ни запитаха: „Защо не влизате вжтрѣ?“ — Нѣма съ какво да свѣтнемъ. Ако има у нѣкого у васъ кибритъ дайте една клечка“ казахъ азъ. — „Чакайте азъ имамъ!“ каза единъ отъ тѣхъ и се доближи до вратата, драсна една клечка кибритъ и въ зимника веднага свѣтна. Ний се вмъкнахме вжтрѣ единъ по единъ и се доближихме до една бѣчва. Тукъ азъ направихъ една цигара, азпалихъ я и съ нея си свѣтихъ

ме, до като си налѣхме вино въ торбитѣ. Торбитѣ бѣха направени отъ гѣстъ лененъ платъ, та щомъ като се покваси малко платътъ не пуска канка да протече. Слѣдъ като си налѣхме вино, излѣзохме изъ зимникътъ и потѣглихме къмъ бивака. Вървѣхме изъ долинитѣ, качихме се по баиритѣ съ надѣжда дано ни се мѣрни огънь, до като най-сетнѣ съзрѣхме въ една долина нѣколко огъневе, които не бѣха отъ нашия полкъ. Азъ се поспрѣхъ малко и казахъ на другаритѣ си: „Познавате ли, че сме збъркали пакъ?“ Единъ отъ тѣхъ се обърна и каза: „На таково мѣрише. Но нека да отидемъ на този бивакъ да видимъ, кой полкъ е, та отъ тамъ може би ще се управимъ“. Слѣдъ малко стигнахме до огньоветѣ и видѣхме, че около тѣхъ сѣдѣха Румелийски войници. Ний попитахме одного отъ тѣхъ: могатъ ли ни каза дали е близо отъ тукъ с. Нишоръ и дали има прѣдъ тѣхъ друга нѣкоя дружина. Той се обърна и каза: „Селото Нишоръ е задъ назъ, а на прѣдъ ни, прѣзъ този баиръ отвѣтъ има единъ полкъ, който тѣзи вечеръ пристигна, но незнаемъ кой е“. — „Навѣрно трѣбва да е нашия полкъ“, каза единъ отъ другаритѣ ми. — „Хайде сега пакъ назадъ! Охъ! да му се не види и виното и всичко“. „Добрѣ казвахъ на моя другаръ. Бе, брате остависа отъ това вино по туй време!“ „Не! каза Ще отидемъ!“ и азъ да не развали хатѣра, тръгнахъ съ него“. — „А бе туй вино ни излѣзе май соленичко. Ний си видѣхме, че тѣзи ноцъ нѣма да си спи, ами хайде до като е по съ време да отидемъ при полка“, се обади другъ. Върнахме се назадъ и поехме нагорѣ изъ баирѣтъ. Щомъ излѣзохме отгорѣ, видѣхме прѣзъ една долина на другъ единъ баиръ много огънове и потѣглихме къмъ тѣхъ. Бѣше около срѣдъ ноцъ, когато ний слѣдъ много скитания изъ лозята, стигнахме при полка. Тукъ пихме отъ вино, което ни излѣзе доста солено и ядохме довольно,

до като най-сетнѣ се натръскахме по голата земя около огъня и заспахме.

Нѣкой отъ г-да читателитѣ, който не е ходилъ и не е виждалъ може би ще му се вижда чудно, дѣто населението отъ Пиротъ и околността му държи виното си въ лозята. Но нека читателътъ да не се чуди ни най-малко, защото Пиротскитѣ лозя се намиратъ на такива стръмни баири, щото е невъзможно да прѣминатъ прѣзъ тамъ кола. Ето защо и населението, като обере лозята си, налива виното въ бѣчвитѣ, които сѣ по зимницитѣ; а когато стане на хората нужда, да си донесатъ вино, тѣ отаварятъ на нѣкой конь, или зематъ на рамо по нѣкое малко батлаче, отиватъ въ лозята, наливатъ го и си го занасятъ въ домътъ.

Прѣзъ тѣзи ноцъ, войницитѣ отъ нашата рота, които бѣха въ стражева цѣпь, слѣдъ като заеле постовѣтъ, намѣрили въ единъ ближенъ зимникъ вино, отъ което пили цѣла ноцъ до толкова; щото прѣзъ тая студена ноцъ тѣ не осѣщали никакъвъ студъ.

На другий день гѣста магла увиваше цѣлата околностъ. Около обѣдъ—нашата рота се смени отъ стражевата цѣпь и се приседини къмъ дружината. Тукъ войницитѣ надонѣсоха кукурузина отъ сѣлото Нишоръ, което се намѣрваше единъ часъ далечъ отъ насъ. Съ тѣзи кукурузина ний си направихме огради, за да се запазимъ отъ духанието на вѣтъра. Тукъ въ тѣзи малки колибки живѣхме до 1 вий Декемврий. Тѣ можѣха да ни пазятъ само отъ вѣтъра, а когато се случеше да вали дѣждъ, то тѣ не можеха да ни запазятъ и ний се довольно измокрахме отъ дѣждѣтъ. Дърва имаше довольно за нѣколко дена; кладехме си добри огъневе и около тѣхъ, макаръ и да валеше напѣкти дѣждъ, прѣкарахме що годѣ добрѣ нѣколко дена. Около послѣднитѣ дни на Ноемврий мѣсець, когато бѣхме ѿ още въ лозята и ноцувахме подъ от-

крито небе, една нощъ задуха страшна виелица отъ къмъ Истокъ. На сутрешъта като станахме земята бѣше се покрила съ снѣгъ; нѣкой отъ войницитѣ, които бѣха заспали сладкъ снѣгъ и не се сабуждаха прѣзъ нощъта, бѣха затрупани съ снѣгъ. Сега вече не бѣше като прѣди; сега отъ снѣгъ врѣмето бѣше много по студено. Силната фартуна, която носеше снѣгътъ, страшно духаше на тѣзи възвишенность. Сега вече войницитѣ не можѣха да спятъ така, както изъ начало, а по цѣли нощи сѣдѣха надвѣсени надъ огньовѣтъ съ натрупани гърбове отъ снѣгъ. За два-три дена дървѣтата, които бѣха наблизо изъ лозята, бѣха вече изсѣчени, съ исключение на нѣкои съвсѣмъ дебели, които не можехме за цѣль день съ лопаткитѣ да прѣсѣчемъ. Студътъ се повѣче и повѣче се уголемяваше а дърва нѣмаше на близо. Какво трѣбваше да правимъ? Най-послѣ се принудихме да съборимъ зимницитѣ, които имаше наоколо, но и тѣ въ расстояние на 24 часа се свършиха и ний се на това мѣсто въ снѣга и виелицата. Слѣдъ като изгорихме дървата отъ зимницитѣ заедно съ бачвитѣ, които бѣха вече празни, принудихме се да къртимъ и главинитѣ изъ лозята; но тия послѣднитѣ не ни згрѣваха. Да сѣди пѣкъ чловѣкъ и денемъ и нощемъ безъ добръ огънь на такова мѣсто, въ такава грозна виелица, безъ да има, дѣ да се подслони, или съ нѣщо да си постели или да се завие,—всѣки отъ Г-да читателитѣ може да си въобрази какво би било. Най сетнѣ войницитѣ се принуждаваха, или по цѣль день да сѣкжтъ съ лопаткитѣ нѣкое дебѣло дърво, или пѣкъ да отиватъ сутрина за дърва на два до три часа далечъ отъ бивака, дѣто си дохождаха чакъ на вечерьта съ по едно дърво, което едва стигаше до сутрешъта.

Зимно време, както е извѣстно всѣкому, нощитѣ биватъ доста дълги. А когато се случи чловѣкъ на такова мѣсто, въ такава виелица, безъ постелка,

безъ завивка и подъ открито небо,—тогава тя дѣла по голѣма му се прѣдставя и не може тогава да помисли, какъ е билъ и какъ е сега и съ умилно сърдце да си пошепне:

—Дѣ Каква противоположность на мирний домашенъ животъ, що нѣма тука поне що-годѣ покривъ за да си подслони чловѣкъ главата и за прѣкара тѣзи грозна виелица!

Ами войницитѣ, които стояха по постовитѣ на стражевата цѣль? Ами тѣ горкитѣ, какво правѣха? — Тѣ по цѣль день и цѣла нощъ, бѣзъ искра огнець стояха по постовѣтъ си, отъ дѣто всѣки день по десетина души замръзнали закарваха съ коля по бѣлитѣ; а нѣкой, които бѣха по слаби и не можеха да прѣтърпятъ този студъ, като ги поставѣха по постовитѣ и слѣдъ единъ часъ отидяха да ги смѣнятъ,— вмѣсто живъ чловѣкъ—намѣрваха тѣло опжнато на земята, вкаменено и почернѣло отъ студъ! Като си помисли чловѣкъ за това космитѣ му настрѣхвать, а камоли пѣкъ кога го види. Но пакъ нито единъ войникъ не е нарушилъ клѣтвата си а я пазилъ и въ точно е изпълнявалъ воената дисциплина. Всички лопевини е прѣтърпявалъ, прѣжалвалъ е живота си, само и само да бѣде точенъ изпълнитѣль на дисциплината, да не наруши своята клѣтва, която е далъ при постѣлване на служба.

Чойто не е живѣлъ или ходилъ по такива балканисти мѣста, дѣто зимата бива най лошова, дѣто грознитѣ виелици затрупватъ цѣли стада, дѣто чловѣкъ не може да си покаже главата навънъ такъвъ чловѣкъ мѣчно може да повѣрва на нашия расказъ. И азъ самъ са чудя, какъ сме можали да прѣтърпимъ това грозно врѣме на таково мѣсто.

На I-вий Декемврий, по заповѣдта на полкевия командиръ, се построихме на тѣзи възвишенность и потеглихме прѣзъ лозята къмъ Пиротъ.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

Слѣдъ 2 часа пѣта стигнахме въ Пиротъ, минахме прѣзъ него и продължихме да вървимъ изъ шосето, което води за Царибродъ. Слѣдъ 1 часъ пѣтъ, стигнахме въ с. Ражана, което е на Истокъ отъ пиротъ. Тукъ квартириеритѣ ни разведоха по къщитѣ, въ които останахме до 11 ий Декемврий. Тѣй като селото бѣше малко, то и нѣмаше доволно квартири за да можемъ свободно да се расположимъ. а лѣжихме единъ върху другъ. За постелка ни бѣше сламата, която едва събирахме тукъ-тамъ изъ селото. Тѣзи слама и тѣзи тѣснотия, ни навѣдиха съ много отъ дребнитѣ животинки, отъ които за дълго време не можахме да се избавимъ, но пѣкъ отъ студъ. отъ грозната виелица бѣхме що-годѣ запазени.

На 10ий Декемврий се издаде заповѣдъ да се приготвимъ за пѣтъ. На 11ий тѣзи сутренъта въ тъмни зори потѣглихме къмъ Царибродъ, дѣто стигнахме около обѣдъ. Тукъ азъ нощувахъ въ една конюшна, дѣто имаше една малка стаичка, въ която влѣзохме нѣколко души и прѣспяхме що-годѣ добръ. Но не всичкитѣ войници намѣриха такива мѣста. Повечето прѣзъ цѣлата нощъ бѣха изложени на голѣми студъ отъ които доволно трѣперяха. На 12ий у зори потеглихме къмъ Сливница, дѣто стигнахме надвѣчеръ и тукъ прѣспяхме по къщитѣ. На 13ий потеглихме изъ шосето къмъ София. Щомъ стигнахме на 10 километра до София, отдѣлихме се въ дѣсно отъ шосето и продължихме пѣтъ къмъ г. Сухинъ-Долъ, което е на Юго-Западъ отъ София и което е заселено въ една малка долина. Слѣдъ 2 часа пѣтъ стигнахме въ селото и прѣнощувахме тоже по къщитѣ. На 14ий въ тъмни зори потеглихме къмъ шосето. Слѣдъ 2 часа пѣтъ прѣзъ дълбоки снѣгъ, които ни хващаше до колѣнѣтъ, стигнахме на шосето на 5 килом. до София. Тукъ се събра много войска: пѣхота, кавалерия и артилерия. Всичката тая войска бѣше нарѣдена отъ

двѣтъ страни на шосето, като чакаше съ нетѣрпение заповѣдъ за да тръгне къмъ София. Слѣдъ $\frac{1}{2}$ часъ Князътъ пристигна отъ Сливница и поздрави нарѣдъ всичката войска, която възлизаше на около 20 до 25 хиляди души; сетнѣ Князътъ тръгна напредъ къмъ София, а подиръ него вървѣха по рѣдъ пѣхотнитѣ полкове, Помѣжду всѣки полкъ пѣхота вървѣше по една батарея отъ 8 топа и по единъ ескадронъ кавалерия, и постепенно се движеше къмъ София. Слѣдъ $\frac{1}{2}$ часъ прѣдидущата войска стигна въ София и, слѣдъ като се извърши молебѣна отъ свѣщенитѣ, Князътъ отиде близо при Западнитѣ врата на палата и отъ конѣтъ поздравляваше и захваляваше на всѣка рота отдѣлно. Близо до дворцовитѣ врата, бѣха направени триумфални, врата обкичени съ вѣнци и сѣрбски орѣжия. Отъ триумфалнитѣ врата на Сѣверъ до 50 раскраче, отъ двѣтъ страни на пѣтъ бѣхъ нарѣдени сѣрбски пушки и сабли въ видъ на добръ изработена желѣзна ограда. Тукъ бѣше се натрупало множествоно ~~народъ~~, който омиля изгледваше свойтѣ почернѣли отъ студъ, но храбри синове. Отъ триумфалнитѣ врата до отъ вѣнъ градътъ улицата-изъ - която минахме, отъ двѣтъ страни бѣше обкичена съ елхови зелени клонѣе и триколорни знамена. Врѣмето прѣзъ този день бѣше много добро и посрѣщанieto ни стана много тържествено.

Слънцѣто се бѣше надвѣсило на Икндия, когато ний влѣзохме въ градътъ; тукъ ни разведоха по къщитѣ, дѣто и прѣнощувахме. На 15ий Около обѣдъ се събрахме при казармитѣ, отъ дѣто потѣглихме изъ Самоковското шосе къмъ с. Владая. Надвѣчеръ стигнахме въ селото. Разведоха ни по квартиритѣ и останахме да прѣнощуваме. Тамъ както и всѣкъдѣ, бѣше тѣснотия изъ къщитѣ. За постелка ни служеше сламата, която изобилваше въ това село. По причина на тѣснотията, слѣдъ като сѣдѣхме въ него сѣло нѣ-

колко дена, дружирий ни командиръ заповѣда на нашата I рота и III да отидемъ да квартироваме въ с. Бояна. Една сутрена слънцѣто ни огрѣя на посето, което води за Сочил. Слѣдъ малко потѣглихме къмъ с- Княжево, което прѣминахме около обѣдъ и отидохме въ с- Бояна. Другитѣ двѣ роти останаха въ с. Владая, дѣто бѣха вече по на широко разположени. До като живѣхме въ тѣзи сѣла, въ делнични дни, гледашъ тукъ тамъ по полето наредена войска, която се обучаваше, какъ съ хубаво да мѣри (прицела) или какъ по добръ да може да поражава неприятеля съ щикъ, ако би да му се укаже нужда за втори пѣтъ. Въ празнични дни пѣкъ, тукъ таме по полѣянитѣ или на нѣкоя висока могила, която отъ всѣка страна се освѣтляване отъ слънцѣто; гледашъ насѣдали по нѣколко войника, кѣито си изброяваха рѣбоветѣ на кирливитѣ ризи и се разговаряха за течението на войната. Всичко това ставаше, когато вече сиѣгътъ се беше стопилъ и крѣхката трѣвица проникваше изъ земята за да распери свойтѣ листа и обкичи земната повърхность. Когато врѣмето се случаше лошаво и бѣхме праздни, събирахме се въ нѣкоя къща нѣколко приятели и по цѣль день се веселяхме.

На 19ий Януарий 86 годъ се издаде приказъ да се приготвимъ за пѣтъ. На 20ий гѣста магла уви-ваше цѣлата околность и дрѣбенъ дъждецъ се ржсеше по повърхностьта на земята. слѣдъ 2 часа Отъ разсѣмване ний се събрахме цѣла дружина при с. Княжево. Слѣдъ малко потѣглихме къмъ Сливница, а дъждътъ пристана и маглата почна да се отделя отъ хоризонта на горѣ. Колкото е повече крачехме на-напрѣдъ, толкова повече и облацитѣ раскриваха синето небе, до като най-сетнѣ и слънцето блѣсна съ свойтѣ лъчи по повърхността на земята. До като вървѣхме къмъ Сливница мнозина отъ войницитѣ казваха: „Проклѣти Сърби! Пакъ ще ни каратъ да

се качимъ по ония стрѣини канари. Виждате ли ги?“ като показаха съ прѣстъ къмъ балканскитѣ върхове, които се издигаха около Сливница и Драгоманъ. „Но ако ще Богъ, още веднѣжъ ще имъ докажемъ, какъ се влиза хайдушки въ чужда земя.“ Прѣзъ нощъта, когато се бѣше вече добръ стѣмнило, ний слѣдъ много охкания, стигнахме въ Сливница, къ дѣто ни развѣдоха по къщитѣ за да нощуваме. Тукъ си тонѣхмѣ стаятъ съ слама, защото дърва нѣмаше. Ний чакъ тукъ се извѣстихмѣ, че не да се сражаваме съ Сърбитѣ доидохмѣ, а да поправимъ ерутенитѣ отъ гренати позиции и да издигнемъ още по нѣкоя нова, за да бѣдатъ готови въ случай на нужда.

Прѣзъ тѣзи дни бѣше се издало приказъ, които казваше да назначатъ отъ всѣка рота по 3 челоуѣка, които да отидатъ да обучаватъ новобранцитѣ. Въ числото на назначенитѣ бехъ и азъ. На 22ий Януарий вечеръта когато се бѣше стѣмнило, ний назначенитѣ, трѣгнахме къмъ С. Княжево. Ний бѣхме 3 души отъ 1 рота а назначенитѣ отъ другитѣ роти бѣха заминали единъ часъ прѣди насъ. Въ това време имаше силна виелица. Нощъта бѣше толкова тъмна, щото едва можахмѣ да се виждаме единъ-други. Изъ пѣти жива душа не срѣцахмѣ. Колкото повече крачехмѣ напѣдъ, толкова повече виелицата се утолѣмваше и краката ни все повече и повече омаляваха, та ставаше бавно пѣтуванъето ни. Съ четири очи гледахмѣ ний прѣзъ гѣстата тъмнина, дано се мѣрне прѣдъ очитѣ ни нѣкоя свѣтлинка отъ хановетѣ, които бѣха доста около пѣтя, та да си отпочинемъ. Но не зная отъ какво, пѣтътъ ни се стори много дѣлагъ и краката ни се до-вольно подбиха, та едва прѣстѣгнахмѣ напѣдъ. Слѣдъ малко до толкова се стѣмни, щото не виждахмѣ вече и кѣдъ ходимъ. На често безъ да знаемъ ний се

отделяхме на страни отъ шосето и наскоро пакъ се виждахме въ пжтьтъ. Благодарение, че имаше върби покрай шосето, та ни оправяха пжтя; иначе-Богъ знае, къдѣ и колко щѣхме да се лутаме по полето. Слѣдъ малко единъ отъ другаритѣ ми се спрѣ и каза: „виждате ли тамъ дѣ се свѣтка? това трѣбва да е ханъ.“ Ний щомъ съзрѣхме свѣтлинката, напрѣгнахме всичкитѣ си сили и крачкитѣ ни зеха да се уголемиватъ. Наскоро стигнахме до единъ ханъ на дѣсно отъ шосето, влѣзохме вътрѣ, пинахме си по 100 др. винце, отпочинахме си малко и потеглихме пакъ за напрѣдъ. Слѣдъ $1\frac{1}{2}$ часъ пжть стигнахме до другъ ханъ, влѣзохме вътрѣ и намѣрихме другаритѣ отъ другитѣ роты. Слѣдъ като си починахме, чудяхме се и се маяахме, дали да продължаваме пжтьтъ или да пощупваме въ хана. Но понеже нощта бѣше много тъмна и лошащото време доста прѣчеше на бързото ни пжтувание, съгласихме се на послѣднѣето. Накарахме ханджията да постели една рогоска на земята, по която налѣгахме и скоро заспахме. На сутренъта въ тъмни зори потѣглихме къмъ Княжево. Времето днесъ се измени. Небето бѣше ясно, времето тихо и слънцето освѣтляваше съ своитѣ лъчи снѣжната гора, която като ялмазъ блѣщеше въ нашитѣ очи. Около обѣдъ бѣхме вече въ Княжево. Отъ цѣлий полкъ се събрахме 50 души за обучение на новобранци. Раздадохъ ни порциони пари по 44 гроша и на 24ий по заповѣдъ потеглихме къмъ Руссе. Минахме прѣзъ София и на вечеръта, когато се бѣше вече стъмнило ний стигнахме въ с. Столня. Въ това време бѣше почнало да вали дѣждъ размесенъ съ снѣгъ, които трая почти до другий денъ до обѣдъ. На 25ий духаше силна вийлица. Въ тъмни зори потеглихме къмъ г. Орхание. Мойтъ крака, отъ първий денъ се бѣха довольно подбили, та едва ходяха. Въ пжтя азъ се въскачихъ на колата, на които бѣхме

натоварили раницитѣ си и до Орхание прѣкарахъ добръ пжтуванието си. Около срѣдъ ноцъ ний стигнахме въ Орхание, прѣспяхме по хановѣтъ и на сутренъта, когато слънцето бѣше изгрѣяло, потеглихме къмъ с. Абланица, дѣто слѣдъ като се стъмни стигнахме. Така продължавахме пжтя къмъ Руссе. На 5ий Февруарий, около обѣдъ влѣзохме въ града. Слѣдъ 3 дена почнахме да обучаваме новобранцитѣ, които бѣха разделени на 3 роты. Азъ бѣхъ назначенъ да И. Д. Фелдвелъ въ 3та Новобранческа рота, която бѣше съставена отъ 120 души турци и отъ 70 души Българи и Власи. Турцитѣ, като неможеха да разбержтъ и проговаржтъ нито една Българска дума, принуждавахме се и а често въ командата да употребяваме и много турски думи, до като най-сетнѣ почнаха отъ малко, малко да разбиратъ. Смея да се похваляче новобранцитѣ, които бѣха въ Руссенский Гарнизонъ, въ разстояние на $1\frac{1}{2}$ тѣсень се запознаха твърдѣ добръ съ строевото учение; така бѣха приготвени щото съ добро знание можеха да излѣзатъ на бойното поле.

19ий Февруарий бѣше денътъ, въ който се заключи Мирътъ помѣжду Назъ и Сърбитѣ. Отъ тозъ денъ после, много бащи, много майки съ нетърпение очакваха минутата, въ която да посрѣщнатъ своето скъпо чедо, много братия и сестри да посрѣщнатъ, да прѣгърнатъ и цалувнатъ своя милъ братецъ, много млади невѣсти да посрѣщнатъ и пригърнатъ своя милъ съпругъ, много згоденици да посрѣщнатъ и китка цвѣте подажтъ на своя напетъ згоденикъ; да обкичатъ съ лаврови вѣнци своитѣ мили, които мъжки защитиха своята татковина.

Около 12ий и 13ий Мартъ нашый полкъ потегли отъ София за Руссе, за което се извѣсти по цѣлий Руссенский окръгъ.

25ий Мартъ бѣше неделенъ денъ. Времето бѣше така добро и приятно, слънцето така хубаво свѣ-

теше надъ земята, щото въ дѣйствителностъ този день приличаше на сѣнь пролетенъ. И най дребната животинка въ този день бѣше излѣзла навънъ отъ своето зимовище и кротко се движеше помѣжду проникналата пролетна зелена тревица; като че и тя да искаше, радостно да посрѣщне Българския войникъ, които лъвски се бори на бойното поле, смаза врага и съ побѣда се върщаше въ дома си. Въ този день, всичкитѣ Руссенски граждани отъ малко до голѣмо, съ китки и вѣнци въ рѣцѣ, бѣхъ излѣзла навънъ отъ града да посрѣщнатъ своитѣ млечки синове, братия, мажъе и пр. Полето около града бѣше почерняло отъ народъ. Изъ помѣжду народа тукъ-тамъ глѣдаше: наловили се по двама подъ рѣка и тихо се разхождатъ по младата пролѣтна трѣвица; или пъкъ се събрали на купчина по нѣколко души прави или сѣднали и весело си приказватъ: какъ по добръ да посрѣщнатъ войниците и какъ по добръ да имъ захвалятъ за славнитѣ побѣди, които нанѣсоха надъ Сърбитѣ и за дѣто спасиха отъ срамъ и унижение Българското име прѣдъ цѣла Европа. Всички съ нетърпение впускаха радоснитѣ си погледи по шосето, отъ дѣто щѣше да доде полка. Съ една речъ този день бѣше единъ отъ най увеселителнитѣ на Руссенското население и отъ околността му; развѣселило се и старо и младо и радосни сълзи се роняха отъ очитѣ имъ.

— Дали всички бѣха така вѣсели? Не читателю! Изъ помѣжду тие веселби, издаватъ се и горки плачове, потекоха и горчиви сълзи: на нѣкое мѣсто глѣдаше, нѣкоя жена забрадена съ черно и съ йоще нѣкоя дружка сѣднала на земята, наслонила главата си на рѣцѣте и съ нѣкоя чиста бѣла кърпа тихо избърсва сълзитѣ си които се ронѣха отъ очитѣ и. Тя тажи, плачи и отъ сърдце охка за изгубения си братъ синъ или съпругъ.

На една страна се чуватъ радосни смѣхове

на друга страна майчино сърдце се кѣса отъ плачъ за своето скѣпно чедо, на трѣтѣ сестринско сърдце въ кръвъ се облива; или млада невеста съ малко дѣтенце остало сираче, плаче и се реди и отъ сърце възнася молитѣ си къмъ Всевишния да и възвърне милъ съпругъ.

Бѣше около обѣдъ, когато полка се зададе изъ шосето което иде отъ къмъ Търново. Лѣскавитѣ пушки блѣснаха отъ раменѣтѣ на войницитѣ; знамето се равѣваше прѣдъ полка, музиката свиреше походенъ маршъ и полкътъ постепенно приближаваше. Следъ малко сто че полкътъ съвсемъ наближи и помѣжду войницитѣ почнаха да се хвърлятъ китки, а на нѣкои подавахъ и вѣнци. Всички бѣхъ весели съ исклучение онѣзи на които милитѣ бѣхъ паднали по бойнитѣ полета.

Така стана посрещанieto на полка въ г. Руссе. Следъ няколко деа, отъ пристигването на полка се почна уволниенето на запаснитѣ, съ което се свършва и описването За дѣйствието на дружината.

Къмъ Бъл. Герой

Богъ да прости вази братъ,
Що паднахте въ боя лютъ,
Околъ Пиротъ по балкана
Що замръзнахте отъ студъ.

А ви храбри шо живеите
Живейте зъ слава намъ,
На всѣкаде песни пейте,
Некъ да плаче Краля Миланъ.

Отъ Сливница доръ до Пиротъ
Бихте Сърбитъ до смъртъ,
Та за втори пѣтъ да помнятъ,
Че сте мѣже за въ боятъ

15ий ноемврий при Пиротъ.

Зората се вече синна,
Въ Пиротски балканъ,
И трѣбата громко ечна,
Въ нашия станъ.

Вся дружина бѣрже стана,
Отъ сладкия сънь;
Всѣки се за пушка хвана,
И припка въ огнь.

Пушки силно запращѣха,
Отъ всички страни;
И крошуми заплющѣха
Надъ войнски глави.

Скоро отъ барутний димъ
Слънце помрача,
Отъ Български звученъ гимъ
Въздухъ захуча.

Наший войникъ гордо лети
Къмъ Сърбския станъ,
Разярилъ ся да отмѣсти
На хайдушка зганъ.

Кога слънцето замина
Къмъ западний сводъ,
Борба стана йощъ по силна
По всички отрядъ.

Тука война тамо вожди
Паднали въ бой,
Но искатъ да станатъ можди
Надъ Сърбския строй.

Славни наши командири
Викнаха отъ вредъ:
Всѣки войнъ да отпрати
Щикътъ си напредъ.

Скоро „Ура“ въ балканъ ечна
Отъ нашия войникъ,
Който като лъвъ се снуспа
Къмъ Сърбский войникъ.

Бързо Сърби полетѣха
Въ бегство пакъ назадъ,
Та ва Нишъ отлетѣха

Сал' да се спасятъ.

Всички вий се лъвеки бихте,
Безъ да ви е страхъ отъ смъртъ.
Будни въ стража вий стояхте
И въ най голѣмниятъ студъ.

Н ушки гърмятъ, сабли звѣнчатъ,
О колъ Пиротъ изъ балкана,
Ш бгаты Сърби силно пишатъ
Ш динъ прѣзъ другъ по балкана
Н бто е дупка тамъ се скриватъ,
Р щикъ само да не виждатъ.

Н аший войникъ гордо лети,
Р щикътъ му страшно свѣти
Н бтъ помине всичко трепти.

О брбинъ вече неще смѣе
Б противъ нази да беснѣе.
Ш екохъ това и пакъ казвамъ:
Ш ългарина е достосенъ
Н заслужва да и свободенъ.

Нѣмъ Младитъ войници.

Следвайте войници млади
Примерътъ на вашинъ братъ,
Който въ боятъ не пощади
И най мило на тозъ свѣтъ.

Като тѣхъ се постарайте,
Всичко да държитъ въ редъ;
На тогази се гордѣйте
Прѣдъ цѣль образованъ свѣтъ.

Къмъ Читателитъ.

Н а най после ще ви кажа,
Зъ не искамъ да излѣжа;
Н сичко това що съмъ писалъ
Н въ войната що съмъ видѣлъ,
Н ично съ другари пострадалъ.

Н о ако бя да има грешка,
Н екамъ отъ читателъ прошка.
Н ъмамъ висока наука,
Н о питъ другъ пакъ не правитъ,
Ш ъвъ день и ноцъ съ трудъ и мѣка,
— Мислитъ, писалъ, та едва наредитъ.

К Р А Й.

